

ASIAKIRJA MUSEO-OBJEKTINA

Museoarkistot, asiakirjojen kontekstit sekä arkistojen ja museoiden työnjako

Anna Sassali-Tanila

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja

taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen historia

Syyskuu 2017

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta: Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

SASSALI-TANILA, ANNA: Asiakirja museo-objektina. Museoarkistot, asiakirjojen kontekstit sekä arkistojen ja museoiden työnjako.

Pro gradu -tutkielma, 75 sivua, Liitteet 1 ja 2
Suomen historia. Syyskuu 2017

Suomen muistiorganisaatioiden työnjaon mukaan asiakirjat kuuluvat arkistoon ja esineet, taideteokset sekä luonnontieteelliset näytteet museoon. Muistiorganisaatiot jakavat säilytysvastuun muun muassa pienpainatteiden, valokuvien ja yksityisarkistojen osalta. Kuitenkin Suomen ammatillisesti hoidetut museot säilyttävät huomattavia asiakirja-aineistoja.

Museoarkisto on materiaalin mukaan järjestetty museokokoelmatyyppi. Analysoin Museoviraston julkaisemia, museoille suunnattuja oppaita sekä tekemiäni haastatteluja tutkiessani, mitä museoarkistot ovat, kuinka ne ovat syntyneet ja kuinka museoissa suhtaudutaan kokoelmien asiakirja-aineistoihin. Tarkastelen myös asiakirjan käsitettä ja esineyttä arkisto- ja museokontekstissa sekä arkistojen ja museoiden työnjakoa. Tapausesimerkinä on Turun museokeskuksen museoarkisto. Haastateltavista kolme edustaa museo- ja yksi arkistokenttää.

Museoarkisto voi olla puhtaasti asiakirjakokoelma tai sisältää paljon muutakin se-kalaista, pääasiassa paperista aineistoa. Koska varsinaisten arkisto-organisaatioiden tallennustoiminta ei ole aukotonta, museoarkistoilla on roolinsa asiakirjallisen kulttuuripe-rinnön säilyttäjinä. Museoiden kokoelmiin kertyy asiakirjoja niiden kokoelmapolitiikan ohjaamana muiden objektien museoinnin yhteydessä, lahjoituksina ja oman keruutyön kautta. Museoarkistoihin voi yksittäisten asiakirjojen lisäksi sisältyä myös kokonaisia ar-kistoja, mutta museot eivät ole lähtökohtaisesti kiinnostuneita asiakirjojen kokonaisuuk-sien tai arkistojen provenienssin säilyttämisestä. Asiakirjan aihe ratkaisee.

Museoiden toiminnan ydin on esineissä, museoarkistot voidaan nähdä pikemmin-kin esinekköelmien liitteinä kuin itsenäisinä kokoelmina. Tilanne voi muuttua *Museoi-den luettelointiohje arkistoaineistolle* -oppaan myötä. Museoarkistojen tarkka järjestämi-nen ja luettelointi lisääsi niiden saavutettavuutta ja merkitystä.

Asiakirjan käsite museoissa eroaa arkistojen määrittelyistä. Museot voivat toi-saalta luetteloida asiakirja-aineistona mitä tahansa paperista, toisaalta asiakirjoina voi-daan pitää vain pöytäkirjojen tapaista viranomaisaineistoa eikä esimerkiksi karttoja, pii-rustuksia ja valokuvia, kuten arkistomaailmassa. Asiakirjan esineys on oleellisempaa mu-seo- kuin arkistomaailmassa, jossa keskitytään asiakirjan todistusvoimaisuuteen ja tietö-sisältöön. Suomen museot ja arkistot ovat muun muassa vuonna 2008 käynnistetyn Kan-sallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen myötä lisänneet vuoropuheluaan, tavoitteena on toimintatapojen ja järjestelmien yhtenäistäminen.

Asiasanat: asiakirjat, arkistot, esineet, kokoelmat, muistiorganisaatiot, museoesineet, mu-seot, saavutettavuus

Sisällysluettelo:

1. ASKARRUTTAVAT ASIAKIRJAT	1
1.1. Lähtöpiste ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Katsaus Suomen museokenttään ja rajaus	5
1.3. Lähteet ja aiempi tutkimus	8
1.4. Haastattelututkimus	13
2. MUSEOARKISTOT OHJEISSA JA KÄYTÄNNÖSSÄ.....	17
2.1. Kokoelmien asiakirjat Museoviraston ohjeistuksessa	17
2.2. Museoarkiston muodostuminen ja kokoelmaluonne	24
2.3. Turun museokeskuksen museoarkisto	34
2.4. Museoarkistojen haasteet	41
3. ASIAKIRJA ERI KONTEKSTEISSA	48
3.1. Asiakirjan käsite ja esineys museossa ja arkistossa	48
3.2. Museoiden ja arkistojen työnjako nyt ja tulevaisuudessa	56
4. ASIAKIRJAT MUSEOIDEN KOKOELMISSA	60
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	66
LIITTEET	76

1. ASKARRUTTAVAT ASIAKIRJAT

Vastuu ihmisen aineellisen kulttuurin tallentamisesta on jakaantunut kolmelle instituutiolle. [...] Kirjastot keräävät kirjallisuutta kansalaisille lainattavaksi. Arkistojen tehtävänä on säilyttää inhimillisen toiminnan tuloksena syntyneitä asiakirjoja. Museoiden tehtäväksi on jäänyt ihmisen aineellisen kulttuurin, esineistön kerääminen.¹

1.1. Lähtöpiste ja tutkimuskysymykset

Muistiorganisaatioiden² työnjaon mukaan asiakirjat ja käsikirjat kuuluvat arkistoon, esineet, taideteokset, luonnontieteelliset näytteet ja valokuvat museoon ja painotuotteet ja audiovisuaalinen aineisto kirjastoon.³ Näin muistiorganisaatiot toimivat yhteiskunnan muistina, tallentavat, säilyttävät ja pitävät esillä yhteistä kulttuuriperintöämme, kukin omalla tontillaan. Todellisuudessa työnjako ei ole näin selkeän yksiselitteinen. Vuoden 2014 museotilastoa selatessani huomioni kiinnittyi yksittäiseen lauseeseen, yksityiskohtaan muun Suomen museoita koskevan tilastotiedon seassa.⁴ Museoiden kokoelmiin kuuluvien ”Arkistoaineistojen laajuudeksi ilman virka-arkistomateriaalia saatiin annettujen tietojen pohjalta yhteensä noin 18,9 hyllykilometriä.”⁵ Tämä ensi lukemalta pikkuseikalta tuntuva numerotieto museokokoelmiin kuuluvista asiakirjoista jäi itämään mielessäni ja herätti lopulta kysymyksiä siinä määrin, että sitä voisi kutsua tämän Turun yliopiston Suomen historian Arkistolinjan pro gradu -tutkielmani alkupisteeksi.

Oli todella yllättävää, että museoiden hallussa olevan arkistoaineiston määrä on niin huomattava, suurempi kuin koko Kansallisarkisto Turussa säilytettävä aineisto, joka

¹ Kostet 2010, 266.

² ”Muistin kehittyminen synnytti yhteisön perinteen, ja yhteisön muuttuessa yhteiskunnaksi perinteen säilytys- ja siirtojärjestelmistä kehittyivät muistiorganisaatiot eli kirjastot, arkistot ja museot sekä oppilaitokset.” Vilkuna 2007, 12. Yleensä oppilaitoksia ei pidetä muistiorganisaatioina.

³ Heinonen & Lahti 2007, 13; Kostet 2007, 136.

⁴ ”Museotilasto sisältää Museoviraston kokoaman tilastotiedon Suomen ammatillisesti hoidettujen museoiden taloudesta, henkilöstöstä ja toiminnasta.” *Museotilasto*. Museoviraston ylläpitämä Internet-sivu, jonne on koottu museotilastot vuodesta 2007 lähtien. <https://www.museotilasto.fi/> (haettu 30.1.2017).

⁵ Museotilasto 2014, 23. Arkistoaineistostaan ilmoitti 123 museota.

vuoden 2015 lopulla oli kahdeksantoista hyllykilometriä.⁶ Ja koska kaikki museot eivät ole ilmoittaneet kokoelmiensa asiakirja-aineistoja museotilastoon ja museoissa voidaan ymmärtää vaihtelevasti, mitä arkistoaineistolla tarkoitetaan, todellinen arkistoaineiston määrä voi olla suurempi.

Museotilastossa tähdennettiin, että tilastoituun arkistoaineistoon (jonka määrä oli seuraavan vuoden 2015 tilastossa kasvanut jo 20,5 hyllykilometriin)⁷ ei ole laskettu mukaan museoiden omia virka-arkistoja, vaan luku tarkoittaa niiden kokoelmiin kuuluvia objekteja. On tärkeää huomioda ero museon oman virka-arkiston ja sen kokoelmiin kuuluvien asiakirjojen välillä.

Museon virka-arkistoon kuuluvat museon itse tuottamat asiakirjat, muun muassa museon omasta toiminnasta kertovat kirjanpito- ja tiliasiakirjat sekä kokouspöytäkirjat. Se on arkisto perinteisesti ymmärrettynä: Arkisto on ”Yhteisön tehtävien hoitamisesta tai henkilön toiminnasta kertyneiden asiakirjojen/asiakirjallisten tietojen kokonaisuus.”⁸ Arkisto on sellainen asiakirjojen tai asiakirjallisen tiedon kokonaisuus, joka muodostuu arkistonmuodostajan toiminnan tuloksena, niissä siis säilytetään toiminnallista tietoa. Arkistonmuodostaja voi olla yhteisö tai yksilö.⁹ Kokoelmiin kuuluvat asiakirjat taas ovat museo-objekteja. Objekti määritellään *Museoiden luettelointiohjeessa* seuraavasti:

Luettelointiohjeessa käytetään termiä objekti kuvaamaan mitä tahansa kokoelmiin kuuluvaa osaa, joka voidaan ja halutaan säilyttää omassa ympäristössään, siitä poistettuna tai dokumentoituna. Objektit voivat olla yksittäisiä kappaleita, koostua useista osa-objekteista tai muodostaa kokonaisuuksia. Objekteja ovat esimerkiksi esineet, valokuvat, taideteokset, audiovisuaalinen aineisto, rakennukset ja asiakirjat.¹⁰

Määrittelystä käy ilmi, että objekti on esinettä laajempi käsite. Se voi pitää sisällään myös sellaisia materiaalisen kulttuurin osia, joita kuvaamaan ”esine” olisi liian rajoittava niiden

⁶ Anna-Maija Kolehmainen-Niskakosken haastattelu 29.10.2015. Hikuta-arkisto SUHI/A/17/1; Kansallisarkisto Turku = entinen Turun maakunta-arkisto. Keväällä 2017 arkistolaitos (kansallisarkisto, maakunta-arkistot, virka-arkistot, kuntien ja seurakuntien arkistot ja valtionapua saavat yksityisarkistot) muuttui kansallisarkisto-nimiseksi. Kansallisarkiston Internet-sivut / Palvelut / Ajankohtaista: Tiedote 30.12.2016 *Kansallisarkiston asiakirjoihin viittaaminen vuoden 2017 alusta alkaen*: <http://www.arkisto.fi/news/1878/61/Kansallisarkiston-asiakirjoihin-viittaaminen-vuoden-2017-alusta-alkaen/d,ajankohtaista> (haettu 23.1.2017); Heinonen & Lahti 2001, 12.

⁷ Museotilasto 2015, 23.

⁸ Lybeck 2006, 257; Furu 2014, 9.

⁹ Lybeck 2006, 10–16, 257; Furu 2014 a–e, 9; Henttonen 2015, 26.

¹⁰ Furu 2014, 9.

materiaalin, koon tai funktion vuoksi.¹¹ Erotukseksi tavallisista arkistoista ja toisaalta museoiden muista kokoelmista nimitän tässä tutkimuksessa museoiden kokoelmiin kuuluvien asiakirjojen ja muun niiden yhteyteen sijoitetun materiaalin kokonaisuuksia museoarkistoiksi.¹²

Tutkimuksessani on kaksi pääkysymystä. Ensimmäiseksi tutkin, mitä museoarkistot oikeastaan ovat. Kysymys pitää sisällään näkökulmia siitä, mitä museoarkistot sisältävät, kuinka ne ovat syntyneet ja minkä vuoksi asiakirjoja yleensä on päätynyt museoiden kokoelmiin, kun niiden säilyttäminen on lähtökohtaisesti arkistojen erityisalaa. Tarkastelen myös museoiden suhtautumista kokoelmissaan oleviin asiakirjoihin. Mainitaanko asiakirjoja ja museoarkistoja esimerkiksi museoille suunnatussa ohjeistuksessa? Toinen pääkysymykseni on ensimmäisen käsitehistoriallinen vastapari: Mitä asiakirja ja arkisto museokontekstissa tarkoittavat? Entä miten asiakirjan esineys näyttäytyy museo- ja arkistokonteksteissa? Museotyöskentelyssä käytetyt termit ja niiden määritelmät paitsi paljastavat museotyöskentelyn toimintatapoja, myös vaikuttavat niihin, koska sanavalinnoilla luodaan ja ylläpidetään todellisuutta. Niin sanotussa kielellisessä käänteessä havahduttiin siihen, ettei kieli ole neutraali työkalu.

*Vaatimus oman todellisuuskäsityksen ja oman kielen erittelemisestä [tutkimusta tehtäessä] on uusi. Se on syntynyt 1960-luvulla alkaneesta multistuksesta yhteiskuntaa ja kulttuuria tutkivilla tieteenaloilla. Keskeistä tässä niin sanotussa lingvistisessä eli kielellisessä käänteessä on, että käsitys kielestä tiedon välittämisen neutraalina välineenä on todettu kestävämmäksi.*¹³

Arkistotieteen näkökulma kielelliseen käänteeseen on, ettei mistään ole yhtä oikeaa tulkintaa, vaan monia tulkintoja.¹⁴

Terminologia on yksi tämän työn suurimpia haasteita. Eri toimijat voivat käyttää samaa termiä erilaisin painotuksin ja merkityksin. Vaikkapa arkisto -käsitteellä on myös arkistotoimijoiden keskuudessa erilaisia merkityksiä, sillä Suomessa toimii hyvin monen näköisiä arkistoja. Se, mitä arkistolla tarkoitetaan, vaihtelee myös valtioittain. Monissa

¹¹ Kinanen 2009 b, 170.

¹² Museoarkisto on termi, jota myös Turun museokeskuksen kokoelmiin kuuluvista asiakirjoista ja muusta niiden yhteyteen sijoitetusta käytetään. Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.1915. Termi mainitaan myös *Opas paikallismuseon hoitoon* -teoksessa. Mattila & Kaukonen & Salmela 2006 (2. painos), 83.

¹³ Kalela 2000, 88–89.

¹⁴ Craven 2016, 14; Myös Andrew Prescott toteaa, ettei kieli ole irrallinen ja eristyksissä sitä ympäröivästä todellisuudesta. Prescott 2016, 33–34.

maissa erotetaan toisistaan asiakirjahallinto (asiakirjojen käyttö niiden alkuperäisessä toimintakontekstissa) ja päätearkistotoiminta.¹⁵ Puhuessani arkistoista viitataan lähtökohtaisesti Suomen moninaiseen arkistokenttään. Tämän työn tähtäyspiste on ennen kaikkea Suomen ammatillisesti hoidettujen museoiden näkökulma kokoelmissaan oleviin asiakirjoihin. Pyrin käyttämään termejä niin, että ne ovat myös suomalaisen arkistotieteen näkökulmasta relevantteja. Tasapainoilin kahden eri muistiorganisaation maailmojen välillä kielellisiä valintoja tehdessäni.

Käyn koko työssäni vuoropuhelua arkistojen ja museoiden toimintatapojen välillä ja pohdin niiden syitä ja seurauksia. Tarkastelen Suomen ammatillisesti hoidettujen museoiden museoarkistoja varsin yleisellä ja teoreettisella tasolla, mutta tuon mukaan myös ruohonjuuritason kokoelmatyöskentelyä käyttämällä tapausesimerkkinä Turun museokeskusta ja sen Kalastajakadun toimipisteessä sijaitsevaa museoarkistoa.¹⁶ Tutustuin museoarkistoon Henrik Swanljangin haastattelun yhteydessä sekä 15.5.2017 tekemälläni vierailulla. Turun museokeskus on Suomen suurin maakunnallinen keskusmuseo, siis koko Suomen suurin museo-organisaatio Kansallismuseon jälkeen. Sen laajat kokoelmat tarjoavat mahdollisimman kattavan esimerkin museoarkiston sisällöstä.

¹⁵ Henttonen 2015, 26–29, 83; Williams 2016, 53–54.

¹⁶ Turun museokeskukseen kuuluvalla Wäinö Aaltosen museolla on myös oma taiteilija-arkistonsa, mutta keskityn tässä tutkimuksessa Kalastajakadun toimipisteessä sijaitsevaan kulttuurihistoriallisten kokoelmien museoarkistoon, josta Henrik Swanljang vastaa.

1.2. Katsaus Suomen museokenttään ja rajaus

Museotilasto sisältää Museoviraston kokoaman tilastotiedon 150:sta Suomen päätoimisesti ja ammatillisesti hoidetusta museosta, jotka ovat valtion, kuntien, säätiöiden ja moneenlaisten yhdistysten ylläpitämiä.¹⁷ Tilastoihin kootaan vuosittain tietoa näiden museoiden taloudesta, henkilöstöstä ja toiminnasta. Tilastokysely lähetetään sähköisesti kaikille museoille ja vastausprosentti on korkea, sillä vuoden 2015 kyselyyn vastasi 147 museota. Ammatillisesti hoidettujen museoiden lisäksi Suomessa on noin tuhat yhdistysten, kuntien, säätiöiden, yritysten ja yksityishenkilöiden hoitamaa paikallismuseota tai kokoelmaa, joissa ei ole vakituista museotyöhön koulutettua henkilökuntaa.¹⁸ Lähes joka pitäjästähän löytyy oma kotiseutumuseonsa. Kansainvälinen museoneuvoston ICOM:n (International Council of Museums) määritelmän mukaan museo on

*pysyvä, taloudellista hyötyä tavoittelematon, yhteiskuntaa ja sen kehitystä palveleva laitos, joka on avoinna yleisölle ja joka tutkimusta ja opetusta edistääkseen ja mielihyvää tuottaakseen hankkii, säilyttää, tutkii, käyttää tiedonvälitykseen ja pitää näytteillä aineellisia ja aineettomia todisteita ihmisestä ja hänen ympäristöstään.*¹⁹

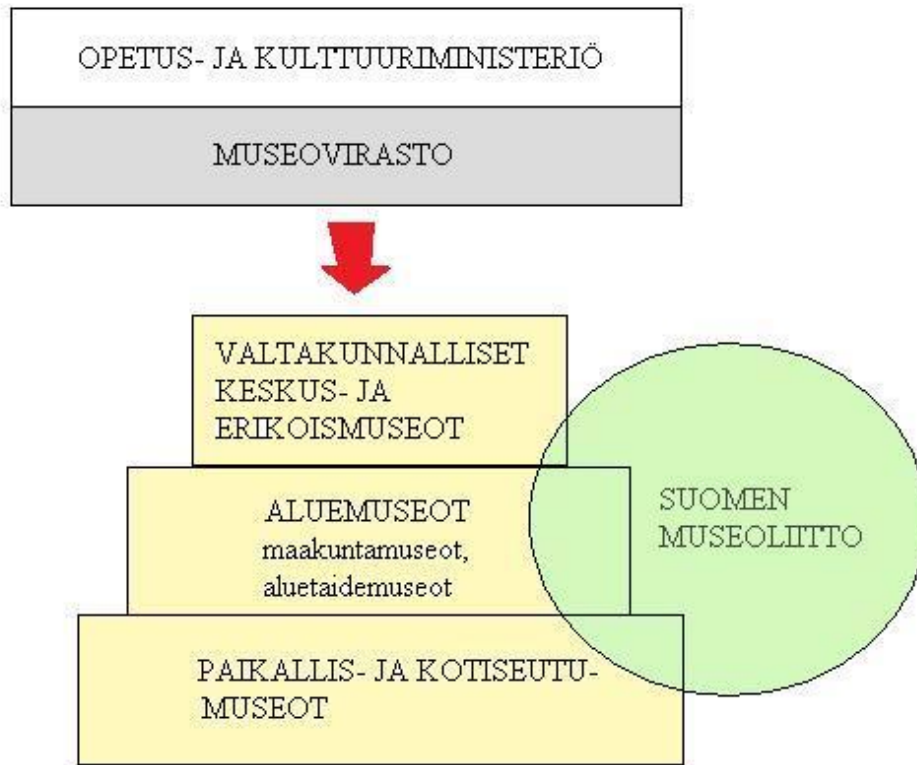
Museovirasto on opetusministeriön alainen valtion viranomaistaho, joka kehittää ja ohjeistaa suomalaista museokenttää. Museoviraston edeltäjä, Arkeologinen toimisto, perustettiin jo vuonna 1884 ja päivitettiin 1908 Muinaistieteelliseksi toimikunnaksi, joka huolehti maamme muinaismuistoista. Muinaistieteellinen toimikunta lakkautettiin ja sen tilalle perustettiin Museovirasto vuonna 1972.²⁰ Suomessa museoala ei kuitenkaan ole syntynyt viranomaistoimintana, vaan sille on ollut ominaista, että yhteisöt ovat perustaneet itse omat museonsa. Kuvioon 1. on merkitty museoiden toimintaa ohjeistavat asiantuntijatahot, Museovirasto ja Suomen museoliitto, mutta toki myös museoiden taustalla olevat yksityiset toimijat ohjaavat ylläpitämiensä museoiden toimintaa.

¹⁷ Vuoden 2014 tilastossa määrä oli vielä 152, lasku selittyy museoiden yhdistymisellä Lappeenrannassa ja Vaasassa. Museotilasto 2015, 4; Huomautan, että yhdellä museolla voi olla alaisuudessaan useita museo kohteita, esimerkiksi Kansallismuseon alla on 12 kohdetta ja Turun museokeskuksen kuusi.

¹⁸ Museotilasto 2015, 4–5.

¹⁹ ICOM Statues, Article 2: definitoins. Suomen museoliiton Internet-sivut, *ICOM:in museomääritelmä*: www.museoliitto.fi/mikamuseo/icom (haettu 8.9.2017); Heinonen & Lahti 2007, 15.

²⁰ Museoviraston Internet-sivut: Etusivu / Yleistä ja ajankohtaista / Historiaa: *Museoviraston historiaa*. <http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/historiaa> (haettu 6.2.2017). Ks. myös Härö 2010, 129–152, sekä Kinanen 2010 a, 62.

Kuvio 1. Suomen museokentän hierarkia ja museotyötä ohjaavat asiantuntijatahot. Museoiden hierarkiassa on kolme tasoa, joista suurimpana ns. kolmas sektori eli paikallis- ja kotiseutumuseot, toisena aluemuseot (maakuntamuseot, kuten Turun museokeskus tai Pohjois-Pohjanmaan museo, sekä aluetaidemuseot, kuten Turun taidemuseo) ja kolmantena valtakunnalliset keskusmuseot (joita ovat Suomen kansallismuseo, Valtion taidemuseo ja Luonnontieteellinen keskusmuseo) sekä valtakunnalliset erikoismuseot (kuten Forum Marinun, Suomen Urheilumuseo tai Työvänmuseo Werstas). Lähde: Vilkuna 2010, 36–42; ks. myös Savia 2013, 5.

Museoita oli vielä varsin vähän 1900-luvun alkupuoliskolla.²¹ Sotien jälkeen resurssit pikku hiljaa kohentuivat ja kotiseutuharrastus oli suosittua, mikä edesauttoi museoiden perustamista. Kotiseutuharrastus kehittyi suoranaiseksi museobuumiksi, joka alkoi 1970-luvulla ja jatkui parikymmentä vuotta.²² Silloin opetusministeriössä aloitettiin tietoinen museoalan kehittämistyö, jossa organisoitiin Museovirastoa ja museoiden hierarkiaa. Samaan aikaan maakunnallisten keskusmuseoiden nimeämisen kanssa tehtiin päätös museoiden valtionavun perusteista.²³

²¹ Vuoden 1909 Helsingin kotiseutupäivien aikaan museoita oli nelisenkymmentä. Mattila & Kaukonen & Salmela 2006, 10.

²² Rönkkö 2010, 252. Suomen museoiden historiasta ks. myös Heinonen & Lahti 2007, 47–72.

²³ Vilkuna 2010, 27, 33–41; Heinonen 2010, 163–167.

Suomea on kutsuttu maailman museoiduimmaksi maaksi.²⁴ Monien museoiden itsenäisten syntyhistorioiden vuoksi niiden käytänteiden ja resurssien kirjo on suuri, joten kattavan kokonaiskuvan luominen museoarkistoista kautta maan olisi liian iso pala purtavaksi pro gradu -tutkielmassa. Käytän lähteenä Museoviraston julkaisemaa opaskirjallisuutta ja ohjeita, sillä Museovirasto on ”aineellisen kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön asiantuntija, palvelujen tuottaja, toimialansa kehittäjä ja viranomainen”.²⁵ Itse Museoviraston organisaatioon kuuluu Suomen kansallismuseo sekä kahdeksan muuta museota ja linnaa, mutta se vetää suuntaviivoja koko suomalaisen museokentän toiminnalle.

Museoalalla vaikuttavat vahvasti myös museoalan eettiset ohjeet, jotka Kansainvälinen museoneuvosto ICOM laati jo vuonna 1970. Eettisten ohjeiden tuorein versio on vuodelta 2004.²⁶ Katson, että Museovirasto viranomaistoimijana on tutustunut myös kansainvälisiin ohjeisiin ja kirjallisuuteen ja soveltanut niitä omassa ohjeistuksessaan kotimaisiin oloihin sopivaksi katsotulla tavalla. Siksi ne on rajattu pois tästä työstä.

Suomen ammatillisesti hoidettujen museoiden yhteenliittymänä toimii vuonna 1923 perustettu Suomen museoliitto.²⁷ Erityisesti alkutaipaleellaan Museoliiton yhteydet Museovirastoon olivat kiinteät, samaa väkeä toimi molemmissa organisaatioissa ja yhteisiä tiloja jaettiin. Myöhemmin toimijat itsenäistyivät, 1970-luvulla Museoliitossa kritisoitiin Museoviraston ylimitoitetuksi katsottua valvonta- ja määräysvaltaa museoalalla.²⁸ Nykyisin Suomen museoliitto ”edustaa, kouluttaa ja kehittää suomalaista museokenttää”.²⁹ Se on ennen kaikkea museoiden oma edustaja ja sisäinen tiedottaja, joka myös tarjoaa jäsenilleen koulutusta museotyön tueksi.³⁰ Koulutuksia havainnoimalla saisin varmasti selville yhtä ja toista museoalan nykyarkipäivästä ja tulevaisuuden tavoitteista,

²⁴ Janne Vilkkunen, Maailman tihein museoverkko, *Helsingin Sanomat* 28.12.1996.

²⁵ Museoviraston etusivu, www.nba.fi (haettu 30.1.2017).

²⁶ Suomessa säännöt hyväksyttiin vuonna 2005. ICOM Suomen Komitea ry:n Internet-Sivut: *Museotyön eettiset säännöt*. <http://finland.icom.museum/etiikka.html> (haettu 10.2.2017). Ks. myös Palviainen 2010, 330. ICOM Suomen komiteasta ks. myös Vilkkunen 2010, 31–32.

²⁷ Kinanen 2010 a, 62; Museoliiton yhteisöjäsenet ylläpitävät ”kulttuurihistoriallisia ja luonnontieteellisiä museoita, taidemuseoita ja tiedekeskuksia”. Suomen museoliiton Internet-sivut: Jäsenille / *Museoliiton jäsenmuseot*. www.museoliitto.fi/museot (haettu 6.2.2017).

²⁸ Tuolloin mm. aiemmin Museoliiton vastuulla ollut valtionavustusten jako siirtyi Museoviraston tehtäväksi. Kun Muinaistieteellinen toimikunta muutettiin Museovirastoksi vuonna 1972, sen tehtäväksi määriteltiin johtaa ja valvoa maan muinaismuistohallintoa, siihen liittyvää tutkimusta ja yleistä museotoimintaa. Myös iso osa museoliiton neuvontatyöstä siirtyi aluemuseojärjestelmän synnyttyä 1980-luvulla maakuntamuseoille ja aluetaidemuseoille. Kinanen 2010 a, 67–88.

²⁹ Suomen museoliiton Internet-sivut: Etusivu. www.museoliitto.fi (haettu 10.2.2017).

³⁰ Museoliiton tarjoamaa koulutusta on esimerkiksi museoalan johtajakoulutusohjelma, mentoripalvelut ja tuotekehityksen erikoisammattitutkinto museoalalle. Suomen museoliiton Internet-sivut: Koulutus / Koulutuskalenteri ja ilmoittautuminen. www.museoliitto.fi/koulutuskalenteri (haettu 30.1.2017).

mutta en usko, että niiden kautta saisin merkittävää lisätietoa kokoelmiin kuuluvista asiakirjoista.

1.3. Lähteet ja aiempi tutkimus

Museo- ja arkistokentän eräänlainen risteysalue on hedelmällinen paikka molempien alojen erityispiirteiden tarkasteluun. Keskityn tässä pro gradu -tutkielmassa alustavan kokonaiskuvan luomiseen Museoviraston ohjeistuksen, haastattelujen ja Turun museokeskuk- sen museoarkiston esimerkin kautta. Tahdon aloittaa tutkimattoman alueen kartoittami- sen, mutta runsaasti kiinnostavia ja olennaisia kysymyksiä jää väistämättä odottamaan myös tulevaa tutkimusta.

Käyttämieni kirjallisten lähteiden kautta selvitän, millainen rooli ja painoarvo asiakirjoille on Museoviraston ohjeistuksessa annettu. Se heijastelee laajemmin koko mu- seoalan suhdetta kokoelmien asiakirjoihin. *Museoviraston oppaita ja ohjeita* on kahdek- sanosainen julkaisusarja, jonka ovat julkaisseet Museovirasto ja Museo 2015 -hanke.³¹ Sen ensimmäinen osa *Luettelointiohjeita museoiden digitointiprojekteille 1.0.*³² on jul- kaistu vuonna 2012. Se on museoiden luettelointia ohjeistava dokumentti, jossa käsitel- lään lyhyesti myös museoiden digitointiprojekteja. Digitointiprojekteissa työskentelevät usein määrääkaikaiset työntekijät, joten ohje on hieman yleistajuisempi esitys kuin vuonna 2014 ilmestynyt viisiosainen *Museoiden luettelointiohje.*³³

Museoiden luettelointiohjeet on tehty sähköisen kokoelmanhallinnan avuksi, ne sisältävät konkreettisia esimerkkejä siitä, mitä tietoja erilaisiin kokoelmanhallintajärjes- telmiin tulee objekteista täyttää. Luettelointiohjeita on jokaiselle objektityypille, siis esi- neille, valokuville, taideteoksille, audiovisuaaliselle aineistolle ja arkistoaineistolle, omansa. Keskityn työssäni asiakirja-objekteja koskevaan ohjeistukseen. Julkaisusarjaan

³¹ "Museo 2015 on valtakunnallinen museoiden yhteishanke, jossa on vuosien 2011–2015 aikana kehitetty museoiden sähköistä kokoelmahallintaa." "Vuoden 2016 alkupuolen projektirahoitteen siirtymäkauden aikana kokoelmahallintajärjestelmän hallinnointi siirtyy Museoliitolle ja hankkeen muut osa-alueet siirty- vät Museovirastolle." Museoviraston Internet-sivut / Museoalan kehittäminen: *Museo 2015 -hanke*: http://www.nba.fi/fi/museoalan_kehittaminen/museo_2015 (haettu 25.1.2017).

³² Furu 2012.

³³ Furu 2014 a–e.

kuuluvat myös *Museoiden kokoelmanhallinnan kokonaisarkkitehtuuri 1.0*.³⁴ ja *Kokoelmapolitiikan muistilista museoille*³⁵. Nämä teokset liittyvät museoiden kokoelmatoimintaan, siksi ne ovat hyvä lähde asiakirjoille kokoelmissa annetun painoarvon selvittämiseen.

Museovirasto on julkaissut kirjallisuutta perustamisestaan lähtien, mutta valtaosa niistä on museo-oppaita tai näyttelyteoksia. Ennen 2010-lukua ja *Museoviraston oppaita ja ohjeita* -julkaisusarjaa museoilla on ollut käytössään lähinnä *Opas paikallismuseon hoitoon* -teos. Se on uudistettu versio alun perin vuonna 1985 julkaistusta *Museonhoidon opas paikallismuseoille* -teoksesta ja edelleen käytössä konkreettisenä museotyön ohje-
nuorana. Teos sisältää neuvoja museoesineiden kokoelmiin ottamisesta niiden hoitoon ja säilytykseen ja toiminnan rahoituksesta markkinointiin.³⁶ Museovirasto on myös jo 1970–1980-lukujen taitteessa julkaissut valokuvia ja niiden käsittelyä koskevia oppaita. Niissä käsitellään enimmäkseen valokuvien säilytysolosuhteita, mikä liippaa läheltä myös paperiaineiston, asiakirjojenkin, säilyttämistä.³⁷ Käytän lähteinäni myös museo- ja arkistolain-säädäntöä.

Kirjallisten lähteiden kautta saa vain vilauksen kokoelmiin kuuluvista asiakirjoista, jotka ennako-oletukseni mukaan ovat jääneet varsinaisten esinekokoelmien varjoon ja jollain tapaa syrjään muusta kokoelmatoiminnasta. Siksi käytän rinnakkain monenlaisia käytettävissä olevia lähteitä: tekstilähteitä, esinelähteitä eli Turun museokeskuksen museoarkistoa, valokuvia museoarkistosta,³⁸ sekä haastatteluaineistoa. Haastattelut muodostavat merkittävän osan tutkimusaineistostani. Kirjalliset lähteeni toimivat haastatteluaineiston keskustelukumppaneina.

Historian lisäksi tukeudun työssäni myös muiden alojen traditioon ja tutkimuskirjallisuuteen. Aiheensa vuoksi työni on vahvasti museologinen. Museologia on museoita ja niiden toimintaa tutkiva tieteenala, jonka keskiössä on ihmisen tarve säilyttää ja arvottaa materiaalista kulttuuria.³⁹ Museologi Nina Robbins kuvaa museologiaa siltatieteeksi

³⁴ Savia 2013.

³⁵ Ekosaari & Juntunen & Paaskoski 2013.

³⁶ Mattila & Kaukonen & Salmela 2006.

³⁷ Dölle & Keski-Korhonen & Montell & Savolainen & Tamminen: *Valokuvien hoito ja säilytys*, 1976; Dölle & Ehrström & Fagerström & Syrjänen: *Kuvat kunniaan*, 1978; Dölle & Fagerström: *Kuva kokoelmia ja arkistoja*, 1986.

³⁸ Eleonoora Vuorelan 27.10.2015 tehdyn haastattelun yhteydessä ottamat valokuvat.

³⁹ Heinonen & Lahti 2007, 14–24.

teorian ja käytännön välissä.⁴⁰ Museologia on metodeiltaan monitieteinen, museologiseksi tutkimuksen tekee sen kohde. Kokoelmatutkimus on yksi museologisen kysymyksenasettelun keskeisiä teemoja ja sitä museoarkistojen ja niihin kuuluvien asiakirjojen tutkiminen epäilemättä on.⁴¹ Museoiden toimintaan liittyvää kirjallisuutta on Suomen museoliiton ja museoiden oman julkaisutoiminnan ansiosta saatavilla jo jonkin verran. Suomessa on valmistunut myös museologian väitöskirjoja.⁴²

Lahden kaupunginmuseon pitkäaikainen museonjohtaja, paljon museoalasta kirjoittanut Jouko Heinonen, on todennut, että museoalan opaskirjan tarve oli museokentällä tiedostettu jo vuodesta 1909 lähtien.⁴³ Ensimmäinen laaja-alaiseksi oppikirjaksi tehty teos on vasta Suomen museoliiton julkaisema Jouko Heinosen ja Markku Lahden *Museologian perusteet*, jonka ensimmäinen painos on vuodelta 1988. Sitä on päivitetty kahdesti, tuorein versio on vuodelta 2007. Pikkujättiläinen on laaja opas museologiaan tieteenä, museoiden historiaan ja käytännön museotyöhön kokoelmapoistoista hyvän dokumentoinnin vaatimukseen. Hieman tuorempi perusteos on Pauliina Kinasen toimittama *Museologia tänään* vuodelta 2009. Se on useiden kirjoittajien päivitys suomalaisen museologian sen hetkisestä tilasta, lukujen teemat ovat museologia tieteenä, museon suhde yhteiskuntaan, museokokoelmat ja museokommunikaatio.

Teokset soveltuvat museotyön tukena käytettäväksi ja ovat auttaneet suomalaisen museokentän kokonaiskuvan muodostamisessa tässä tutkimuksessa. Varsinaisia museokentälle suunnattuja ohjeita ne eivät kuitenkaan ole, siksi käytän niitä tutkimuskirjallisuutena enkä lähteinä. Teokset ovat akateemista museologista kirjallisuutta, mutta akateeminen museologia ja varsinainen museotyö eivät aina ole liittyneet yhteen. Vuoden 2015 Museotilaston mukaan vain noin puolella (51,9 %) museoiden vakinaisista päätoimisista työntekijöistä oli museoalan tai museon erikoisalan koulutus.⁴⁴ Vasta vuoden 2006 museoasetuksen mukaan museoilla on oltava museonjohtajan lisäksi ainakin yksi päätoiminen työntekijä, joista molemmilta vaaditaan perehtyneisyyttä museon edustamaan toimialaan sekä museologian perusopintoja TAI museoalan työkokemusta.⁴⁵ Voisi siis sanoa, että vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana museoala on ammatillistunut. Samoin Suomen museoiden historiaa on systemaattisesti kirjoitettu vasta kymmenen

⁴⁰ Robbins 2016.

⁴¹ Kinasen 2009 b, 171–173.

⁴² Kecskeméti 2008, Robbins 2016, Laine-Zamojska 2017.

⁴³ Heinonen 2010, 162.

⁴⁴ Museotilasto 2015, 13.

⁴⁵ Suomen museoliiton Internet-sivut: Meistä ja museoalasta / Tietoa museoalasta / *Museoiden työntekijät*. <http://www.museoliitto.fi/museoala-tyontekijat> (haettu 13.4.2017).

viime vuoden aikana. *Suomen museohistoria* julkaistiin vuonna 2010, sen toimittivat Susanna Pettersson ja Pauliina Kinanen.⁴⁶

Arkistolinjan opiskelijana katselen myös museoarkistoja arkistosilmälasiensa läpi. Alan perusasiat on koottu Jari Lybeckin vuonna 2006 toimittamaan teokseen *Arkistot, yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja*. Vuonna 2015 ilmestyi päivitetympi Pekka Henttosen *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Näiden oppikirjojen painopiste on viranomaisaineistoissa, arkistoteoriassa ja -tutkimuksessa on ylipäätään yleensä keskitytty viranomaisten asiakirjoihin.⁴⁷ Arkistojen toimenkuva on kuitenkin tätä laajempi. Viranomaisten toimintaa dokumentoivien instituutioiden lisäksi on erilaisten teemojen mukaan asiakirjoja kerääviä arkistoja.⁴⁸

Eri julkisten toimijoiden pysyvästi säilytettävät asiakirjat päätyvät lain ohjaamina kaupunkien ja kuntien sekä kansallisarkiston alaisiin arkistoihin. Kotiseutuarkistoilla ja perinnearkistoilla on kuitenkin samantapaista haastattelu- ja muistitietoaineistoa ja valokuvia kuin museoilla, joskus myös esineitä. Ne kartuttavat kokoelmiaan museoiden tapaan keräämällä ja voivat myös harjoittaa tutkimus- ja näyttelytoimintaa. Luonteensa puolesta museoarkistot rinnastuvat selkeimmin kotiseutuarkistoihin. Tietoa kotiseutuarkistoista on koottu Samuli Onnelan ja Vuokko Joen teokseen *Kotiseutuarkisto-opas*.⁴⁹

Ulkomaista arkistoteoreettista kirjallisuutta on saatavilla huomattavasti kotimaista enemmän, mutta käsitykset ja käsitteet arkistoista vaihtelevat eri maissa. Arkistoteoriassa on käsitelty pääasiassa viranomaisten asiakirjoja (records), joiden kokonaisuuksia nimitän tässä tutkimuksessa virka-arkistoiksi tai viranomaisarkistoiksi. Henkilökohmainen kirjeenvaihto, muut yksityiset paperit ja mitkä tahansa varsinaisesta arkistoyhteydestään irralleen joutuneet asiakirjat (engl. manuscripts) ovat jääneet kirjallisuudessa vähälle huomiolle.⁵⁰ Esimerkiksi Saksassa, Englannissa ja Yhdysvalloissa arkistoina pidetään vain viranomaisten pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja.⁵¹ Suomessa arkiston käsite on laajempi, myös yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen tuottamien asiakirjojen kokonai-

⁴⁶ Aiempaa museohistoriaa on kirjoitettu museoiden kokoelmaluetteloiden historiakatsauksissa tai juhla-julkaisuissa, kuten Knut Draken (1995) teoksessa *Menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus. Turun kaupungin historiallinen museo – Turun maakuntamuseo 1881–1981*. Pettersson & Kinanen 2010 a, 10.

⁴⁷ Henttonen 2015, 27.

⁴⁸ 1) institutional documentation / institutional archives, 2) collecting theme / collecting repositories. Boles 2005, 44.

⁴⁹ Onnela & Joki 2007.

⁵⁰ Henttonen 2015, 16, 27; Williams 2016, 57–62

⁵¹ Henttonen 2015, 16, 27.

suuksia pidetään arkistoina. Tiedossani ei ole, että ulkomaisessakaan kirjallisuudessa käsiteltäisiin arkisto-organisaatioiden ulkopuolella säilytettäviä arkistoja ja asiakirjoja kotimaista enemmän. Tämän vuoksi tukeudun pääasiassa saatavilla oleviin suomenkielisiin teoksiin. Käsittelen työssäni Suomen ammatillisesti hoidettuja museoita, joiden vertailukohtana ovat suomalaiset arkistot.

Asiakirjan esineys on yksi työni tärkeitä teemoja. Karen Harven toimittamassa teoksessa *History and material culture* käsitellään aineellisen kulttuurin tutkimusta historian näkökulmasta. Suomessa esinetutkimuksesta tai laajemmin materiaalisen kulttuurin historiasta on vuonna 2010 ilmestynyt teos *Esine ja aika*, joka on katsaus kirjoitusajankansa materiaalisen kulttuurin tutkimukseen.⁵² Esinetutkimus on Suomessa uudella tavalla ajankohtaistunut myös vuonna 2009 perustetun esinetutkimusverkosto Artefactan myötä.⁵³ Verkosto pyrkii toimimaan yhdistävänä foorumina eri taustoista käsin esineiden kanssa työskenteleville. Vuonna 2016 Historiallinen aikakauskirja julkaisi teemanumeron *Esineet ja materiaalisuus historiassa*, jonka teemajohdannon ovat kirjoittaneet Leila Koivunen ja Taina Syrjämaa. Esineet, tai objektit, voivat olla myös historioitsijan tutkimuskohde, vaikka tekstidokumentit ovatkin historian tutkijoille tutumpia.⁵⁴

Asiakirjat museokokoelmissa on lähes käsittelemätön tutkimusaihe, joka tuntuu olleen eräänlainen sokea piste sekä museo- että arkistomaailmassa. Caroline Williams kirjoittaa arkistoista ja museoista yksityisarkistojen säilyttäjinä artikkelissaan *Personal Papers: Perceptions and Practises*. Silja Koskimies on kulttuuriperinnön tutkimuksen pro gradu -tutkielmassaan *Hyvin pakattu – puoleksi myyty. Pakkaussuunnittelu suklaatehdas Hellaksen ja sen edeltäjien markkinoinnissa 1920-luvulta 1950-luvulle* käyttänyt lähteenä Turun museokeskuksen museoarkiston objekteja, mutta varsinaisia asiakirjoja siinä ei käsitellä. Viime vuosina aiheeseen on havahduttu, ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO:n vuoden 2016 syysseminaarin toisena teemanäkökulmana oli *Museoiden ja arkistojen yhteistyö*.⁵⁵ Tilaisuudessa pidettyjen seminaariesitelmien powerpointit löytyvät TAKO:n Internet-sivuilta ja koko tilaisuus videoituna youtubesta, olen tutustunut niihin, mutta esimerkiksi seminaarin pohjalta koottua julkaisua ei

⁵² Mäkikalli & Laitinen 2010.

⁵³”Artefacta on tarkoitettu muun muassa tutkijoille, opiskelijoille, museoväelle, konservaattoreille, antiikkikauppiaille ja keräilijöille – kaikille esineistä ja niiden tutkimuksesta kiinnostuneille. Haluamme lisätä esinekulttuurin arvostusta, luoda uudenlaisia yhteyksiä ja parantaa esinetutkimuksen tilaa.” Esinetutkimusverkosto Artefactan Internetsivujen etusivu www.artefacta.fi.

⁵⁴ Koivunen & Syrjämaa 2016.

⁵⁵ TAKO:n Internet-sivut tako.nba.fi / Ajankohtaista / Tapahtumakalenteri / 13.10.2016 Seminaariohjelman ja esitelmät: <http://tako.nba.fi/File/3106/seminaariohjelman-ja-esitelmät.pdf> (haettu 6.3.2017).

ole olemassa. Toisaalta edeltävän tutkimuksen puute antaa vapaat kädet, toisaalta vaikeuttaa ja myös rajoittaa tutkimusta.

1.4. Haastattelututkimus

Muistitietohistoria eli muistitietotutkimus historiantutkimuksessa voidaan nähdä osana uusien historioiden vakiintumista.⁵⁶ Uudet historiat, kuten nais- ja mikrohistoria, toivat tutkimuksen piiriin myös historian alatason, muutkin kuin suurmiehet ja poliitikot. Lähteinä alettiin käyttää virallisten dokumenttien lisäksi kaikkea mahdollista, myös haastatteleamalla kerättyä, aineistoa. Suomalaisen muistitietohistorian uranuurtaja Jorma Kalela on todennut, että suuntauksen ollessa vielä uusi

*historiantutkijoilla oli taipumus ajatella muistitietoa vain traditiona, epäluotettavana kertomuksena menneistä tapahtumista. Muistitiedon kiinnostavuus kuitenkin perustuu siihen, että jäänteinä se on ensi käden lähde kertojastaan kertomuksen esittämisen tai kirjaamisen tilanteessa.*⁵⁷

Muistitieto- ja haastatteluaineiston käyttö vakiintui osaksi suomalaista akateemista historiantutkimusta 1980-luvulla.⁵⁸ Toisaalta muistitietoa historiantutkimuksessaan käyttänyt Elina Makkonen toteaa artikkelissaan *Instituution suullinen historia*, että suullinen historia joutuu hänen kokemuksensa mukaan vielä 2000-luvullakin kamppailemaan tullakseen tunnustetuksi virallisena historiana.⁵⁹

Haastattelujen kautta haetaan usein sellaista tietoa, johon ei ole pääsyä pelkkien kirjallisten lähteiden kautta, esimerkiksi silloin, kun tahdotaan saada ote yksityisten ihmisten arkitodellisuudesta.⁶⁰ Itse olen kiinnostunut instituution, jo pitkän historian omaavien suomalaisten museoiden toimintatavoista ja suhteesta yhteen museokokoelmissa esiintyvään objektityyppiin, asiakirjoihin. Tutkimuskohteeni on marginaalinen osa museoiden toimintaa, joten siitä on vaikeata saada otetta ainoastaan kirjallisten lähteiden välityksellä. Siksi haastattelututkimus on tässäkin tapauksessa paikallaan.

⁵⁶ Teräs 2000, 360; Portelli 2006, 50–53; Kalela 2006, 74.

⁵⁷ Kalela 2006, 74–75.

⁵⁸ Fingerroos & Haanpää 2006, 25–26; Kalela 2006, 67–72.

⁵⁹ Makkonen 2006, 267–268.

⁶⁰ Teräs 2000, 362.

Haastatteluaineisto on lähde, jonka lähiluvun ja analysoinnin kautta toivon pääseväni käsiksi kirjoittamattomaan hiljaiseen tietoon museoiden käytännöistä ja suhteesta kokoelmissaan oleviin asiakirjoihin. Museoviraston oppaat kuvaavat kirjoitushetkensä museotyön ideaalia. Haastateltavat taas ovat ihmisiä, joilla on kokemusta museotyön arjesta, joka voi poiketa paljonkin oppaiden piirtämästä ihannekuvasta. Haastattelututkimus on myös tutkimusaineistoni muodostamisen konkreettinen apuväline, metodi. Johanna Ruusuvuori ja Liisa Tittula ovat kirjoittaneet haastattelututkimuksen oppikirjan *Haastattelu. Tilanteet, tutkimus ja vuorovaikutus*.⁶¹

Koska vastaavaa aihetta ei ole aiemmin tutkittu, valmista haastatteluaineistoa ei ole käytettävissä. Tässä on se hyvä puoli, etten joudu analysoimaan jonkun muun tuottamaa litteroitua tekstiä haastattelutilanteesta, vaan voin aktiivisesti vaikuttaa aineiston syntyyn haastateltavien valinnasta ja kysymyksenasettelusta alkaen. Haastattelututkimus on muistitietotutkimusta, mutta se eroaa esimerkiksi päiväkirjojen tai omaelämäkertojen käytöstä siten, että haastatteluaineisto muodostuu haastattelijan ja haastateltavan eli informantin välisestä vuorovaikutuksesta.⁶²

Varhaisimmat käyttämäni haastattelut tein vuonna 2015 osana kansatieteen harjoitustyötä työparini Eleonoora Vuorelan kanssa.⁶³ Haastateltavina olivat Turun museokeskuksen museoarkistosta ja käsikirjastosta vastaava Henrik Swanljung ja Kansallisarkisto Turun, tuolloin vielä Turun maakunta-arkiston, ylitarkastaja Anna-Maija Kolehmainen-Niskakoski.⁶⁴ Näiden haastattelujen kautta pääsen tutustumaan sekä museo- että arkistomaailman ajatuksiin asiakirjoista. Kolehmainen-Niskakosken haastattelun litteraatioon tutustui jälkeinpäin myös Turun maakunta-arkiston aineistohallinnasta vastaava ylitarkastaja Päivi Niemelä, joka lähetti kirjalliset kommenttinsa joihinkin haastatteluteemoihin.

Tein kaksi haastattelua Swanljungin ja Kolehmainen-Niskakosken haastattelujen lisäksi. Haastattelin viisiosaisen *Museoiden luettelointiohjeen* toimittanutta Leena Furu-Kallioa 9.3.2017. Hän työskentelee Museo 2015 -hankkeen luettelointikoordinaattorina ja on epäilemättä saanut ajantasaisen kuvan Suomen museoiden kokoelmatyöskentelyn

⁶¹ Ruusuvuori & Tittula 2005.

⁶² Portelli 2006, 60–64; Ahokas 2009, 13.

⁶³ Sassali & Vuorela 2015.

⁶⁴ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015; Anna-Maija Kolehmainen-Niskakosken haastattelu 29.10.2015. Hikuta-arkisto SUHI/A/17/1.

tilanteesta ja sen kehittymisestä. Museo 2015 -hanke on Museoviraston, Valtion taidemu-
seon ja Suomen museoliiton yhteinen. Siksi myös Suomen museoliiton ääni tulee Furu-
Kallion kautta kuuluville, vaikka olenkin rajannut kirjalliset lähteeni Museoviraston jul-
kaisemiin oppaisiin.

Neljäs haastateltava on Museoviraston Museoalan kehittäminen -yksikön erikois-
asiantuntija Marianne Koski, joka on mukana myös TAKO-yhteistyöverkoston toimin-
nassa. Furu-Kallion ja Kosken haastatteluista etsin vastauksia erityisesti kysymyksiin mu-
seoiden toiminnan ohjeistamisesta, museokentän muutoksista sekä museoiden ja arkisto-
jen yhteistoiminnasta. Lähetin etukäteen kysymysrunгон (Liite 1.) Koskelle ja Furu-Kal-
liolle tutustuttavaksi. Pysin kirjaamaan siihen teemoja melko yleisesti, etteivät omat en-
nakkoojatukseni liikaa kahlitsisi käytävää keskustelua ja haastateltavien ajatuksenkulkua.
Kaikki haastattelut olivat vapaamuotoisia keskusteluhaastatteluja ja kestivät noin tunnin.

Aineiston keruun, käsittelyn ja tallentamisen osalta on huomioitava useita seik-
koja, joista Arja Kuula kirjoittaa *Tutkimusetiikka* -teoksessaan.⁶⁵ Haastateltaville on tut-
kimuksesta informoinnin yhteydessä tarjottava totuudenmukaista tietoa haastattelun tar-
koituksesta ja sovittava, kuinka haastattelut ja niiden litteroinnit säilytetään ja miten niitä
saa jatkossa käyttää. Oma haastatteluaineistoni tallennetaan Turun yliopiston Historian,
kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkistoon (Hikuta-arkisto), lukuun ottamatta
Swanlungin haastattelua, joka haastateltavan toiveesta jää omaan kotiarkistooni. Haas-
tatteleman ihmiset puhuvat asiantuntijaroolissa työkentästään. Tämä vähentää haastatte-
lututkimuksessa esiin nousevia eettisiä vaaranpaikkoja, esimerkiksi haastateltavien yksi-
tyisyyden suojaan liittyy vähemmän huomioitavia seikkoja, kun emme sivua heidän yk-
sityiselämäänsä. Olen saanut luvan viitata haastateltuihin heidän omilla nimillään ja am-
mattinimikkeillään.

Haastatteluaineistoa käytettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lähdekritiikin
toteuttamiseen. Lähdekritiikin lähtökohtia on selvittää, mikä lähteen tehtävä on alun perin
ollut ja kuinka lähteen syntyolosuhteet vaikuttavat sen välittämään informaatioon. Haas-
tattelututkimuksen ollessa kyseessä on pohdittava erityisesti kertojan tapaa muistaa ja
kertoa. Miksi kerrotaan sitä mitä kerrotaan ja kuinka se tehdään.⁶⁶ Omat haastateltavani
toimivat omien alojensa äänitorvina ja pyrkivät todennäköisesti antamaan edustamastaan

⁶⁵ Kuula 2006, 99–133.

⁶⁶ Kalela 2006, 75.

organisaatiosta edullisen kuvan. Sakari Siltala muistuttaa Suomen ja Pohjoismaiden historian väitöskirjassaan, että kertojilla on taipumus luoda menneisyydestä tosiasiallista suoraviivaisempi ja johdonmukaisempi kuva ja toistella omassa piirissään vakiintuneita totuuksia ja ajatusmalleja.⁶⁷ Haastateltavani puhuivat sekä oman toimialansa historiasta, myös sen nykyhetkestä. Ajallinen etäisyys lisäisi ”väärin” muistamisen mahdollisuutta.

Vaikka haastateltavani ovat haastattelutilanteessa asiantuntijaroolissa, on muistettava, että he voivat silti käyttää kerronnassaan monia eri tasoja. He voivat puhua omista kokemuksistaan (esimerkiksi muistella kokemuksia työuransa varrelta), yhteisöllisesti työyhteisöstään tai laajemmalla institutionaalisella tasolla, jolloin käytetään usein kolmatta persoonaa tai yleistä, persoonatonta kerrontaa.⁶⁸ Tämä on huomioitava haastatteluja analysoitaessa. Myös yksilöllisellä ajattelulla on sosiaalinen perusta ja instituutio kontrolloi jäsentensä muistia.⁶⁹ Yksilön ja yhteisön muisteja ei voi suoraviivaisesti erottaa toisistaan, siksi yhdenkin asiantuntijan haastattelun kautta avautuu näköala koko museokentän todellisuuteen ja ajattelutapoihin.⁷⁰

⁶⁷ Siltala 2013, 48.

⁶⁸ Portelli 1997, 27–29; Makkonen 2006, 246–247.

⁶⁹ Douglas 1987, 70; Makkonen 2006, 248.

⁷⁰ Apo & Kinnunen 1998, 37–38; Teräs 2000, 363.

2. MUSEOARKISTOT OHJEISSA JA KÄYTÄNNÖSSÄ

*Museot kuitenkin kertoo siitä millast on olla ihminen niin ja, kaikkee siihen liittyvää niin se on vähän vaikee sit kuitenkaan, vaikka se ajatus on et se on niinku luokiteltua ja asiasanotettua ja luetteloituu tietyl tavalla mut eihän se arki jotenki sit järjestykään ihan sillee. Jotenki mä ajattelen et se semmonen niinku sattumanvarasuus ja risaus ja sotkusuus mikä nyt on osa ihmisen elämää nii sit se tavallaan näkyy myös siellä museoiden kokoelmissa!*⁷¹

2.1. Kokoelmien asiakirjat Museoviraston ohjeistuksessa

Päätös museoiden valtionavun perusteista tehtiin 1970-luvulla. Osallistumalla rahoitukseen, jonka saamiseksi museoille on tiettyjä edellytyksiä, valtio loi puitteet museotoiminnan kehittämiseksi. Samalla se puuttui aiemmin ainoastaan kuntien, säätiöiden ja yhdistysten rahoittamaan museotoimintaan.⁷² Museovirasto on valtion viranomaistaho suomalaisella museokentällä. Pohdin, saivatko Museoviraston ohjeet valtion rahoituksen myötä uuden statuksen, oliko niiden noudattaminen esimerkiksi edellytyksenä rahoituksen saamiselle. Kysyin museokenttää ohjaavia tahoja edustavilta haastateltaviltani Koskelta ja Furu-Kalliolta, onko Museoviraston ohjeistus museoita sitovaa. Marianne Koski kertoi, että ammatillisten museoiden toimintaa sitoo museolaki, jossa määritellään, millä perusteella museot saavat rahoitusta.⁷³

Museolaissa on kahdeksan edellytystä valtionosuuden saamiselle. Niistä tärkeimpiä ovat, että museo ei saa tavoitella taloudellista voittoa, sen on oltava auki ympärivuorokautisesti.

⁷¹ Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3.

⁷² Vilkuna 2010, 37–38; Museotilaston museot jaetaan kahteen ryhmään, valtionosuutta saaviin ja muihin päätoimisesti hoidettuihin museoihin. Valtionosuutta saavat monet kunnalliset ja yksityiset museot, korotettua valtionosuutta aluetaidemuseot, maakuntamuseot ja valtakunnalliset erikoismuseot. Ulkopuolelle jäävät valtion omat ja yliopistojen ylläpitämät museot, sekä joitain kunnallisia ja yksityisiä museoita. Valtionosuuden edellytyksiin kuuluvat mm. asianmukaiset toimintatilat, riittävä määrä koulutettua henkilökuntaa sekä se, ettei museotoiminnalla tavoitella voittoa. Ks. lisää museolaista. Museolaki 3.8.1992/729 2§.

⁷³ Uutta lakia valtionosuusrahoituksesta valmistellaan parhaillaan. Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3.

tisesti, sillä on säännöt joissa sen toimiala määritellään sekä riittävästi museoalan koulutuksen saanutta henkilökuntaa.⁷⁴ Valtionosuutta saavat siis ammatillisesti hoidetut museot. Museoviraston ohjeiden noudattamisesta ei kuitenkaan mainita mitään. Ei myöskään laissa Museovirastosta. Siinä todetaan Museoviraston omat tehtävät kulttuurihistoriallisen kansallisomaisuuden ja muinaisjäännösten hoidossa ja tutkimisessa sekä rooli kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena.⁷⁵

Furu-Kallio ja Koski korostavat, että sekä Museoviraston että Suomen museoliiton antamien ohjeiden noudattaminen on vapaaehtoista ja perustuu museotyöntekijöiden omaan haluun kehittää ja yhdenmukaistaa toimintaansa.

*...et varmasti on niinku otettu sillon ku on tullu jotain ohjeita ylipäänsä, niin varmaan niit on niinku luettu ja otettu sieltä jotain niinku kohtia itelle sinne omaan museoon.*⁷⁶

Suomen ammatillisesti hoidetut museot ovat itsenäisiä toimijoita, eivätkä museoille suunnatut ohjeetkaan ole ylhäältä saneltuja sääntöjä vaan suosituksia, joita museot soveltavat omaan toimintaansa. Ei ole olemassa kaikkien yhteisesti sopimia, varmasti noudatettavia toimintatapoja. Furu-Kallion kokemuksen mukaan esimerkiksi *Museoiden luettelointiohjeet* on kuitenkin otettu vastaan hyvin.⁷⁷ Hyvään vastaanottoon vaikuttaa haastateltavien mukaan se, että monet ohjeet on suunniteltu työryhmissä, joiden jäseninä on eri museoiden edustajia. Ohjeisiin sitoudutaan todennäköisemmin, jos niitä on saanut olla itse laatimassa. Kosken näkemys on, että sanelupolitiikka ei toimisi, on parempi, että museokenttä yhdessä sopii yhteisistä suuntaviivoista.

Rivien välistä voi lukea, ettei saatua ohjeistusta ole museokentällä aina koettu riittäväksi. Furu-Kallion mukaan museot ottavat innolla vastaan ja myös noudattavat annettuja ohjeita, silloin kun niitä vain on ollut saatavilla. Koska ohjeistus ei ole ollut sitovaa ja se on koettu niukaksi, museot ovat luoneet omia käytäntöjä ja ohjeita. Kirjo on ollut suuri kaikilla museotoiminnan osa-aleilla. Esimerkiksi jokaisessa ammatillisessa museossa museo-objektit luetteloidaan, mutta tapoja on ollut monia. Esimerkkejä erilaisista

⁷⁴ Museolaki 729/1992 2§.

⁷⁵ Laki Museovirastosta 282/2004 2§.

⁷⁶ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2.

⁷⁷ Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3.; Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2.

museoiden käytössä olevista tietojärjestelmistä löytyy pitkä lista teoksesta *Museoiden kokoelmanhallinnan kokonaisarkkitehtuuri 1.0*.⁷⁸

Ohjauksen tarpeeseen on 2010-luvulla vastattu *Museoviraston oppaita ja ohjeita* -julkaisusarjalla. *Museoiden luettelointiohjeilla* pyritään yhtenäistämään luetteloinnin tapoja. Tulevaisuudessa voi jopa olla mahdollista käyttää kaikkien museoiden yhteistä kokoelmanhallintajärjestelmää, josta yhdellä hakuohjelmalla pääsisi käsiksi kaikkien Suomen museoiden aineistoihin. Museo 2015 -hankkeen päätavoitteita on museoiden kokoelmahallinnan kehittäminen, luettelointikäytäntöjen yhtenäistäminen, museoiden kokoelmahallinnan kokonaisarkkitehtuurin ja sen hallintamallin laatiminen sekä yhteisen kokoelmahallintajärjestelmän hankinta ja käyttöönotto.⁷⁹ Toteutuessaan yhteinen kokoelmahallintajärjestelmä parantaisi roimasti myös museoarkistojen näkyvyyttä ja saavutettavuutta.

Museoiden asiakirja-aineistot mainitaan näkyvimmin juuri *Museoiden luettelointiohjeissa*. Niitä julkaistiin vuonna 2014 jokaiselle museo-objektityypeille omansa, myös arkistoaineistolle. Käytännössä kaikista museoiden kokoelmien osasista puhutaan usein ”esineinä” tai ”museoesineinä”, mikä aiheuttaa välillä sekaannusta, sillä esine on vain yksi museoiden tallentamista objektityypeistä.⁸⁰ *Museoiden luettelointiohjeiden* johdannon sanasto-osiossa määritellään museo-ohjeistuksessa ensi kertaa myös termit *arkisto*, *arkistonmuodostaja* ja *asiakirjakokoelma*. Asiakirjakokoelmalla tarkoitetaan yksittäisistä asiakirjoista tai suuremmista kokonaisuuksista muodostunutta asiakirjakokonaisuutta. Se ei ole arkisto, vaan on syntynyt aineiston vastaanottaneen tahon järjestelytyön tai suunnitelmallisen keräilyn tuloksena.⁸¹ Periaatteessa asiakirjakokoelma voi olla synonyymi museoarkistolle. Usein museoarkistoihin kuuluu asiakirjakokoelmien lisäksi myös muuta hajanaisista, pääasiassa paperista aineistoa. Museoarkisto on siis asiakirjakokoelmia laajempi ja kenties enemmän tositilannetta kuvaava käsite.

Museoiden luettelointiohjeet toimittaneen Leena Furu-Kallion mukaan oli vaikeaa vetää selkeä raja siihen, mitä asiakirja-aineistoja museoiden luettelointiohje koskee ja mitä ei. *Museoiden luettelointiohje arkistoaineistolle* -oppaan johdantoon asia päädyttiin tiivistämään näin:

⁷⁸ Savia 2013, 36–44.

⁷⁹ Savia 2013, 5.

⁸⁰ Esine, valokuva, taideteos, audiovisuaalinen aineisto, arkistoaineisto. Furu 2014 a–e.

⁸¹ Furu 2014 a–e, 9; Ks. myös Orrman 1994, 21; Lybeck 2006, 14, 257, 261.

*Luettelointiohje on laadittu museoiden kokoelmiin kuuluvien objektien luettelointiin. Arkistoaineisto-ohje on tarkoitettu museoiden asiakirjakokoelmien luettelointiin. Ohjetta voi myös soveltaa yksityisarkistojen luettelointiin vaikka näiden osalta on hyvä huomioida myös Arkistolaitoksen ohjeet.*⁸²

Asiakirjakokoelmiin voi kuulua kokonaisia yksityisarkistoja, jotka luetteloidaan kuten muutkin objektit.⁸³ Yksityisarkistojen sisäinen järjestys on kuitenkin syytä säilyttää entisellään, siksi luettelointiohjeessa on kehoitettu huomioimaan myös arkistolaitoksen ohjeistus.

Aloite arkistotermien avaamiseen luettelointiohjeiden sanastossa tuli Furu-Kallion mukaan Museoviraston arkiston asiakirjahallinnan suunnittelijoilta Tiina Heikkiseltä ja Kaisa Rihulta. Edes Museovirastossa ei ole aina ollut päivän selvää, mikä on virka-arkistoa ja mikä asiakirjakokoelmaa.⁸⁴ Kun myös ohjeita toimittavalla taholla on ollut epäselvyyttä rajanvedossa, museokentän monenlaiset käytännöt eivät yllätä.

Museoiden luettelointiohjeessa arkistoaineistolle neuvotaan, millaisia tietoja objekteista erilaisiin sähköisiin kokoelmanhallintajärjestelmiin tulee kirjata, jotta esine tulee mahdollisimman hyvin dokumentoiduksi. Arkistoaineistosta neuvotaan kirjaamaan samat tiedot kuin muistakin objektityypeistä, oppaat eroavat toisistaan objektityyppeihin sopivin esimerkein. Ohje on luettelonomainen lista luetteloitavista tiedoista esimerkkeineen. Ensimmäisen alaluku, *Objektin tiedot*, sisältää esimerkiksi tiedot objektin hankinnasta ja omistuksesta, sen valmistus-, omistus- ja käyttöhistoriasta, sen fyysisten ominaisuuksien (esimerkiksi mitat ja materiaali) kuvailun ja tietoa objektin käytöstä ja sijainnista museossa. Luku sisältää myös *Objektiin liittyvät vaatimukset*, jossa kuvataan muun muassa objektille sopivat säilytysolosuhteet. Tässä yhteydessä ohjeistetaan myös lainsäädännön edellyttämien vaatimusten merkitseminen, siis esimerkiksi se, jos jokin asiakirja sisältää henkilötietolain tai muun lain nojalla tietosuojattua informaatiota, jonka takia aineiston käyttöä pitäisi rajoittaa.⁸⁵

⁸² Furu 2014 e, 5.

⁸³ Luetteloinnilla tarkoitetaan objektin perustutkimusta. Se sisältää materiaalin määrityksen, objektin mitat, sanallisen kuvauksen, piirroksen tai valokuvan, ajoituksen ja taustatiedot. Luetteloinnin apuna käytetään tarvittavaa lähteistöä. Saadut tiedot merkitään pääluetteloon, luettelokortistoon tai objektin etikettiin. Nykyisin luettelointi tapahtuu usein sähköisesti. Heinonen & Lahti 2007, 93.

⁸⁴ Kirjoittajan kokemus arkiston järjestämisprojektista Museoviraston arkistossa vuosina 2013–2014.

⁸⁵ Furu 2014 e, 13–83.

Museoiden luettelointiohje arkistoaineistolle on varsin perusteellinen ja neuvoo kirjaamaan tiedot objektin sijaintipaikasta sille museossa tehtyihin toimenpiteisiin saakka.⁸⁶ Museokokoelmiin kuuluvien asiakirja-objektien kannalta ohje on merkkipaalu, koska siinä museoiden kokoelmien arkistoaineistot nostetaan muiden objektityyppien tasolle. Esimerkiksi alun perin huomioni kiinnittäneessä vuoden 2014 ”Museotilastossa” koelmat jaotellaan kulttuurihistoriallisiin esinekokoelmiin, taidekokoelmiin, luonnontieteellisiin kokoelmiin ja valokuvakokoelmiin. Lisäksi kartoitetaan arkistomateriaalin määrää hyllymetreinä.⁸⁷ Museoarkistoja ei siis siinä täysin tunnusteta tai tunnusteta omaksi kokoelmakseen. Myös muissa *Museoviraston oppaita ja ohjeita* -sarjan teoksissa kokoelmien asiakirjat jäävät maininnan tasolle.

Jo ennen viisiosaista vuoden 2014 *Museoiden luettelointiohjeita* -opasta on julkaistu *Luettelointiohjeita museoiden digitointiprojekteille*.⁸⁸ Se on myös Museo 2015-hankkeen luettelointityöryhmän toimittama teos. Luettelointityöryhmään kuului laajasti museoiden edustajia Museoviraston ja Suomen museoliiton edustajien lisäksi. Projektityöntekijöille suunnattu vihkonen on vain 18-sivuinen, joten kovin yksityiskohtaisia ohjeita siinä ei ole. Luettelointiohjeiden lisäksi oppaasta löytyy lyhyt maininta siitä, että myös arkaluontoisten tietojen, henkilötietojen ja tekijänoikeuksien kysymyksiin on kiinnitettävä huomiota.

Asiakirja-objektit mainitaan oppaassa kahdesti, ensimmäisen kerran digitointitermiä määriteltäessä. Digitointi on ”originaalin informaation (esim. asiakirja, valokuva, ääninauha) muuntamista sähköiseen muotoon. Kolmiulotteisten objektien valokuvaaminen ja sähköinen tallentaminen on myös digitointia.”⁸⁹ Nopea asiakirja-aineiston esille nostaminen tässä oppaassa on luontevaa, sillä paperisia aineistoja on melko helppo digitoida skannaamalla. Haastattelussa Furu-Kallion käsitys kuitenkin on, että esine-, valokuva- ja taidekokoelmat priorisoidaan asiakirjakokoelmien edelle, koska ne ovat museoiden ydinaluetta ja tietoisesti kerrytettyjä aineistoja, kun taas asiakirjakokoelmat ovat karttuneet ”vahingossa”.⁹⁰ Teoksen toisessa maininnassa asiakirjat on mainittu lähteinä, ei niinkään asiakirja-objekteina:

⁸⁶ Toimenpiteitä voivat olla esimerkiksi konservointi tai näyttelyssä olo, mutta myös sähköisessä järjestelmässä olevan informaation päivittäminen ja muokkaus. Furu 2014 e.

⁸⁷ Sama ilmaisu löytyy myös vuoden 2015 tilastosta, vuoden 2016 museotilasto ei ole vielä ilmestynyt. Museotilasto 2014, 22; Museotilasto 2015, 22.

⁸⁸ Furu 2012.

⁸⁹ Furu 2012, 6.

⁹⁰ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2.

*Objektin yhteyteen on tärkeää merkitä tiedot kirjallisuudesta, arkistoaineistosta ja verkkosivuista, joissa on objektiin liittyvää tietoa. [---] Esimerkiksi julisteet, verkkosivut, näyttelyluettelot ja arkistoaineisto ovat lähteitä. Merkitse lähteisiin myös niiden tiedot.*⁹¹

Muissa *Museoviraston oppaita ja ohjeita* -sarjan julkaisuissa asiakirja-objektit eivät saa tämän suurempaa huomiota. Myös *Museoiden kokoelmanhallinnan kokonaisarkkitehtuuri 1.0* -oppaassa arkistoaineistot nähdään esineiden metatietona.⁹² Yhdeksi museotoiminnan prosesseista on kuitenkin tunnistettu tietopalvelu ja sen osa-alueena arkisto- ja kirjastopalvelu.⁹³

Ennen *Museoviraston oppaita ja ohjeita* -julkaisusarjaa museotyön tueksi on ollut tarjolla *Opas paikallismuseon hoitoon* -teos. Se on ensimmäinen Museoviraston julkaisemassa kokonaisvaltainen ohjeistus museotyöstä. Siinä on luku museon asiakirjahallinnosta eli oman virka-arkiston ylläpitämisestä. Kokoelmiin kuuluvista asiakirja-objekteista mainitaan, että pääsääntöisesti museoiden ei pitäisi kerätä kirjallista materiaalia, vaan ne ohjataan arkistojen ja kirjastojen hoidettavaksi. Poikkeuksena pidetään kokonaisina saapuneita koti-irtaimistoja. Tässä yhteydessä jopa todetaan, että mikäli arkistoaineistoa haluaa kokoelmiin tallettaa, museon yhteyteen tulisi perustaa erillinen kotiseutuarkisto.⁹⁴

Opas paikallismuseon hoitoon -teoksen kirjoittajat ovat tienneet, että käytännössä museoarkistoja on syntynyt ja syntyy yhä. Objektien dokumentointia käsittelevässä luvussa on myös arkistoaineistoja ja kirjoja käsittelevä kappale. Siinä ohjeistetaan pitämään arkistoluettelo erillään esineluettelosta. Tämän voi tulkita niin, että museoarkistot nähdään omana kokoelmanaan. Oppaassa myös käytetään museoarkisto -termiä.⁹⁵

Opas paikallismuseon hoitoon -teoksen ohjeet ovat yhä relevantteja ja se on päivitetty vuonna 2006 toisen painoksen julkaisemisen yhteydessä. Se on kokonaisvaltainen opas, jota Suomen museoliiton julkaisema *Museologian perusteet* vielä täydentää museologisella näkökulmallaan. *Museoviraston oppaita ja ohjeita* -sarjassa keskitytään sen ul-

⁹¹ Furu 2012, 14.

⁹² Metatiedolla tarkoitetaan tietoa tiedosta. Tässä yhteydessä tarkoitetaan, että asiakirjat nähdään muiden objektien liitteinä ja lisätietona, ei itsenäisinä objekteina.

⁹³ Savia 2013, 20, 102–103.

⁹⁴ Mattila & Kaukonen & Salmela 2006, 53.

⁹⁵ Mattila & Kaukonen & Salmela 2006, 82–83.

kopuolelle jääviin aiheisiin, kuten jo kuvailtuun sähköiseen luettelointiin tai museon kokoelmapolitiikan rakentamiseen.⁹⁶ *Kokoelmapolitiikan muistilista museoille* on nimensä mukaisesti työkalu museon kokoelmapolitiikan laatimiseen.

Olen tässä listannut *Museoviraston oppaita ja ohjeita* -julkaisusarjasta löytyvät maininnat asiakirja-aineistosta. Koska minulla oli ennako-oletus asiakirja-objektien sivuroolista museotyössä, osasin odottaa, etteivät kokoelmien asiakirja-aineistot näkyisi julkaisusarjassa kovin paljoa. Haastattelut tukivat oletustani, Furu-Kallio totesi, että todennäköisesti kokoelmien arkistoaineistot loistavat poissaolollaan oppaissa.⁹⁷ Vähäiset maininnat viittaavat siihen, että kokoelmien asiakirja-aineistoja tosiaan pidetään pikemminkin muiden kokoelmien liitteinä kuin itsenäisenä kokoelmanaan, vaikka *Museoiden luettelointiohje arkistoaineistolle* pitäääkin arkistoaineistoa omana objektityypinään.

⁹⁶ Savia: *Museoiden kokoelmanhallinnan kokonaisarkkitehtuuri 1.0*. Museoviraston ohjeita ja oppaita 2, 2013; Ekosaari & Juntunen & Paaskoski: *Kokoelmapolitiikan muistilista museoille*. Museoviraston ohjeita ja oppaita 3, 2013.

⁹⁷ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2.

2.2. Museoarkiston muodostuminen ja kokoelmaluonne

Asiakirjan elinkaarimalli on yksi suomalaista arkistojattelu hallinneista teorioista. Siinä asiakirjan elämä jaetaan kolmeen vaiheeseen: aktiivivaihe, passiivivaihe ja historiallinen vaihe. Aktiivivaiheessa asiakirja luodaan ja sitä käytetään osana arkistonmuodostajan toimintaa. Passiivivaiheessa asiakirja on yhä osa arkistonmuodostajan arkistoa, muttei enää aktiivisessa käytössä. Historialliseen vaiheeseen siirryttäessä asiakirja joko hävitetään tarpeettomana tai siirretään pysyvään säilytykseen.⁹⁸ Suomessa pysyvään säilytykseen päätyvät asiakirjat, jotka ovat myös tutkijoiden tavoitettavissa, voivat päätyä seuraaville tahoille:

Kuvio 2. **Asiakirjojen mahdolliset pysyvät säilyttäjät.** Lähde: Arkistolaki (831/1994); Onnela & Joki 2007, 6–9.

⁹⁸ Henttonen 2015, 81–84; Frank Bolesin mukaan asiakirjan elinkaarimalli on nelivaiheinen: Luominen, aktiivikäyttö osana arkistonmuodostajan toimintaa, satunnainen käyttö / varastointi, loppusijoitus. Boles 2005, 51–54.

Kuvion teräväkulmaisista laatikoista löytyvät Kansallisarkisto⁹⁹ ja yksityiset keskusarkistot ovat julkisesti valvottuja ja ohjeistettuja. Vuoden 1994 Arkistolaki koski valtion ja kuntien toimijoita, Suomen Pankkia, Kelaa, muita itsenäisiä julkisoikeudellisia laitoksia, Helsingin yliopistoa, sekä muita yhteisöjä, toimielimiä ja henkilöitä niiden suorittaessa julkista tehtävää.¹⁰⁰ Myös uudessa, vuonna 2016 voimaantulleessa Laissa Kansallisarkistosta Kansallisarkiston ykköstehtäväksi todetaan kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien viranomaisten asiakirjojen säilymisen varmistaminen. Myös muut kuin viranomaisien tuottamat asiakirjat mainitaan: Kansallisarkiston tehtävä on

edistää kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien yksityisten asiakirjojen ja niihin sisältyvien tietojen säilymistä, hankkia näitä aineistoja pysyvään säilytykseen sekä osallistua yksityisen arkistotoiminnan kehittämiseen yhteistyössä yksityisen arkistotoiminnan harjoittajien kanssa.¹⁰¹

Yksityisiä keskusarkistoja ovat esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto, Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto (Elka) ja Työväenarkisto. Lisäksi asiakirja-aineistoa voi päätyä perinnearkistoihin ja kotiseutuarkistoihin. Nämä ovat muistiorganisaatioiden työnjaon mukaan asiakirjojen lähtökohtaisia sijoituspaikkoja. Niitä päätyy kuitenkin myös museoarkistoihin ja yliopistojen kirjastoihin, joissa saatetaan säilyttää merkittävien tiede- ja kulttuuripersoonien yksityisarkistoja.¹⁰²

Näiden lisäksi on paljon erityisesti yksityistä arkistoainesta, joka häviää kokonaan tai ei päädy mihinkään sellaiseen säilytykseen, josta tutkija sen tavoittaisi. Myös teoksen *Basements and Attics, Closets and Cyberspace. Explorations in Canadian Women's Archives* toimittaneiden Linda M. Morran ja Jessica Schagerlin mukaan julkisten instituutioiden ulkopuolelle jää paljon asiakirja-aineistoa, joka joko katoaa tai jää säilytettäväksi

⁹⁹ Entinen arkistolaitos (joka muodostui kansallisarkistosta ja maakunta-arkistoista, virka-arkistoista sekä kuntien ja seurakuntien arkistoista ja valtionapua saavista yksityisarkistoista) muutettiin Kansallisarkistoksi 2017: ”Arkistolaitos muuttuu vuoden 2017 alussa Kansallisarkistoksi. Muutoksessa maakunta-arkistot sulautuvat osaksi uutta valtakunnallista organisaatiota.” Kansallisarkiston Internet-sivut / Palvelut / Ajankohtaista: Tiedote 30.12.2016 *Kansallisarkiston asiakirjoihin viittaaminen vuoden 2017 alusta alkaen*: <http://www.arkisto.fi/news/1878/61/Kansallisarkiston-asiakirjoihin-viittaaminen-vuoden-2017-alusta-alkaen/d,ajankohtaista> (haettu 23.1.2017); ks. myös Heinonen & Lahti 2007, 12.

¹⁰⁰ Arkistolaki 831/1994 3 §, 4 §.

¹⁰¹ Laki Kansallisarkistosta 1145/2016, 2§.

¹⁰² Onnela & Joki 2007, 6–9; Williams kirjoittaa yksityisarkistojen (personal papers, personal archive) säilytysvastuun jakautumisesta Isossa-Britanniassa. Niitä säilytetään arkisto-organisaatioiden lisäksi myös oppilaitoksissa (Winston Churchillin yksityisarkisto Churchill College Cambridgessä), museoissa (kenttämarsalkka Montgomeryn yksityisarkisto Imperial War Museumissa), sukujen hallussa (Devonshiren kreivien arkistot Chatworth Housessa) ja kirjastoissa. Williams 2016, 55.

ullakoiden, kellareiden ja nykyään lisääntyvässä määrin myös Internetin kätköissä. Arkistot julkisina organisaatioina eivät aina onnistu tallettamaan yhteiskunnan koko kuvaa. Esimerkiksi naiset jäivät pitkään virallisen dokumentoinnin ulkopuolelle.¹⁰³ Vasta viimeisen puolentoista vuosisadan aikana naisten elämä on länsimaissa muuttunut yksityisestä osaksi julkista, kulttuurista ja poliittista maailmaa ja tullut sen myötä ”keräämisen arvoiseksi”.¹⁰⁴

Miksi asiakirja-aineistoa on päätynyt museokokoelmiin? Heti ensimmäiseksi on todettava, että on aineistoja, joiden säilytysvastuun museot ja arkistot jakavat: pienpainatteet, yksityisarkistot, painomenetelmällä tehdyt taideteokset, valokuvat ja esinekokoelmiin kiinteästi liittyvät asiakirjat.¹⁰⁵ Vaikka muistiorganisaatiot toimivat omista lähtökohdistaan, niillä on myös yhteistä tonttia ja jaettuja intressejä. Museoiden kokoelmissa olevat asiakirjat eivät siis ole lähtökohtaisesti väärässä paikassa.

Yhdysvaltalainen arkistotutkija Elena Danielson pohtii teoksessaan *The Ethical Archivist* asiakirjojen oikeaa paikkaa ja toteaa, että arkistonmuodostajan arkiston kokonaisuudesta irrotetut ja muualle päätyneet asiakirjat koetaan jopa oikealta paikaltaan (”their appropriate home”) ryövätyiksi.¹⁰⁶ Danielson käyttää termiä ”archives”, eli puhuu yhdysvaltalaisessa kontekstissa nimenomaan viranomaisten arkistoista. Erillisten yhteen koottujen asiakirjojen joukosta käytetään englannissa termiä ”historical manuscripts”.¹⁰⁷

Suomen tilanne eroaa Yhdysvalloista siinä mielessä, että meillä arkiston käsite ei ole sidoksissa vain viranomais-arkistoihin tai edes monia arkistoja säilyttäviin arkistoorganisaatioihin, vaan myös esimerkiksi yksityisen ihmisen kotonaan säilyttämien asiakirjojen katsotaan muodostavan yksityisarkiston. Kansainvälisessä kirjallisuudessa on Henttosen mukaan kiistelty siitäkin, onko keräilyn tuloksena syntyneen kokoelman ja ”orgaanisesti toiminnassa syntyneen ja orgaanisen kokonaisuuden muodostavan arkiston” välillä niin suurta eroa kuin arkistoteoriassa on 1800-luvun lopusta saakka totuttu

¹⁰³ Morra & Schagerl 2012, 1–15.

¹⁰⁴ Marlatt 2012, 23.

¹⁰⁵ Kostet 2007, 136; TAKO-syysseminaari 2016, youtubessa <https://www.youtube.com/watch?v=hmjGODWPjd0&feature=youtu.be> (haettu 5.4.2017).

¹⁰⁶ Danielson 2010, 249.

¹⁰⁷ Henttonen 2015, 16; Williams 2016, 57.

ajattelemaan.¹⁰⁸ Suomessa museoarkistoihin päätyneitä asiakirjoja tuskin pidetään ryövätyinä, vaikka arkistotoimijoiden näkökulmasta varsinaiset arkisto-organisaatiot olisivatkin ”se oikee paikka” asiakirja-aineistoille.¹⁰⁹

Museoiden omasta näkökulmasta katsottuna museoarkistot ovat kokoelmia. Museolla voi olla yksi tai useampi kokoelma, yleensä kaikilla ammatillisesti hoidetuilla museoilla on peruskokoelmansa lisäksi erilaisia materiaalin mukaan järjestettyjä kokoelmia. Tällaisia ovat esimerkiksi kuvakokoelmat, kirjakokoelmat ja museoarkistot, joita voidaan museosta riippuen kutsua myös arkisto- tai asiakirjakokoelmiksi.¹¹⁰ Museoarkisto on siis yhden museokokoelmatyyppin nimi.

Kokoelmat, niiden kerääminen ja säilyttäminen, on museotoiminnan ydin.¹¹¹ Museoiden kokoelmiin karttuu asiakirja-aineistoa samoja reittejä kuin muitakin objekteja: lahjoituksin, ostoin, kenttätöiden kautta, henkilökunnan omilla lahjoituksilla ja muiden laitosten lahjoilla, vaihtokappaleilla, lainoilla, siirroilla ja pysyvillä talletuksilla. Pysyvä talletus tarkoittaa, että museo säilyttää ja hoitaa esineitä, mutta siitä ei tule niiden varsinaisen omistaja.¹¹²

On huomattava, että myös monien kulttuurihistoriallisten arkistojen toiminta on varsin museomaista siinä mielessä, että niiden perustehtävä on kerätä kokoelmia jonkin tietyn, valitun aihealueen ympäriltä. Erilaiset perinnearkistot, esimerkiksi Kansanrunousarkisto, ovat tästä hyvä esimerkki. Kansanrunousarkiston jo 1800-luvun lopulta jatkuneen keruutyön tavoite on tallettaa suomalaista suullista perinnettä. Keruutyö on suunnitelmallista ja sitä ovat harjoittaneet sekä amatöörikerääjät että akateemiset tahot.¹¹³

Myös kotiseutuarkistot ovat kulttuurihistoriallisia arkistoja. Ne keräävät ja tallettavat oman paikkakuntansa elämästä kertovaa yksityisluontoista asiakirja-aineistoa ja paikkakunnan henkistä perinnettä, joka ei kuulu julkisen arkistohoidon piiriin. Niihin voi sisältyä esimerkiksi seurojen, yhdistysten ja osuuskuntien arkistoja, talo- ja kartanoarkistoja sekä sukuja ja yksityisiä henkilöitä koskevia arkistoja ja kokoelmia.¹¹⁴ Arkisto-

¹⁰⁸ Henttonen 2015, 27–29.

¹⁰⁹ Anna-Maija Kolehmainen-Niskakosken haastattelu 29.10.2015. Hikuta-arkisto SUHI/A/17/1; Arkistohoitajien parhaasta asiantuntijuudesta käsitellä arkistoaineistoja kts. Boles 2005, 7–10.

¹¹⁰ Heinonen & Lahti 2007, 73.

¹¹¹ Pearce 1992, 2; Heinonen & Lahti 2007, 73, 75–76.

¹¹² Heinonen & Lahti 2007, 79; Ks. myös Kostet 2007, 148–154.

¹¹³ Laaksonen & Saarinen 2004, 7–9.

¹¹⁴ Onnela & Joki 2007, 23–25.

jakin voidaan siis kerätä, kuten museokokoelmia. *Opas paikallismuseon hoitoon* -teoksessa kehoitettiin perustamaan museon yhteyteen kotiseutuarkisto, jos asiakirja-aineistoja alkaa kertyä paljon.¹¹⁵ Ovatko museoarkistot tällaisia museoissa sijaitsevia kotiseutuarkistoja? Kotiseutuarkistojen kuvaus sopii museoidenkin toimintaan siinä mielessä, että nekin voivat täyttää varsinaisten arkisto-organisaatioiden jättämiä aukkoja erityisesti paikallisen toiminnan tallettamisessa. Vuoden 2005 museoasetuksessa todetaan, että valti-onosuutta saavien museoiden on otettava toiminnassaan huomioon museon aihepiiriin lisäksi sen maantieteellinen alue.¹¹⁶

Opas paikallismuseon hoitoon -teoksessa kotiseutuarkistoja ja museoarkistoja pidetään eri asioina. Kirjoittajat toteavat, että koska monet museot pitäytyvät tallennustoiminnassaan pelkästään esineellisen kulttuuriperinnön tallettamiseen, on sellaisilla paikkakunnilla usein perustettu kotiseutuarkisto. Ne huolehtivat ”alueen historiaan liittyvien kuva- ja arkistoaineistojen sekä muun paikallisen perinteen tallettamiseen liittyvien dokumenttien tallettamisesta.”¹¹⁷ Museoarkistoilla on siis samoja tehtäviä kuin kotiseutuarkistoilla, mutta museoita ja arkistoja pidetään kuitenkin toisistaan erillisinä toimijoina.

Arkisto on määritelty sellaiseksi asiakirjojen tai asiakirjallisen tiedon kokonaisuudeksi, joka muodostuu arkistonmuodostajan toiminnan tuloksena. Arkisto on arkistonmuodostajan kaikkien asiakirjojen kokonaisuus. Arkistonmuodostaja voi olla yhteisö tai yksilö.¹¹⁸ Museo ei ole kokoelmissaan olevien asiakirjojen arkistonmuodostaja, lähtökohdaisesti arkistonmuodostajana pidetään asiakirjan alun perin laatintua tahoa tai henkilöä. Tosin *What are Archives?* -teoksen toimittanut Louisa Cravenin mukaan on mahdollista ajatella, että myös ne ihmiset, jotka säilyttävät, järjestelevät, seulovat, arkistovat ja käyttävät asiakirjoja ovat myös eräänlaisia arkistonmuodostajia, jotka vaikuttavat asiakirjojen välittämään informaatioon.¹¹⁹ Jos näin voi ajatella arkistonhoitajista, varmaan myös asiakirja-aineistoista vastaavista museotyöntekijöistä. Museoarkistothan syntyvät museon keruutoiminnan tuloksena.

¹¹⁵ Mattila & Kaukonen & Salmela 2006, 53.

¹¹⁶ Museoasetus 2005/11192.

¹¹⁷ Mattila & Kaukonen & Salmela 2006, 196.

¹¹⁸ Furu 2014 a–e, 9. Henttonen 2015, 26.

¹¹⁹ Craven 2016, 20.

Mikä tahansa säilytettävä joukko informaatiota ei ole arkisto asiakirjahallinnan näkökulmasta.¹²⁰ Arkisto voi tarkoittaa myös fyysistä arkistotilaa tai arkisto-organisaatiota, joka säilyttää yhtä tai useita arkistoja.¹²¹ Museoarkistoissa on kieltämättä arkisto-organisaation piirteitä, sillä niihin voi sisältyä kokonaisia arkistoja ja niiden osia, jotka säilyttävät arkistoluonteensa myös museokokoelman osana ollessaan.

Suomen arkistokentällä pyritään noudattamaan asiakirjojen säilyttämisen suhteen provenienssiperiaatetta.¹²² Kyseessä on asiakirjahallinnan teoria, jonka mukaan eri arkistonmuodostajien arkistot säilytetään omina kokonaisuuksinaan eikä niiden sisäistä järjestystä muuteta. Viranomaisten ja yritysten toiminnallisen tiedon ja sen kontekstin säilyttämisellä voi olla jopa huomattavia oikeudellisia vaikutuksia.¹²³ Arkistojen tehtävä on tallettaa kokonaiskuvaa pitkällä tähtäimellä. Arkistoammattilaiset on koulutettu valitsemaan tallettavaksi se joukko asiakirjoja, joka on riittävän edustava dokumentoimaan arkistonmuodostajan toimintaa ja samalla koko sen hetkistä yhteiskunnallista tilannetta. Omat mieltymykset tai hyvän kuvan antaminen omasta organisaatiosta eivät saa vaikuttaa.¹²⁴ Lybeckin mukaan juuri provenienssiperiaateesta löytyy tärkein periaatteellinen ero arkiston ja kokoelman käsitteissä.¹²⁵

Museoarkistoihin voidaan tallettaa kokonaisia arkistoja, joiden sisäinen järjestys säilytetään museoitaessa.¹²⁶ Asiakirjojen tai arkistojen säilyttäminen ei kuitenkaan ole museoiden pääasiallinen tehtävä, eivätkä ne ole lähtökohtaisesti kiinnostuneita huolehtimaan arkistokokonaisuuksien säilyttämisestä provenienssiperiaatteen hengessä. Entisen Turun maakunta-arkiston ylitarkastaja Päivi Niemelän mukaan

*kokoelma on hyvä termi kuvaamaan myös museoiden hankintaa arkistoaineistojen suhteen, sillä ne ovat hankkineet arkistoja sopivaksi tausta-aineistoksi kontekstualisoimaan varsinaisen toiminnan kohteina olevia esineitä ja kuvia.*¹²⁷

Asiakirjallisen aineiston säilyttämisen motiivi on Niemelän sanoin varsinaisen toiminnan kohteena olevien esineiden ja kuvien kontekstualisointi. Laajemmin tämän voisi ilmaista

¹²⁰ Henttonen 2015, 26.

¹²¹ Lybeck 2006, 257; Henttonen 2015, 26.

¹²² Henttonen 2015, 57, 77–81.

¹²³ Lybeck 2006, 221.

¹²⁴ Boles 2005, 9.

¹²⁵ Lybeck 2006, 14.

¹²⁶ Mattila & Kaukonen & Salmela 2006, 83.

¹²⁷ Päivi Niemelän kommentit Kolehmainen-Niskakosken haastatteluun, 25.1.2016.

niin, että museot ottavat kokoelmiinsa omaan toiminta-alueeseensa liittyviä asiakirjoja, myös yksittäisiä, eivätkä lähtökohtaisesti pyri itse arkistonmuodostajan toiminnan dokumentoimiseen. Museo tallentaa objekteja omasta näkökulmastaan.

Museoissa jokaisen objektin liittäminen kokoelmaan on tapauskohtainen päätös. Kaikki museot eivät talleta kokoelmiinsa asiakirja-aineistoja, mutta ne jotka tallettavat, voivat olla kiinnostuneita millaisista asiakirjoista tahansa. Mielenkiinto voi kohdistua arkistokokonaisuuteen tai vain joihinkin yksittäisiin asiakirjoihin, jotka sattuvat sopimaan museon kokoelmapolitiikkaan.¹²⁸ Kokoelmapolitiikka on museon laatima asiakirja, josta käy ilmi kokoelmapoliittiset tavoitteet, linjaukset ja periaatteet. Siinä esitellään myös keinot niiden toteuttamiseen.¹²⁹ Kokoelmapolitiikan mukaan siis määräytyy se, mitä aineistoa kukin museo kerää ja ottaa vastaan. Museoiden kesken on tehty työnjakoa, jotta suurilta päällekkäisyyksiltä vältyttäisiin ja museoiden resurssit käytettäisiin mahdollisimman kattavan valtakunnallisen kokonaiskuvan luomiseen. Kaikilla ammatillisesti hoidetuilla museoilla on nykyisin kokoelmapolitiikka, mutta museoiden kokoelmat eivät aina ole karttuneet yhtä järjestelmällisesti.

Ihannetapauksessa museoiden kokoelmanmuodostus on tietoista, suunnitelmallista ja edustaa museon valittua profiilia ja kokoelmapolitiikkaa. Tällöin museo on itse aktiivinen kokoelmanmuodostaja ja tietää mitä kerää, eikä ota summittaisesti vastaan kaikkea, mitä sille satutaan tarjoamaan.¹³⁰ *Museoiden luettelointiohjeessa arkistoaineistolle* neuvotaan merkitsemään kokoelmanhallintajärjestelmään tieto objektin hankinnan perusteista. Esimerkeiksi asiakirja-aineiston ottamisesta kokoelmiin on nostettu seuraavat tilanteet:¹³¹

Luonnoskirja täydentää kokoelmiin aiemmin taiteilijalta hankittua tuotantoa.

Hankintaperuste ei ole tiedossa.

¹²⁸ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹²⁹ Ekosaari & Juntunen & Paaskoski 2013, 2, 16.

¹³⁰ Heinonen & Lahti 2007, 77–78; Museoiden kokoelmien muodostumisesta ks. myös Koski & Lähdesmäki & Svinhufvud 1999: *Museo 2000 – museopoliittinen ohjelma*. Opetusministeriön Internet-sivut, Julkaisut, Julkaisu-haku:

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/1999/liitteet/opm_444_museo2000.pdf?lang=fi (haettu 28.2.2017) ja Kostet 2007.

¹³¹ Furu 2014 e, 23–24.

Kokonaisuus kuuluu vuonna 1997 toteutettuun työväenkulttuurin tallennusprojektiin. Työväenkulttuuri on museon keskeinen tallennusalue.

Kirje oli osa arkisto- ja esinelahjoitusta, jolla täydennettiin museon kokoelmia Naantalissa toimineen merkittävän kauppiassuvun osalta.

Piirustukset hankittiin, koska kokoelmassa oli entuudestaan saman kohteen piirustuksia.

Suunnitelmallinen kokoelmanmuodostus, jossa on myös huomioitu museoiden välinen työnjako, ei ole aina toteutunut. Hankintaperuste ei aina ole tiedossa. Nykyisen museoviraston pääjohtaja Juhani Kostetin mukaan erityisesti museohistoriamme varhaisvaiheissa museot syntyivät ilman varsinaista museoammatillista kokemusta. Keräily tapahtui ilman arviointia eikä museoiden järjestelyynkään kiinnitetty suurempaa huomiota. ”Sattumanvaraisuus näytti suunnan kokoelmien muodostumiselle.”¹³²

Asiakirja-objektien ottaminen kokoelmiin voi joskus kariutua arkisiin esteisiin, kuten muillakin objekteilla. Kuten arkistoissa asiakirjamäärien lisääntyessä, myös museoissa haasteet ovat lisääntyneet, kun erilaisten objektien määrä on kasvanut.¹³³ Museo voi olla ottamatta uusia objekteja kokoelmiinsa, mikäli ne ovat sen toimialan ja -alueen ulkopuolelta tai sopisivat paremmin johonkin toiseen museoon tai kokoelmaan. Kyseinen objektityyppi voi myös olla jo ennestään tarpeeksi hyvin edustettuna. Myöskään huonokuntoisia tai muuten näyttely-, tutkimus- ja opetustoimintaan sopimattomia objekteja ei pitäisi ottaa vastaan. Esteenä voi olla tilanpuute, raha, henkilökuntavaje tai vaikka konservointiresurssien vähäisyys.¹³⁴

Jos kiinnostavaa yksityisarkistoa tarjotaan museon kokoelmiin, käydäänkö soittokierros arkistotoimijoiden kanssa ja keskustellaan, mihin kyseinen yksityisarkisto parhaiten kuuluisi? Haastattelemieni Kosken ja Furu-Kallion näkemys on, että pääpiirteissään arkistoaineistoja museoille tarjoavat ohjataan kääntymään arkistotoimijoiden puoleen. Tämä on myös Museoviraston ohjeistuksessa annettu neuvo.¹³⁵ Swanljungin mukaan entinen Turun maakunta-arkisto ja Turun museokeskus ovat tehneet jonkin verran yhteis-

¹³² Kostet 2010, 266: Kostet on aiemminkin pohtinut sattuman merkitystä kokoelmanmuodostukselle, ks. Kostet 2007, 152–154.

¹³³ Boles 2005, 2–3.

¹³⁴ Pearce 1992, 78–87; Kostet 2007, 146.

¹³⁵ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2; Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3; Mattila, & Kaukonen & Salmela 2006, 53.

työtä arkistoaineistojen sijoitusta koskien. Museosta on oltu yhteydessä myös Elinkeinoelämän keskusarkistoon, jos ”joku yritysarkisto tai sen oleellinen osa on kodittomana”. Kuitenkin ylitarkastaja Kolehmainen-Niskakosken mukaan Kansallisarkisto Turku on käynyt keskusteluja heille tarjottujen aineistojen sijoituksesta lähinnä muiden arkistotoimijoiden kanssa.¹³⁶ Museot voivat siis harkintansa mukaan ottaa vastaan asiakirja-aineistoja, joita ei ole otettu arkistoon, jos katsoo ne kokoelmiinsa sopivaksi esimerkiksi paikallisen merkittävyyden tähden.

Kotiseutuarkistotoiminnassa mukana ollut ja niistä kirjoittanut Samuli Onnela toteaa, että ennen kuin varsinainen kotiseutuarkistojen verkko perustettiin 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, jo vuosisadan alusta saakka vahvana vaikuttaneen kotiseutuliikkeen keräämää hajanaista asiakirja-aineistoa päätyi paikallismuseoiden kokoelmiin. Museoita pidettiin sopivina sijoituspaikkoina myös itse kotiseutuarkistoille kunnantalojen ja kirjastojen¹³⁷ ohella.¹³⁸ Lähteeni eivät kerro, onko kotiseutuarkistoja perustettu museoiden yhteyteen ja jos on, kuinka paljon. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan rinnastanut museoarkistoja ja kotiseutuarkistoja tai käyttänyt kotiseutuarkisto -termiä. Osa museoarkistoihin sisältyvästä asiakirja-aineistosta on kuitenkin Onnelan kuvaamaa varsinaisten arkistokokonaisuuksien ulkopuolelle jäänyttä hajanaista, ullakoilta ja muista vastaavista paikoista haalittua materiaalia, jota kotiseutuaatteen hengessä oltiin halukkaita säilyttämään.

Sekä Leena Furu-Kallion että Marianne Kosken näkemyksen mukaan museoarkistot ovat museoissa yleisiä, vaikkei niiden rooli omana kokoelmanaan olekaan korostunut museoille suunnatussa ohjeistuksessa ennen *Museoiden luettelointiohjetta arkistoaineistolle*. Museoiden kesken on kuitenkin runsaasti vaihtelua sen suhteen, mitä museoarkistot pitävät sisällään. Joissain se on puhtaasti asiakirjakokoelma. Furu-Kallio mainitsi esimerkkinä tällaisesta Seinäjoen maakuntamuseon museoarkiston, joka hänen mukaansa on varsin arkistomainen sisällöltään ja järjestykseltään. Toiset museoarkistot taas sisältävät asiakirja-objektien lisäksi yhtä ja toista muutakin. On vaikeaa tehdä päätelmiä siitä,

¹³⁶ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015; Anna-Maija Kolehmainen-Niskakosken haastattelu 29.10.2015, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/1.

¹³⁷ Kuitenkaan kirjastoon sijoitettu kotiseutuarkisto ei ole sama asia kuin kirjaston kotiseutukokoelma. Onnela & Joki 2007, 17.

¹³⁸ Ajasta ennen kotiseutuarkistoja: ”Kotiseutuyhdistyksissä oli yhtenä perinteen tallentamisen kohteena vanhojen asiakirjojen etsiminen ja talteen otto. Useimmiten näin saatu asiakirja-aineisto oli yksittäistä ullakko- tms. -tiloista sattumalta löytynyttä aineistoa, jonka sijoittamista johonkin arkistonmuodostajaan ei osattu tehdä. Asiakirjat jäivät vain Kotiseutuyhdistyksen omaan arkistoon tai myöhemmin ne sijoitettiin paikalliseen museoon. Varsinaisia kotiseutuarkistoja ei vielä näin päässyt syntyään.” Onnela & Joki 2007, 17.

millä perusteella kunkin museoarkiston sisällys määräytyy, asian selvittäminen vaatisi laajaa museoille suunnattua kyselyä. Yhtenä ohjenuorana voisi kuitenkin Furu-Kallion mukaan pitää sitä, että museoarkistojen aineistot ovat pääasiassa paperisia.¹³⁹

Vaikka museoarkistot rinnastuvat vahvasti kotiseutuarkistoihin, kutsun niitä tässä tutkimuksessa kokoelmiksi. Tärkein syy tälle on se, että niin museoarkistot on museo- maailmassa totuttu määrittelemään. Museoarkistojen luokittelu arkistoiksi tuntuisi jopa anakronistiselta, koska silloin unohdettaisiin tarkastella museoita niiden omasta toiminta- ympäristöstä käsin. Antropologiassa käytetty termi on etnosentrismi, jossa tarkasteltavaa vierasta ilmiötä lähestytään tarkastelijan näkökulmasta, eikä yhteisön sisäisestä todellisuudesta käsin.¹⁴⁰ Museoissa museoarkistot koetaan nimenomaan kokoelmina ja asiakirja-aineistot yhtenä, vaikkakin omanlaisenaan, objektityyppinä muiden joukossa. Museoarkistojen sisältö on myös sekalaisempaa kuin arkisto-organisaatioissa. Asiakirja- aineistoiksi lasketaan museoissa sellaisiakin objekteja, joita ei arkistoissa luokiteltaisi asiakirjoiksi, kuten seuraavassa alaluvussa käy ilmi.

¹³⁹ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2; Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3.

¹⁴⁰ Eriksen, 2004.

2.3. Turun museokeskuksen museoarkisto

Kyllä tänne on kaikenlaista, tietenkin, kun näitä kuolinpesiä otetaan talteen ja ja suuria tämmösiä kokonaisuuksia niin sieltä tulee kaikenlaista paperia ja. Tämmöstä kun sanotaan linkkuja ja osto- sodanaikasia tällasia ostokortteja kun tulee paljon esimerkiksi. [---] Kyllä poliittisia asiakirjoja tietenkin on ja sisällissodasta ja, tuota. Meillä, eli tämmönen niinku systemaattinen, kiinteä arkistorakennehan tästä kokoelmasta ei voi saada samalla tavalla kun joku viranomaisarkisto joka, tuota, joka karttuu varmasti ja säännöllisesti ja kaavan mukaan. Eli tonne [museoarkistoon] tulee ihan mitä vaan, siellä on satoja tavaralajeja.¹⁴¹

Turun museokeskus, toiselta nimeltään Turun kaupungin museopalvelut, on osa Turun kaupungin vapaa-aikatoimialaa. Museokeskus toimii myös alueellisena keskusmuseona, eli Varsinais-Suomen maakuntamuseona. Tämä tarkoittaa sitä, että sen tehtävä on tukea ja kehittää museotoimintaa sekä kulttuuriperinnön ja -ympäristön hoitoa omalla alueellaan.¹⁴² Museoarkisto on termi, jota Turun museokeskuksen museoarkistosta ja käsikirjastosta vastaava työntekijä Henrik Swanljung käyttää kokoelmiin kuuluvista asiakirjoista ja muusta niiden yhteyteen sijoitetusta.¹⁴³ Termi korostaa museoarkistojen asemaa omana kokoelmanaan.

Turun museokeskuksessa museoarkisto oli muista kokoelmista fyysisestikin erillään, omissa tiloissaan. Tosin lähinnä museokeskuksen puutteellisten kokoelmatilojen vuoksi, tilana nykyinen museoarkisto ei välttämättä ole kaikkein ihanteellisin asiakirja-aineistojen säilyttämiseen.¹⁴⁴

Museomaailmassa asiakirjan ja arkiston käsitteet ovat liukuvampia kuin arkistoissa, tallennustoiminnan tuloksena kokoelmiin kertyy muiden arkistonmuodostajien vanhaa arkisto- ja muuta paperimateriaalia.¹⁴⁵ Tavallisissakin arkistoissa esimerkiksi va-

¹⁴¹ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹⁴² Museoviraston Internet-sivut www.nba.fi/ Tietoa Suomen museoista: *Maakuntamuseot*. http://www.nba.fi/fi/museoalan_kehittaminen/tietoa_suomen_museoista/maakuntamuseot (haettu 4.4.2017).

¹⁴³ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹⁴⁴ Tästä lisää luvussa 2.4.; Liite 2.

¹⁴⁵ Lybeck 2006, 187–188.

lokuva tai piirustus voi olla asiakirja. Museoissa kuvakokoelmat ovat tavallisesti oma kokonaisuutensa, joten valokuvia ei museoarkistoista löydy, vaikka ne voisi olla helpompi mieltää museoiden toimialaan liittyviksi kuin tekstiä sisältävät peruspöytäkirjat ja muut A4:t. Museoviraston julkaiseman *Opas paikallismuseon hoitoon* -teoksen mukaan museoarkistoon kuuluvat muun muassa seuraavat ryhmät:¹⁴⁶

- asiakirjat, kirjeet, postikortit
- paperinuket, kiiltokuvat, painotuotteet (esim. mainokset ja pääsyliput)
- lehtileikkeet, lehtien vuosikerrat
- kartat ja esimerkiksi rakennuspiirustukset
- tutkimus- ja dokumentointimateriaali
- ääninauhat ja -kasetit
- elokuvat ja videokasetit.

Tavallisesti arkistoon ei kuuluisi painotuotteita (lukuun ottamatta pienpainatteita, joiden säilytysvastuuta ei ole rajattu millekään tietylle muistiorganisaatiolle) tai esineitä, kuten tässä mainitut paperinuket ja kiiltokuvat. Sen sijaan arkistoissa asiakirjan käsite näyttää olevan laajempi kuin museoissa, sillä se pitää sisällään myös kirjeet, postikortit, kartat ja piirustukset ja erilaiset audiovisuaaliset aineistot.¹⁴⁷

Hyvä esimerkki aineistojen jakautumisesta eri muistiorganisaatioille ja muistiorganisaatioiden toisistaan poikkeavasta terminologiasta löytyy Silja Koskimiehen Hellasmakeistehtaan pakkauksia käsittelevästä pro gradusta. Hellaksen seuraaja, Turussa toimineen Huhtamäki-yhtymän alainen Leafin tehdas lopetti toimintansa vuonna 2006. Silloin sen toimistolla sijainneet museo ja arkisto purettiin. Turun museokeskukselle luovutettiin tuotepakkauksia, erilaisia tuotantovälineitä ja valokuvia. Arkistoaineisto siirrettiin Suomen Elinkeinoelämän keskusarkistoon, se sisälsi muun muassa henkilökortistoja, organisaatiokaavioita, muistioita ja muita asiakirjoja. Osa kokonaisuudesta päätyi myös Turun yliopiston kirjaston ja Kansalliskirjaston pienpainatekokoelmiin.¹⁴⁸ Tässä noudatettiin varsin perinteisesti muistiorganisaatioiden välistä työnjakoa. Aineiston luovuttaja piti arkistoaineistoa erillisenä tuotepakkauksista ja etiketeistä, jotka sisältyivät museolle lahjoi-

¹⁴⁶ Mattila, Kaukonen, Salmela 2006, 82.

¹⁴⁷ Arkistolaki (831/1994 6 §).

¹⁴⁸ Koskimies 2014, 6–7.

tettuun kokonaisuuteen. Turun museokeskuksessa etiketit ja pakkaukset päätyivät kuitenkin museoarkistoon ja luokiteltiin arkistoaineistoksi. Käsitys siitä, mikä on arkistoaineistoa, voi siis vaihdella sen mukaan, onko aineiston kontekstina museo vai arkisto.

Ei ole tiedossa, kuinka paljon objekteja Turun museokeskuksen museoarkistoon kaiken kaikkiaan kuuluu, Henrik Swanljungin määrällinen arvio on noin 300 hyllymetriä.¹⁴⁹ Aineistosta on laadittu inventointiluettelo vuonna 1996, mutta tarkkoja luetteloja on vain osasta aineistoa. Swanljungin mainitsee yhdeksi syyksi sen, että aineiston kirjo on niin valtava. Lahjoituksia tehtäessä ”kaikki paperisilppu tuodaan tänne”. Tämä museoarkistojen sekalainen sisältö ja karttuminen nousi esiin myös muissa haastatteluissa.¹⁵⁰ Joka tapauksessa objekteja on paljon, sillä yksistään teatteri- ja sirkusjulisteita on Swanljungin mukaan yli kolmetuhatta.

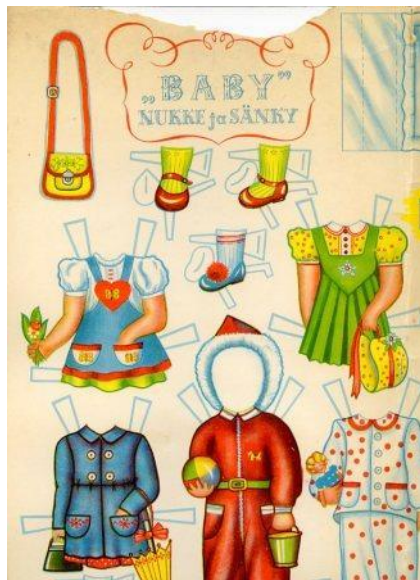
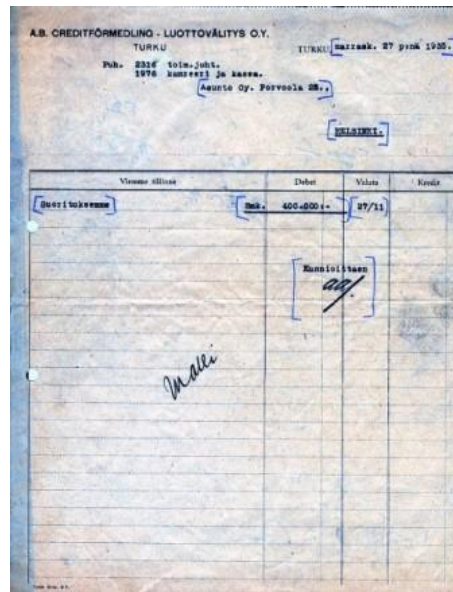
Pieni osa Turun museokeskuksen museoarkiston objekteista, 2981 kappaletta, löytyy Finnasta.¹⁵¹ Finna on vuonna 2013 avattu museoiden, kirjastojen ja arkistojen aineistojen yhteinen hakupalvelu. Joukossa on asiakirja-aineistoa perinteisesti ymmärrettynä, kuten julisteita, osakekirjoja, kutsuja, kunniakirjoja, veronauhoja ja tilikirjoja, mutta myös sellaisia objekteja, jotka voisivat kuulua myös esinekokoelmiin, esimerkiksi etikettejä, kääreitä, koteloita, rasioita ja siirtokuvia.¹⁵² Kaikkien aineistotyyppiksi on kuitenkin luokiteltu asiakirja. Koska Finna on muistiorganisaatioiden yhteinen hakupalvelu, erilaiset käsitykset asiakirja -termin merkityksestä voivat aiheuttaa haasteita. Haastattelussa Swanljung totesi, ettei museoarkistossa ”ole kovin paljoa asiakirja-arkistoja, mutta meillä on paljon muuta, [---] tällaisia yksityisarkistoja”. Toteamus konkretisoi, että toisaalta asiakirjoina pidetään vain viranomaisasiakirjoja, vaikka toisaalta kaikki museoarkistoon talletettu paperinen aineisto luokitellaan asiakirjoiksi.

¹⁴⁹ Henrik Swanljung sähköpostitse 12.1.2016.

¹⁵⁰ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2; Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3; Vierailu TMM 15.5.2017.

¹⁵¹ Swanljungin mukaan Finnaan on syötetty pääasiassa Turun kivipainon aineistoja. Vierailu TMM 15.5.2017.

¹⁵² Kansallinen digitaalinen kirjasto -hanke: *Hakupalvelu Finna* www.finna.fi (haettu 21.2.2017).

Kuvat 1–4. Turun museokeskuksen museoarkiston asiakirjoja Finna-hakupalvelussa. Hedelmäpastilleja -laatikoita (Turun kivipaino 1954), Ab Creditförmedling Luottovälitys Oy -kirjanpitolomakkeita (Turun kivipaino 1936), ”Baby” nukke ja sänky -askarteluarkkeja (Turun kivipaino 1945), Asa-radion asteikkolevyyn muovinen mallikappale (Turun kivipaino 1937). Lähde: Turun museokeskuksen museoarkisto.

Museoiden oman toiminnan tuloksena syntyneitä virka-arkistoja ei lasketa mukaan museoiden kokoelmiin. Näin onkin käsitteellisellä tasolla, kun haluamme tehdä eron oman virka-arkiston ja kokoelman, museoarkiston, välille. Käytännössä voi kuitenkin olla, että

ne sekoittuvat museon kokoelmissa.¹⁵³ Joskus ne voivat nivoutua yhteen jo pelkistä käytännön syistä, sillä museoilla ei välttämättä ole erillisiä tiloja virka- ja museoarkistoilleen.

Swanljungin mukaan kaikkea museon itse tuottamaa aineistoa ei käytännössä säilytetä virka-arkistoon. Turun museokeskuksessa itse tuotettua, mutta museoarkistossa säilytettävää aineistoa ovat pääkirjat¹⁵⁴ ja muut esineluettelot, verifikaattisarja¹⁵⁵ sekä museokeskuksen ja sen edeltäjien julkaisuista 1880-luvulta saakka koottu julkaisuarkisto. Museon työntekijöiden laatimia aineistoja ovat myös erilaiset työntekoa dokumentoivat raportit, esimerkiksi järjestelmällisesti tallennettavat kaivauskertomukset arkeologisista kaivauksista, rakennushistorialliset raportit, sekä haastattelusarja. Myös mittauspiirustuksia, rakennuspiirustuksia ja muita piirustuksia ja kaivauskarttoja sisältyy kokoelmiin.¹⁵⁶

Pöytäkirjat ja muu hallinnollinen aineisto taas talletetaan kaupungin arkistoon. Niitä on aiemmin säilytetty museolla, mutta Swanljungin mukaan kaikki 1930-luvulta vuoteen 1992 toimineen museolautakunnan pöytäkirjat on siirretty kaupunginarkistoon.¹⁵⁷ Nykyisin museokeskus on Turun kaupungin vapaa-aikatoimialan hallinnon alainen, siksi hallinnolliset asiakirjat ohjautuvat suoraan kaupunginarkistoon. On ymmärrettävää, että vapaa-aikatoimialan kulttuurilautakunnan pöytäkirjat kuuluvat virka-arkistoon ja että esine- ja muut luettelot on käytettävyyden vuoksi hyvä säilyttää museoarkistossa. Sen sijaan esimerkiksi raporttien pitäminen museoarkistossa tuntuu minusta vaikeammin perusteltavalta. Niiden sisällyttäminen virka-arkistoon tuntuisi luontevalta, kertovathan nekin ennen kaikkea museon henkilökunnan toiminnasta. Niidenkin sijoittelun taustalla on todennäköisesti museotyöntekijöiden tarve käyttää raportteja työssään.

Swanljungin mukaan muiden arkistonmuodostajien asiakirjat päätyvät pääasiassa muiden (arkisto-) toimijoiden haltuun. Asiakirja-aineistoa on joskus ollut museoarkiston kokoelmissa varsin laajasti, Ruotsin ajan hallinnon ja jopa keskiaikaisia asiakirjoja. Valtaosa näistä siirrettiin Turun kaupunginkirjastoon 1900-luvun alussa, viimeiset aarteet siirrettiin kansallisarkistoon 1990-luvulla. Museoarkistossa olleita asiakirja-aineistoja on siirretty muiden toimijoiden haltuun, jos aineistojen on katsottu sopivan paremmin muualle eivätkä ne varsinaisesti sisälly museon kokoelmapolitiikkaan. Esimerkiksi kirjeistä tai henkilöarkistoista ei lähtökohtaisesti olla kiinnostuneita Turun museokeskuksessa,

¹⁵³ Mattila & Kaukonen & Salmela 2006, 40.

¹⁵⁴ Pääkirja on luettelo kaikesta museon kokoelmiin kuuluvasta.

¹⁵⁵ Verifikaattisarja tarkoittaa museon kokoelmiin otettujen esineiden lahjoitus- ja luovutusasiakirjoja.

¹⁵⁶ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹⁵⁷ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

koska Åbo Akademin kokoelmat ovat ”valtava henkilöhistoriallinen aarreaitta”, jonne ne yleensä sopivat paremmin. Silti kokoelmiin sisältyy myös asiakirjamateriaalia, esimerkiksi esinekokoelmien mukana tulleita henkilöarkisto- ja kirjekokoelmia:

Joissakin tapauksissa ne on tuota hyvin relevantteja jollekin tuota esinekokonaisuudelle, lahjotuskokonaisuudelle. Mutta sitten, tää arkisto on tuota, tämä museoarkisto, niin kutsuttu, se on tavallaan esinekokoelmien jatke.¹⁵⁸

Nykyisin Turun museokeskuksen kokoelmanmuodostuksen painopiste on asiakirjojen suhteen elinkeinoelämässä ja nimenomaan tuotannossa. Heidän kokoelmiinsa kuuluu muun muassa turkulaisen sisustusarkkitehdin Carin Bryggmanin arkisto ja kosolti eri valmistajien tuotteiden pakkausmateriaaleja. Henrik Swanljung kertoo Turun museokeskuksen museoarkiston kokoelmien muodostamisen suunnittelusta seuraavaa:

Kahdeksa-yhdeksänkymmentäluvulla usein istuttiin ja mietittiin, että miten tää nykyn- siis teollisuustuotanto ja tän nykyajan kulutuskulttuuri voitaisiin jollain tavalla tallentaa ja hyvin vähän oli ideoita. Mutta sitten tuota kakstuhattaluvun alusta lähtien kun tuli tällasia suuria rakennemuutoksia näissä turkulaississa firmoissa niin sitä alkoi, materiaalia tuli rekakaupalla siis. Ja ja se on ollu nyt tommonen painopistealue [---] Eli tuota sillä lailla, että meillä on tuota tämmöistä pakkausgrafiikkaa satoja tuhansia, eli me ollaan sillä lailla hyvin, erittäin hyvin varustettuja.¹⁵⁹

Systemaattisen keräystyön lisäksi asiakirjoja saadaan museoarkistoon lahjoituksina. Museo pitää kirjaa lahjoittajista, joten asiakirjojen aiempiin vaiheisiin, niiden elinkaareen ja kontekstiin on mahdollista päästä käsiksi.¹⁶⁰

On mielenkiintoista, että Swanljung sanoo museoarkiston olevan esinekokoelmien jatke. Hänen kokemuksensa on, että se on jäänyt muun kokoelmatyöskentelyn varjoon. Kun esineitä lahjoitetaan museoon, kaikki lahjoitusten mukana tuleva ja niihin liittyvä ”paperisilppu”¹⁶¹, tai ”yksittäiset lippulappuset”¹⁶², tuodaan museoarkistoon, eikä niitä välttämättä ehditä käydä läpi ja luetteloida, jolloin tunnistamatonta materiaalia kertyy museoarkiston nurkkiin. Myös Furu-Kallion ja Kosken haastatteluissa nousi esiin,

¹⁵⁸ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹⁵⁹ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹⁶⁰ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹⁶¹ Vierailu TMM 15.5.2017

¹⁶² Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3.

että museoarkistoja pidetään jotenkin vahingossa ja esinekokoelmien kartuttamisen ohessa syntyneinä.

Edellisessä alaluvussa kerroin, kuinka museoiden kokoelmanmuodostus on etenkin ennen kokoelmapolitiikkojen laatimista ollut varsin sattumanvaraista, ja että museoiden mielenkiinto voi kohdistua vain joihinkin arkistokokonaisuuden asiakirjoihin. Turun museokeskuksen museoarkiston hoitaja Henrik Swanljung kertoi tilanteesta, jossa Asaradion, Turussa toimineen radio- ja televisioyhtiön, lopettaessa museon edustajat kutsuttiin ottamaan talteen haluamiaan asiakirjoja. Ne oli kerätty keskelle teollisuushallia kauha-kuormaajalla. Sieltä sitten rajallisessa ajassa sai noukkia mitä ehti ja pystyi. Swanljungin mukaan

...se oli kyllä aika vaativa, tuota tapahtuma siksi että me, meidät kutsuttiin sinne... etsimään kahdeltakymmeneltätuhannelta neliömetriltä mitä me, me katsottiin että pitää ottaa talteen (naurahtaa) ja se oli kyllä tuota, se, sanoinkuvaamatonta.¹⁶³

Paikallisen elinkeinoelämän taltioiminen kuului myös entisten maakunta-arkistojen vastualueisiin, mutta tarkoitus on säilyttää riittävä otanta alan asiakirjoista. Kaikkea ei kansallisarkistoon tai paikkakunnalta mahdollisesti löytyvään kotiseutuarkistoon ole mahdollista tallettaa. Tämän tapauksen aineisto ei päätynyt arkistotoimijoiden säilytettäväksi, mutta sopi museokeskuksen tavoitteisiin tallettaa paikallista elinkeinoelämää. Kostet on kirjoittanut, että paikallisten elinkeinollisten, taloudellisten ja kulttuuristen erityispiirteiden tallettaminen on katsottava museon ansioksi.¹⁶⁴

Turun Museokeskuksen kokoaman museoarkiston esimerkki näyttää, että museoarkistoihin voi kuulua hyvin monimuotoista materiaalia perinteisesti ymmärretyn asiakirja-aineiston lisäksi. *Museoiden luettelointiohje arkistoaineistolle* ei täysin vastaa museoarkistojen arkea, sillä ohje kuvaa ideaalitulannetta asiakirjakokoelmasta. Siinä esimerkkeinä objekteille annettavista nimikkeistä (nimistä) on hyvin perinteisiä asiakirja-aineistoja: ”koulutodistus, Vaasan läänin virkatalojen asiakirjat, Valistustoimiston kirje-

¹⁶³ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹⁶⁴ Kostet 2007, 151. Paikallista aineistoa kerätessään museo tallettaa ainutkertaista aineistoa jota muualta ei löydy ja välttyy keräämästä toistamiseen sitä, mikä jo muualle on talletettu.

diaarit, Kotiseutuneuvos Tuomaalalle saapuneet kirjeet, Matias ja Krista Kariston arkisto”, sekä ”Norrménin talon piirustukset”.¹⁶⁵ Museoarkistosta löytyviä painotuotteita, kiiltokuvia ja jopa esineitä, kuten esimerkkikuvan radioasteikkolevy, ei ohjeesta löydy.

Turun museokeskuksen esimerkki osoittaa myös, että museot tosiaan tallettavat kaikkia niitä aineistoja, joiden säilytysvastuun museot ja arkistot jakavat: pienpainatteita, yksityisarkistoja, painomenetelmillä tehtyjä taideteoksia, valokuvia ja esinekokoelmiin kiinteästi liittyviä asiakirjoja.¹⁶⁶ Turun museokeskuksessa näitä kaikkia sisältyy museoarkistoon, lukuun ottamatta valokuvia, jotka muodostavat oman kuvakokoelmansa.

2.4. Museoarkistojen haasteet

Vieraillessani Turun museokeskuksessa haastattelemassa Henrik Swanljungia tutustuin myös museoarkiston fyysisiin tiloihin. Museoarkiston asiakirja-objektit ja muu sinne sijoitettu materiaali on vain osittain järjestettyä, tallennusvälineet vaihtelevat arkistokoteista pahvilaatikoihin ja piirustuslaatikostoista julisterulliin (Katso Liite 2.). Swanljung kuvaa museoarkistoa vaikeasti hallittavaksi ja vielä paljon järjestelyä ja luettelointia vaativaksi, vaikka myös projektitöitä sen järjestämiseksi on tehty. Hän koki haasteeksi myös tilanpuutteen. Museoarkiston aineistoja on varsinaisen museoarkistotilan lisäksi jouduttu sijoittamaan myös kuva-arkistojen puolelle.¹⁶⁷

Yksi arkistomaailmassa keskeinen termi on arkistokelpoisuus. Sillä tarkoitetaan soveltuvuutta asiakirjojen pitkäaikaiseen säilyttämiseen niin säilytystilojen, -välineiden kuin -materiaalienkin osalta.¹⁶⁸ Arkistotilalta vaaditaan, että siellä säilytettävän aineiston on oltava suojassa vedeltä, kosteudelta, tulelta ja liialta lämmöltä ja valolta sekä pakokaasuilta ja muilta ilman epäpuhtauksilta, mutta myös ilkvallalta, vahingonteolta ja miltä

¹⁶⁵ Furu 2014 e, 19.

¹⁶⁶ Kostet 2007, 136; TAKO-syysseminaari 2016, youtubessa <https://www.youtube.com/watch?v=hmjGODWPjd0&feature=youtu.be> (haettu 5.4.2017).

¹⁶⁷ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015; Vierailu TMM 15.5.2017.

¹⁶⁸ Lybeck 2006, 102–109; Vrt. Kansallisarkiston määritelmä, joka rajoittuu vain itse asiakirjan ominaisuuksiin: ”Arkistokelpoisuus on asiakirjan ominaisuus, joka ilmentää että asiakirjan valmistusmenetelmät ja -materiaalit mahdollistavat asiakirjan pysyvän säilytyksen.” Arkistolaitoksen Internet-sivut, Asiakirjahallinnan sanasto Arkistowiki: *Arkistokelpoisuus*: wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Arkistokelpoisuus (haettu 15.5.2017); Katso kuvat Turun maakunta-arkistosta Liitteestä 2. esimerkkinä arkistokelpoisista säilytystiloista ja tallennusvälineistä

tahansa luvattomalta käytöltä.¹⁶⁹ Tilojen, jotka hyväksytään asiakirjojen pysyvän säilytyksen paikoiksi, on täytettävä nämä kriteerit.¹⁷⁰ Käytännössä monien toimijoiden ei omissa arkistotiloissaan ole mahdollista toteuttaa kaikkia arkistokelpoisuuden ihanteita tilanpuutteen tai muiden vähäisten resurssien vuoksi. Lain pysyvästi säilytettäväksi määräämät arkistoaineistot siirretäänkin yleensä Kansallisarkistoon tai yksityisiin keskusarkistoihin.

Turun museokeskuksen esimerkki vahvistaa, että museotkin kohtaavat haasteita kokoelmatilojensa, myös museoarkistojen, suhteen. Museoarkistohuone on ikkunaton, mikä on hyvä asia aineiston turvallisuuden kannalta. Sitä kuitenkin halkovat monenlaiset putket ja sähköjohdot, jotka voivat olla riskitekijä.¹⁷¹ Tilan ilmankosteutta ja lämpötilaa on myös haasteellista pitää aineistolle ihanteellisella tasolla, sillä museoarkiston seinät ovat osittain rakennuksen ulkoseiniä. Kesäisin aurinko voi lämmittää tiiliseinän hyvinkin kuumaksi, mikä nostaa koko tilan lämpötilaa.¹⁷² Jos käytettävissä olisi enemmän säilytysalaa, olisi esimerkiksi mahdollista pitää kaikki julisteet vaakatasoon avattuina. Rullaminen ei ole aineistolle eduksi.

Eri objektityyppien ihanteelliset säilytysolosuhteet eroavat keskenään. Esimerkiksi metalliesineet on säilytettävä alle 35 % suhteellisessa ilmankosteudessa, mutta paperiobjektit viihtyvät parhaiten 40–60 %:n kosteudessa. Valoa metalliesineet kestävät hyvin ja pärjäävät 300 luksin valaistusvoimakkuudessa, kun taas asiakirjat ja muut paperiset objektit ovat herkkiä ja vaativat säilytystä kokonaan valolta suojassa.¹⁷³ Monissa Museoviraston julkaisemissa oppaissa käsitellään säilytysolosuhteita. Esimerkiksi *Opas paikallismuseon hoitoon* -teoksessa kiinnitetään luetteloinnista puhuttaessa huomiota siihen, että on käytettävä arkistokelpoisia materiaaleja.¹⁷⁴ Museoiden kuva-arkistojen valokuvien säilyttämistä koskevien oppaiden ohjeet ovat monelta osin sovellettavissa myös museoarkistojen objektien säilyttämiseen.¹⁷⁵ Myös Museologian perusteet -teoksen liitteenä

¹⁶⁹ Lybeck 2006, 105.

¹⁷⁰ Ks. Liite 2. ja kuvat Kansallisarkisto Turun arkistotiloista.

¹⁷¹ Liite 2. ja kuvat Turun museokeskuksen museoarkistosta.

¹⁷² Vierailu TMM 15.5.2017.

¹⁷³ Heinonen & Lahti 2007, Liite 3. Museoesineistön säilytysolosuhteet.

¹⁷⁴ Mattila & Kaukonen & Salmela 2006, 63; Myös esimerkiksi teoksessa *The Museum Environment* käsitellään valon, kosteuden ja ilmansaasteiden vaikutusta objekteihin. Thomson 1986.

¹⁷⁵ Dölle & Keski-Korhonen & Montell & Savolainen & Tamminen: Valokuvien hoito ja säilytys, 1976; Dölle & Ehrström & Fagerström & Syrjänen: Kuvat kunniaan, 1978; Dölle & Fagerström: Kuva kokoelmia ja arkistoja, 1986.

on luettelo eri materiaalien ihanteellisista olosuhteista.¹⁷⁶ Asiakirja-aineiston säilytysolosuhteita käsitellään myös István Kecskemétiin arkisto- ja valokuvakokoelmien konservointia käsittelevässä museologian väitöskirjassa.¹⁷⁷ Museoissa ollaan siis hyvin tietoisia asiakirjojen ja muiden objektien ihanteellisista säilytysolosuhteista, vaikkei niillä aina olekaan mahdollisuutta kaikkien ihanteiden noudattamiseen. Tätä vakuuttivat myös haastattelut.¹⁷⁸

Yksi arkistokelpoisuuden edellytyksistä oli, että asiakirja-aineisto on suojassa luovattomalta käytöltä. Asiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia, mutta voivat sisältää myös sellaisia tietoja, jotka ovat lain mukaan salassa pidettäviä. Esimerkiksi julkisuuslaki ja henkilötietolaki aiheuttavat rajoituksia arkistoaineistojen käytölle.¹⁷⁹ Onko museoarkistossa jotain rajoitteita asiakirjojen tutkimiselle ja onko kaikilla samanlainen pääsy museoarkistoon? Swanljungin mukaan kaikki aineistot ovat avoimia, esimerkiksi erilaisia työraportteja tullaan katsomaan aika usein.¹⁸⁰ Monet työraporttien tutkijoista ovat museokeskuksen omaa henkilökuntaa. Siitä huolimatta voi olla tietoturvanäkökulmien kannalta ongelmallista, jos kaikki aineisto on kaikille avointa. Vaikka monen museoarkistoon kuuluvan aineiston kohdalla tietoturva-asioita ei juuri tarvitse miettiä, esimerkiksi yritys- tai yksityisarkistoihin voi sisältyä arkaluonteisia henkilötietoja.

Tietosuoja-asioiden huomioimiseen kehoitetaan ainakin *Luettelointiohjeita museoiden digitointiprojekteille ja Museon luettelointiohjeet arkistoaineistolle* -oppaissa. Kuitenkin TAKO-syysseminaarissa 2016 puheenvuoron pitänyt Lapin maakuntamuseon amanuenssi Heidi Pelkonen oli huolissaan aineiston käyttörajoitusten tunnistamisesta ja toteutumisesta museoissa.¹⁸¹ Myös arkistopuolella museoarkistojen ongelmaksi nähdään se, ettei arkistoaineiston erityisluonnetta välttämättä tunnusteta, etenkin jos museossa ei ole arkistokoulutuksen saanutta henkilökuntaa.¹⁸² Pelkosella on myös arkistoalan koulutusta, mikä on harvinaista museotyöntekijöiden keskuudessa. Arkistokoulutusta ei sisälly museologian opintoihin. Tämä voi olla yksi syy siihen, ettei aineiston käyttörajoituksia

¹⁷⁶ Heinonen & Lahti 2007, Liite 3. Museoesineistön säilytysolosuhteet.

¹⁷⁷ Kecskeméti 2008.

¹⁷⁸ Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3; Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2.

¹⁷⁹ Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621; Henkilötietolaki 22.4.1999/523.

¹⁸⁰ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹⁸¹ Heidi Pelkosen puheenvuoro TAKO-syysseminaarissa 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=hmjGODWPjd0&feature=youtu.be> (haettu 7.3.2017).

¹⁸² Onnela & Joki 2007, 23; Henrik Swanljung, haastattelu 27.10.2015; Anna-Maija Kolehmainen-Niskakosken haastattelu 29.10.2015, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/1.

aina huomioida. Swanljungin mukaan se, ettei museolla ole ollut töissä arkistoalan ammattilaisia, on osaltaan vaikuttanut myös museoarkiston sivuun jäämiseen.¹⁸³

Yksi museoarkistojen haaste on päinvastainen aineistojen salassapidon kanssa, nimittäin aineistojen saavutettavuus. Saavutettavuuden mahdollistavat muun muassa aineistojen kokonaisuuden ja kontekstin säilyttäminen, luettelointi ja toimivat tutkijatilat. Kokonaisuuden ja kontekstin säilyttäminen voi tapahtua säilyttämällä koko arkistokokonaisuus provenienssiperiaatteen mukaisesti, tämä on arkistopuolen käytäntö. Toinen vaihtoehto, jota museoarkistoissa useammin käytetään, on huolellinen luettelointi ja yksittäisen asiakirjan kontekstietojen kirjaaminen.

Arkistonäkökulmasta on pidetty ongelmallisena sitä, että museoiden kokoelmissa olevat asiakirjat eivät ole helposti tutkijoiden saavutettavissa.¹⁸⁴ Ongelma on tiedostettu myös museomaailmassa, Marianne Kosken työskennellessä Lahden kaupunginmuseolla osa kokoelmien asiakirja-aineistoista päädyttiin jopa siirtämään arkistotoimijoiden halluun:

Mä itse koin sillon kun mä tosiaan edellisessä työssä vastasin siitä, asiakirja-arkistosta et se oli silleen vähän ongelmallista että se oli asiakkaiden vaikee löytää. Et se oli niinku, pimennossa [---] Ja siinä sitten huomas sen että se ei ollukkaan ihan simppele et se oli niinku museossa. Et eihän se välttämättä oo ensimmäinen paikka. Se totta kai riippuu, et jos jossain museossa on vaik pitkään ollu tämmönen laaja kokoelma tai on niinku yleisesti tiedossa et tän tyyppisii aineistoi siellä on, niin sit ehkä tutkijat ja asiakkaat osaa niinku sieltä kysyä. Mutta, jotenkin, ite näkisin et ku meil on kuitenkin arkistolaitos ja maakunta-arkistot. Ja tää kuitenkin o ollu aika selkeä tää muistiorganisaatioiden välinen työnjako, niin ehkä se asiakkaalle ois selkeämpää.¹⁸⁵

Siirrettäviin aineistoihin kuului esimerkiksi erään oppilaitoksen arkisto, jonka katsottiin sopivan paremmin arkistopuolen säilytettäväksi. Lahden kaupunginmuseollekin toki jäi vielä paljon muuta aineistoa, joka sopi paremmin museon toimialaan.

¹⁸³ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

¹⁸⁴ Anna-Maija Kolehmainen-Niskakosken haastattelu 29.10.2015, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/1.

¹⁸⁵ Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3.

Sekä museoiden että arkistojen tehtäviin kuuluu tutkimuksen edistäminen, arkistojen tärkeimpiä toimintaperiaatteita on asiakirjojen lähtökohtainen julkisuus ja velvollisuus saada ne kenen tahansa haluavan nähtäville. Periaatteessa museoiden ja muiden arkistolaitoksen ulkopuolella arkistoaineistoja säilyttävien laitosten hakemistotiedot olisi tarkoitus sisällyttää Valtakunnalliseen yksityisarkistorekisteriin.¹⁸⁶ Käytännössä monet museoiden kokoelmissa olevat asiakirjat jäävät tietoa etsivän tutkijan tavoittamattomiin. Tietoa aineistosta on vaikea levittää eteenpäin, jos aineistoja ei ole kunnollisesti luetteloitu. Tämä on tilanne ainakin Turun museokeskuksen museoarkistossa ja haastattelujen mukaan muuallakin.

Aiemmin kävi ilmi, että museoarkistoihin ja asiakirjoihin suhtaudutaan joskus jopa enemmän lähteinä kuin varsinaisina museo-objekteina. Tämä voi toisaalta kertoa siitä, että museoarkistoja käytetään varsin paljonkin. Museoiden omalle henkilökunnalle museoarkistot ovat työkalu, jota käytetään aina uutta näyttelyä tai julkaisua valmisteltaessa.¹⁸⁷ Niitä käytetään samaan tapaan kuin museoiden kokoamia käsikirjastoja, jotka ovat myös museon ulkopuolisten tutkijoiden vapaasti käytettävissä. Museoiden ulkopuolisille tutkijoille museoarkistojen aineistot voisivat näyttäytyä jopa helpommin saavutettavina ja käytettävänä kuin muut museoiden kokoelmat, jos vain tieto niiden olemassaolosta on jostain löydettävissä.

Tako-seminaarissa puheenvuoron käyttänyt Kansan Arkiston arkistonjohtaja Marita Jalkanen oli sitä mieltä, että paras asiantuntemus arkisto-aineiston säilyttämiselle löytyy arkistoista.¹⁸⁸ Tämä on varmasti totta, kun puhutaan asiakirjoista perinteisesti ymmärrettynä. On kuitenkin muistettava, että museoarkistoissa arkistoaineistoksi mielletään paljon muutakin kuin asiakirja-aineisto arkistojen näkökulmasta ymmärrettynä ja että museoiden mielenkiinto kohdistuu niiden omaa toimialaa koskeviin aineistoihin, ei arkistojen kokonaisuuden säilyttämiseen lähtökohtaisesti. Museoarkistoissa voi kuitenkin aiheutua ongelmia, jos arkistonmuodostajan arkiston kokonaisuudesta irrotetaan vain yksittäisiä asiakirjoja säilytettäväksi. Yksittäisellä paperilla voi olla varsin vähäinen informaatioarvo. Tähänkin ratkaisu on huolellinen luettelointi, jonka tarkoituksena on objektin taustan ja kontekstietojen tallettaminen.

¹⁸⁶ Lybeck 2006, 188.

¹⁸⁷ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2.

¹⁸⁸ Marita Jalkasen puheenvuoro TAKO-syysseminaarissa. <https://www.youtube.com/watch?v=hmjGOD-WPjd0&feature=youtu.be> (haettu 7.3.2017); Kts. myös Boles 2005, 7–10.

Museoissa luetteloinnilla tarkoitetaan objektin perustutkimusta. Se sisältää materiaalin määrittämisen, objektin mitat, sanallisen kuvauksen, piirroksen tai valokuvan, ajoituksen ja taustatiedot. Luetteloinnin apuna käytetään tarvittavia lähteitä. Saadut tiedot merkitään pääluetteloon, luettelokortistoon tai objektin etikettiin.¹⁸⁹ Nykyisin luettelointi tapahtuu usein sähköisesti. Asiakirjat luetteloidaan muiden objektien tapaan, mikä voi aiheuttaa käytännön ongelmia. Museoilla voi olla asiakirjojen luetteloinnissa monenlaisia käytäntöjä, mutta ohjenuorana on, että kaikki kokoelmaan kuuluva luetteloidaan objekti-kohtaisesti.

Jokainen museon kokoelmiin otettava objekti saa oman signumin (eli inventointi- eli päänumeron).¹⁹⁰ Museoiden kokoelmiin on siis mahdollista viitata myös tutkimuskirjallisuudessa samaan tapaan kuin kirjoihin ja arkisto-organisaatioiden säilyttämiin asiakirjoihin.¹⁹¹ Riippuu museosta, käsitetäänkö esimerkiksi jokainen museon lahjoitetun yksityisarkiston asiakirja omaksi objektikseen, vai saako kokonainen yksityisarkisto vain yhden signumin. Kokonaisen arkiston luettelointi asiakirja kerrallaan olisi erittäin aikaa vievää, sellaisesta luettelosta olisi myös vaikea löytää etsimäänsä yksittäistä asiakirjaa. Toki luettelo olisi myös huolellisesti tehty ja yksityiskohtainen, mikä sinänsä on arvo.

Arkistojen tapa luetteloida asiakirjat asiakirjaryhmittäin voisi kuitenkin olla käytettävyydeltään tehokkaampi. Arkistoissa käytetyssä niin sanotussa ABC-kaavassa samaa tehtävää hoitavat asiakirjat (esimerkiksi luettelot tai kirjeistö) muodostavat pääsarjan, jonka alla on tarvittava määrä alasarjoja:¹⁹²

C. Pöytäkirjat

Ca Vuosikokousten pöytäkirjat

Cb Johtokunnan pöytäkirjat

Cc Toimikunnan pöytäkirjat

Cd Muut pöytäkirjat

¹⁸⁹ Heinonen & Lahti 2007, 93.

¹⁹⁰ ”Jokaiselle esineelle annetaan oma, yksilöllinen inventointinumero, joka merkitään esineeseen pysyvästi. Numero toimii esineen ja sen dokumentoinnin välittäjänä. Numeron on oltava museossa ainutkertainen, eikä se saa olla ollut aikaisemmin käytössä (tuhoutuneella tai hukkuneella) esineellä, eikä sitä saa vaihtaa.” Heinonen & Lahti 2007, 102.

¹⁹¹ Ilmakunnas 2016, 139.

¹⁹² Arkistolaitoksen Internet-sivut, Arkistowiki: *Perinteisen järjestelykaavan käyttö*. wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Perinteisen_jarjestelykaavan_kaytto (haettu 28.7.2017).

Jos organisaatiolla on arkistonmuodostussuunnitelma, se ohjaa myös arkiston muodostumista tehtäväluokituksensa mukaiseksi. Kansallisarkiston *Arkistonmuodostussuunnitelma -oppaassa* luokkia on kaksitoista:

001 Yleishallinto

01 Henkilöstöhallinto

02 Taloushallinto, verotus ja omaisuuden hallinta

03 Lainsäädäntö ja laillisuus

04 Kansainvälinen yhteistyö

ja niin edelleen.¹⁹³ Myös Henttosen mukaan asiakirjallista tietoa voidaan organisoida erilaisten luokitusjärjestelmien avulla. Niitä ovat organisaatorakenteen mukainen luokitus, asiakirjatyypin mukainen luokitus, aiheenmukainen luokitus ja tehtäväpohjainen luokitus. Esimerkeistä ABC-kaava edustaa asiakirjatyypin mukaista ja Kansallisarkiston esimerkki tehtäväpohjaista luokitusta.¹⁹⁴

Tiedon etsiminen on melko helppoa tällä tavalla järjestetystä kokonaisuudesta. Museot eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti ole kiinnostuneita arkistokokonaisuuksien säilyttämisestä, vaan omaan toimialaansa ja kokoelmapolitiikkaansa sopivista asiakirjoista. On todennäköistä, etteivät museot järjestä museoarkistojen aineistoja samaan tapaan kuin arkistomaailmassa.¹⁹⁵ Lähteideni kautta en voi selvittää tarkemmin museoiden luettelointikäytäntöjä.

¹⁹³ Kansallisarkiston Internet-sivut: Palvelut, julkaisut, verkko-oppaat: *Arkistonmuodostussuunnitelma - opas*. www.arkisto.fi/uploads/Palvelut/Julkaisut/AMS-opas.pdf (haettu 1.9.2017). Opas on päivitetty viikoksi vuonna 2007.

¹⁹⁴ Henttonen 2015, 210–233.

¹⁹⁵ Heidi Pelkonen puhui museoiden ja arkistojen erilaisista tavoista luutelloida TAKO-syysseminaarissa 2016 käyttämässään puheenvuorossa, <https://www.youtube.com/watch?v=hmjGODWPjd0&feature=youtu.be> (haettu 7.3.2017).

3. ASIAKIRJA ERI KONTEKSTEISSA

3.1. Asiakirjan käsite ja esineys museossa ja arkistossa

Historiantutkimuksessa ryhdyttiin huomioimaan kielen ja erilaisten kielenkäyttöjen merkityksiä 1960-luvulla tapahtuneen kielellisen käänteen seurauksena. Tieteellisessä tutkimuksessa tiedostettiin yksiselitteisten totuuksien mahdottomuus ja havaittiin, että todellisuudesta on olemassa monia erilaisia tulkintoja, joiden alkuperän ja juurien selvittäminen on myös historiantutkimuksen kannalta kiinnostavaa.¹⁹⁶ Jorma Kalelan mukaan historiantutkijankin suurin synty on pitää omaa todellisuuskäsitystään ”oikeana” tai ”objektiivisena” ja omaa kieltään neutraalina.¹⁹⁷ Todellisuuden monimuotoisuuteen kuuluu, etteivät myöskään käyttämämme käsitteet aina ole yksiselitteisiä. Niillä voi olla erilaisia sävyjä ja merkityksiä käyttäjästä ja kontekstista riippuen.

Arkiston ja asiakirjan käsitteiden käyttö on kirjavaa museokentällä ja poikkeaa usein arkistomaailman tekemistä määrittelyistä, kuten esimerkki Hellaksen museon ja arkiston aineistojen jatkosijoittelusta osoitti. Museon virka-arkistot ja asiakirjakokoelmat koostuvat molemmat asiakirjoista, joten arkisto- ja museoarkisto -termien sekoittuminen ei ole harvinaista. *Opas paikallismuseon hoitoon* -teoksessa kehoitetaan huolellisuuteen niiden käytössä:

Museoihin tulee arkistoaineistoja kahdella tapaa: museon oman toiminnan seurauksena syntyvää tämän päivän asiakirjamateriaalia sekä museon tallennustoiminnan seurauksena tulevaa vanhaa arkisto- ja muuta paperimateriaalia. Nämä kaksi aineistoryhmää aiheuttavat helposti ”arkisto” -käsitettä koskevia sekaannuksia ja niiden välille on syytä tehdä selkeä ero.¹⁹⁸

Haastattelut osoittavat, että käytännössä joissain museoissa virka-arkiston asiakirjat sekoittuvat museoarkiston aineistoon, joissain ne ovat tiukasti erillään. Jotkut museoarkistot pitävät sisällään kaikki mahdolliset paperista valmistetut objektit ja muutakin, joissain se

¹⁹⁶Laitolahti-Jalava 2012, 5.

¹⁹⁷ Kielellisen käänteen ydin oli, ”että käsitys kielestä tiedon välittämisen neutraalina välineenä on todettu kestävämmäksi. Tiedon sisältö ei ole riippumaton sen esittämisen muodosta.” Kalela 2000, 88–89.

¹⁹⁸ Mattila & Kaukonen & Salmela 2006, 40.

taas on tiukasti asiakirjakokoelma. Käsitteiden käytössä on siis liukumaa myös museoiden välillä.

Hyvä esimerkki käsitteiden monimerkityksellisyydestä on, että kertoessaan museon asiakirjoista ensi kertaa museoarkiston hoitaja Swanlung alkoi automaattisesti puhua museon viranomaisarkistosta. Kun täsmensin, että olen kiinnostunut museon kokoelmiin kuuluvista asiakirjoista, Swanlung korosti, ettei heillä ole asiakirja-aineistoja, koska ne on siirretty kaupunginarkistoon. Vasta hiljalleen kerronta siirtyi virka-arkistoista museoarkistossa säilytettäviin arkistomateriaaleihin (kuten kaivauskertomukset ja kokoelmaluettelot) ja sitten myös asiakirja-objekteihin (julisteet, yksityisarkistot, kulutuskulttuurin tallettaminen paikallisesti). Museoarkistossa työskentelevällä henkilölläkin ensimmäinen miellelyhtymä asiakirjoista oli perinteisesti ymmärretty virka-arkiston osa.

Etsin haastatteluaineistosta vastauksia kysymykseeni siitä, kuinka asiakirjan käsite eroaa museo- ja arkistokonteksteissa. Furu-Kallio ja Koski pohtivat, voisiko ero museoiden ja arkistojen katseessa asiakirjaan olla siinä, että arkistot keskittyvät nimenomaan tietosisältöön, kun taas museoissa voi olla ”jotenkii *syleilevämpi* se katse.”¹⁹⁹

Ajatus arkistojen keskittymisestä asiakirjan informaatioisisältöön saa tukea Arkistolaitosta. Sen mukaan asiakirjalla tarkoitetaan ”kirjallista tai kuvallista esitystä taikka sellaista sähköisesti tai muulla vastaavalla tavalla aikaansaattua esitystä, joka on luettavissa, kuunneltavissa tai muutoin ymmärrettävissä teknisin apuvälinein.”²⁰⁰ Kansainvälisen arkistoneuvoston ICA:n määritelmä tuo enemmän esille asiakirjoille ja niiden synty-ympäristölle ominaisia tehtäviä ja toimintaa. ICA:n mukaan asiakirja on ”Mille tahansa tietovälineelle tallennettua informaatiota, jonka on tuottanut, vastaanottanut ja jota ylläpitää virasto, laitos, organisaatio tai yksilö hoitaessaan lainsäädännöstä johtuvia velvoitteitaan tai muuten tehtäviensä hoidossa.”²⁰¹ Molemmissa määritelmässä käy ilmi, ettei asiakirja välttämättä ole paperi.

Itse asiassa monilla asiakirjoilla ei nykyisin ole fyysistä muotoa lainkaan, vaan ne syntyvät ja niitä käytetään ainoastaan sähköisesti erilaisissa asianhallintajärjestelmissä. Henttosen mukaan asiakirjan käsite ei ole yksiselitteinen ja sähköistyminen on entisestään hämärtänyt asiakirjojen ja muiden tietoineistojen eroja. Henttosen mukaan asiakirjan

¹⁹⁹ Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3; Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2.

²⁰⁰ Arkistolaki (831/1994 6 §).

²⁰¹ Lybeck 2006, 16.

tärkeimpiä tunnuspiirteitä ovat autenttisuus, luotettavuus, eheys ja käytettävyys.²⁰² Asiakirjan tunnusomaisin ominaisuus on sen yhteys arkistonmuodostajan toimintaan ja siitä seuraava todistusvoimaisuus.

Todistusvoimaisuus edellyttää, että asiakirjan synty-ympäristö, tausta ja vaiheet tunnetaan ja dokumentoidaan. Tiedon ja sen kontekstin yhteyden säilyttämisen vaatimuksella on suora vaikutus siihen, kuinka asiakirjallista tietoa rekisteröidään, säilytetään eli arkistoidaan, kuvaillaan ja luetteloidaan.²⁰³ Osana arkistonmuodostajan arkistoa asiakirjan konteksti, tehtävä ja paikka on selkeä, mikäli arkistoa on hoidettu provenienssiperiaatteen mukaan. Tiedot käyvät ilmi asiakirjan sijainnista kokonaisuudessa. Sähköisissä asiakirjoissa tiedot kirjataan asianhallintajärjestelmään metatiedoiksi asiakirjan yhteyteen.²⁰⁴ Metatiedolla tarkoitetaan tietoa tiedosta, se kertoo esimerkiksi asiakirjan toimintakontekstista, laatijasta ja laatimishetkestä.²⁰⁵

Mistä museoiden ”syleilevämpi” katsantokanta sitten muodostuu? Heinonen ja Lahti toteavat, että ”museon kielen perusta on esineissä, objekteissa.”²⁰⁶ Museoiden toiminnan ydin on nimenomaan esineellisyydessä ja aineellisuudessa, mikä tulee esiin jo museolain 1 §:ssä, jossa määritellään museoiden tehtävä: ”Museoiden tulee edistää kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevan tiedon saatavuutta tallentamalla ja säilyttämällä aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tuleville sukupolville, harjoittamalla siihen liittyvää tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä sekä näyttely- ja julkaisutoimintaa.”²⁰⁷ Museologian oppikirjassakin korostetaan, että museot ovat ainoa laitos, joka keskittyy nimenomaan esineiden ja näyttöiden säilyttämiseen sekä tätä päivää että tulevaisuutta varten.²⁰⁸

²⁰² Henttonen 2015, 15–19.

²⁰³ Lybeck 2006, 10–16.

²⁰⁴ ”Metatiedot ovat asiakirjojen ja asiakirjallisen tiedon kontekstia, sisältöä ja rakennetta sekä niiden hallintaa ja käsittelyä koko elinkaaren ajan kuvaavaa tietoa. Se helpottaa aineiston hakua, paikallistamista, tunnistamista ja säilyttämistä sähköisessä muodossa. Sillä on tärkeä merkitys myös tiedon todistusvoimaisuuden varmistamisessa. Käytetään myös termiä metadata.” Lybeck 2006, 262.

²⁰⁵ Henttonen 2015, 190–191.

²⁰⁶ Heinonen & Lahti 2007, 14.

²⁰⁷ Museolaki 729/1992 1 § (11.11.2005/877). Museolaki itsessään on varsin suppea ja valtionavustuslain mukainen, sen 8 §:ssä todetaankin, että ”Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan tarvittaessa asetuksella.”

²⁰⁸ Heinonen & Lahti 2007, 75–76.

Kuitenkin myös museo-objektien kohdalla niiden sisältämä informaatio on oleellinen asia. Museo-objektin tärkein ominaisuus on museaalisuus eli museoarvo. Termi viittaa juuri objektin mukanaan kantamaan ja välittämään informaatioon.²⁰⁹ Kun objekti valitaan ja eristetään alkuperäisestä ympäristöstään erillisenä säilytettäväksi, siitä tulee kontekstietojen kera dokumentti alkuperäisestä ympäristöstään.²¹⁰

Käsittelin museoarkistojen ja yleensä kokoelmien muodostumista alaluvussa 2.2., mutta tahdon vielä tähdentää, että kulttuurihistoriallisissa museoissa pyritään mahdollisimman laajan kuvan muodostamiseen inhimillisestä elämästä, kunkin museon oman painopisteen ja kokoelmapolitiikan puitteissa. Työhaalari on samanarvoinen arvokkaan ilta-puvun kanssa.²¹¹ Itsessään hienokin objekti voidaan jättää ottamatta museon kokoelmiin, jos siitä ei ole saatavilla minkäänlaisia kontekstietoja, jotka lisäisivät sen välittämää informaatiota. Objektin itse itsessään kantama informaatio on rajallista, siksi metatiedot ovat tärkeitä myös museossa.²¹² Tärkeiden tietojen tallettamiseksi museo-objektit luetteloidaan, eli niiden tiedot kirjataan sähköisiin kokoelmanhallintajärjestelmiin. Ennen niitä käytettiin monenlaisia esinekortistoja.

Yksittäinen asiakirja voisi jäädä museon kokoelmissa varsin irralliseksi ja sen välittämä viesti ohueksi, jos siihen ei olisi liitetty tarvittavia metatietoja. Museokokoelmassa voi olla tallella kokonaisia yksityisarkistoja, kuten Carin Bryggmanin arkisto Turun museokeskuksessa. Tällaisessa tapauksessa yksittäinen asiakirja kantaa mukanaan aivan yhtä paljon tietoa kuin arkistossakin, sen kontekstietot selviävät paikasta arkistokokonaisudessa. Museotalan toiminnan painopiste on kuitenkin esineellisyydessä, mikä voi mahdollistaa asiakirjan tarkemman tutkimisen. Itse paperin sisältämän teksti-informaation lisäksi asiakirjoista ei ole luettavissa kovin paljoa, mutta jotain kuitenkin: Käytetty paperi, sen materiaali ja laatu sekä mahdolliset vesileimat, muut leimat tai sinetit, onko teksti tulostettua vai käsin kirjoitettua, millainen tulostin tai millainen kynä. Paperiasiakirjoista voi myös löytyä käytön jälkiä: Kahvikupinrenkas, alleviivauksia, piirustuksia.

²⁰⁹ Ihminen tekee arvovalinnan valitessaan jotkin esineet säilytettäväksi. Museoesineen museaalisuus liittyy esineen sisältämään informaatioon, mikä antaa suuren painoarvon esineeseen liitetyille metatiedoille ja dokumentoinnille. Heinonen & Lahti 2007, 17.

²¹⁰ van Mensch 1990, 144–145; Kinanen 2009 b, 183.

²¹¹ Heinonen & Lahti 2007, 81.

²¹² ”Tiedot kohteen synnystä, käytöstä ja suhteesta elämiseen ovat yhtä tärkeitä kuin fyysiset esineet ja monesti museot joutuvat jo pelkästään käytännön syistä korvaamaan esineet kuvallisella, numeraalisella ja kirjallisella dokumentoinnilla. Toisaalta objektilla, josta ei ole sisältö-, käyttö-, valmistus-, omistus- yms. tietoja on jo rajoitetut museaaliset käyttömahdollisuudet.” Heinonen & Lahti 2007, 75.

Jos teksti-informaatio on puutteellista, materiaaliset seikat voivat auttaa esimerkiksi asiakirjan ajoituksessa.

Tyypillinen esimerkki arkistojen ja museoiden erilaisista näkökulmista asiakirja-aineistoon ovat kuitit. Viranomaisarkistoissa kuitit ovat määrääjän säilytettävää aineistoa ja seulotaan pois pitkäaikaissäilytyksestä. Museoiden näkökulmasta kuitit tarjoavat kiinnostavan näkökulman oman aikansa kulutuskulttuuriin.²¹³ Niiden kautta voi saada selkoa esimerkiksi järjestetyistä tapahtumista, toimijoiden verkostoista ja liikesuhteista tai muodeista. Museo voi ottaa lukemattomia näkökulmia kuittiaineistoon. Arkistonmuodostajalla taas on mielessä lähinnä ostettujen tuotteiden takuu-aika tai kirjanpidon vaatimukset. Kuitit hävitetään, kun ne ovat täyttäneet tämän alkuperäisen tehtävänsä. Kuitenkin esimerkiksi perinne- tai kotiseutuarkistoissa kuitteihin voidaan suhtautua enemmän museoiden tapaan.

Päivi Niemelä nosti esimerkiksi museoiden ja arkistojen erilaisesta katseesta niiden suhtautumisen valokuva-aineistoihin. Arkistoissa valokuvia pidetään asiakirjoina, jotka sijoittuvat osaksi arkistoa eli kokonaisuutta, joka on syntynyt arkistonmuodostajan toiminnan tuloksena. Museoissa valokuviiin suhtaudutaan esineinä ja keskitytään enemmän niihin aiheisiin ja teemoihin, joihin kuva liittyy.²¹⁴ Usein ne myös muodostavat oman valokuvakokoelmansa.

Mahdollisuus tiedonhakuun kuvan aiheen perusteella voi joskus olla myös tutkijalle tärkeää. Cecily Devereux on tutkinut intiaanineito- ja intiaaniprinsessa -kuva-aiheen käyttöä ja todennut eBay -myyntisivuston erilaisia arkistoja paremmaksi paikaksi etsiä lähteitä kuva-aiheen mukaan. Mainokset, pakkaukset, erilaiset julisteet ja printit kertovat paljon syntyajastaan, mutta niitä ei useinkaan talleteta kirjastoihin ja arkistoihin ainakaan aiheen mukaan luetteloituina.²¹⁵ Tämä on yksi niistä osa-alueista, joilla museoarkistot voivat tutkijoita palvella. Museoissa on vahva perinne objektien tarkasta luetteloinnista kattavin kuvailu- ja kontekstiedoin, myös asiakirja-aineistoksi luokiteltavat objektit luetteloidaan muiden objektien tapaan.

Kansallisarkisto Turun ylitarkastaja Anna-Maija Kolehmainen-Niskakoski kertoi haastattelussa, että heille talletetaan valtion yli 40 vuotta vanhat, pysyvästi säilytettävät

²¹³ Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3; Boles 2005, 8.

²¹⁴ Päivi Niemelän kommentit Kolehmainen-Niskakosken haastatteluun, 25.1.2016.

²¹⁵ Devereux 2012, 30–31.

aineistot entisen Turun ja Porin läänin alueelta. Muiden tarjottujen aineistojen vastaanottoa harkitaan aina tapauskohtaisesti ja mietitään, sopisiko se kenties paremmin jonkun muun arkiston kokoelmiin. Kolehmainen-Niskakoski kertoo Kansallisarkisto Turun aineistoista:

Meillä pääasiallisesti on pelkästään asiakirja-aineistoo. Elikkä jonkin verran on audiovisuaalista aineistoo elikkä esimerkiks nauhoja, kelanauhoja, c-kasetteja ja tämmöstä, mutta pääasiassa meillä on tota aanelosta, on myöski karttoja ja piirustuksia ja sitten sähköisiä asiakirjoja on sit kansallisarkistossa, et ei oo meillä täällä Turussa. Ja esineellistä kulttuuria meillä ei ole, että saattaa olla että johonki koteloon on tullu esimerkiks joku tämmönen leimasin tai tällanen mikä on tullu sen arkistonmuodostajan arkiston mukana, mut et meillä ei oo sit esineitä siellä, niinkun on sit tuolla museolla.²¹⁶

Kolehmainen-Niskakoski toteaa, etteivät he arkistossa kerää esineellistä kulttuuria. Kuitenkin hän näki asiakirjoilla myös esineellistä arvoa niiden sisältämän informaatioarvon lisäksi. Kansallisarkisto Turussa säilytettäviä asiakirjoja on lainattu museoiden järjestämiin näyttelyihin näyttelyesineiksi ja heillä on omissa tiloissaan pieni omasta aineistostaan koottu näyttely. Omalla tavallaan arkistoissa siis tunnistetaan asiakirjojen esineellinen rooli ja arvo, mikä lieventää tiukinta rajanvetoa esineitä tallettavien museoiden ja asiakirjoja tallettavien arkistojen välillä.

...elikkä tässä just mietitään että onko olemassa, siis näillä asiakirjoilla, niin onko niillä myöskin esineellistä arvoa, vai onko se pelkästään se informaatioarvo. Ja sehän riippuu, että... ehkä ois helpompi hävittää uudempia asiakirjoja, mitkä on ollu syntysähköisiä, millä ei koskaan oo ilmiäsuu ollu, kuin että sä rupeisit hävittää jotain vanhoja tämmösiä upeita sidoksia. Koska nehän on jo visuaalisestikin upeita.²¹⁷

Seulontaan eli asiakirja-aineiston suunnitelmalliseen hävittämiseen on suhtauduttu monin tavoin arkistojen historiassa, nykyisin sitä pidetään oleellisena osana arkistojen toimintaa. Viranomaisarkistoissa aineistot karttuvat varsin kaavamaisesti, niissä pyritään provenienssiperiaatteen mukaan arkiston kokonaisuuden säilyttämiseen. Viranomaisten asia-

²¹⁶ Anna-Maija Kolehmainen-Niskakosken haastattelu 29.10.2015, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/1.

²¹⁷ Anna-Maija Kolehmainen-Niskakosken haastattelu 29.10.2015, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/1.

kirjojen säilytysajat määräytyvät arkistonmuodostajan laatiman arkistonmuodostussuunnitelman (AMS) mukaan.²¹⁸ AMS:ssa määritellään kunkin asiakirjatyypin säilytysajat, paikat ja mahdolliset asiakirjojen käyttöön liittyvät rajoitukset, esimerkiksi arkaluontoiset henkilötiedot. Määräajan säilytettäväksi luokitellut asiakirjat seulotaan eli hävitetään tietoturvallisesti säilytysajan umpeuduttua.²¹⁹ Vain pysyvästi säilytettäväksi luokiteltu materiaali jää jäljelle ja siirretään lopulta arkistonmuodostajan omista arkistotiloista esimerkiksi kaupunginarkistoon tai kansallisarkistoon talteen ja tutkijoiden saavutettavaksi.

Viranomaisarkistojen lisäksi seulontaa harjoitetaan muissakin arkistoissa. *Arkistot kuntoon. Yhdistyksen arkistokäsikirja* -teoksessa neuvotaan yhdistysten vanhoja arkistoja järjestettäessä erottelemaan pois ne asiakirjat, joilla ei ole pysyvää säilytysarvoa. Esimerkkeinä tällaisista asiakirjoista mainitaan ”tilitositteet, rutiinikirjeet ja mainokset”.²²⁰

Keskustelu asiakirjojen hävittämisestä on kiihtynyt niiden digitoinnin yleistyttyä, mutta vielä nykyään edes digitaalisessa muodossa tallennettujen asiakirjojen alkuperäiskappaleita ei hävitetä, vaan ne säilytetään varastoituna. Näin itse esinettä, esimerkiksi paperilaatua ja paperiin jääneitä jälkiä, voidaan tarvittaessa päästä tutkimaan. Kyse voi olla myös siitä, ettei sähköisiin säilytysjärjestelmiin vielä luoteta kylliksi. Sähköisissä järjestelmissä syntyneet, pysyvästi säilytettävät asiakirjat tulostetaan, ellei niitä tallentavalla organisaatiolla ole erillistä lupaa pelkkään sähköiseen säilyttämiseen.²²¹

Sen sijaan museoissa kerran kokoelmiin otettu objekti on tarkoitus säilyttää ikuisesti. Museoissa kokoelmapoistoja tehdään tarvittaessa, mutta lähtökohta se ei ole. Poiston syitä voivat olla esimerkiksi objektin rikkoutuminen tai katoaminen.²²² Kaikki museoalalla työskentelevät haastateltavani kertoivat, että kokoelmapoistot koetaan vieraana ajatuksena. Swanljung huomautti, että viranomaisarkistoissa on asiakirjojen käsittelyyn juridisesti sitovat periaatteet, mutta heillä museossa ei ole ”tän tapasia velvotteita. Eli meillä on aika vapaat kädet. [---] Mutta ei, ei tää, tää niinku esineiden poistaminen ja

²¹⁸ Boles 2005, 1, 7, 23–24.

²¹⁹ Kansallisarkiston Internet-sivut: Palvelut, julkaisut, verkko-oppaat: *Arkistonmuodostussuunnitelma - opas*. www.arkisto.fi/uploads/Palvelut/Julkaisut/AMS-opas.pdf (haettu 1.9.2017). Opas on päivitetty viikoksi vuonna 2007.

²²⁰ Pohjola & Hakala & Harvilahti 2010, 22, 44–42.

²²¹ Anna-Maija Kolehmainen-Niskakosken haastattelu 29.10.2015, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/1.

²²² Kostet 2007, 157–160.

hävittäminen, se on kyllä aika vierasta.”²²³ On ymmärrettävää, ettei vastaanotettua aineistoa museoissa juuri seulota sen tultua osaksi kokoelmia, seulontahan tavallaan tapahtuu jo siinä vaiheessa kun päätetään, mitä aineistoa kokoelmiin otetaan.

Museologi Nina Robbins luettelee väitöskirjassaan *Poisto museokokoelmasta. Museologinen arvokeskustelu kokoelmanhallinnan määrittäjänä* kahdeksan syytä sille, miksi kokoelmapoistot koetaan museoissa vieraina ja vaikeina. Tiivistäen voisi todeta, että kokoelmapoistot ovat laaja alue, joka kuluttaa paljon aikaa ja muita resursseja ennen kuin sen tuottamat hyödyt ovat havaittavissa. Poistot eivät myöskään ole saaneet ammattikunnan yleistä hyväksyntää.²²⁴

Viime vuosina arkistoissa on sähköisen tiedonhallinnan merkityksen kasvaessa ajautettu yhä kauemmaksi museaalisesta esineellisyydestä ja lähennytty informaatiotutkimusta, sillä paperiasiakirjojen merkitys on vähentynyt sähköisen materiaalin yleistyessä. On myös melko yleistä, että arkistotiedettä opetetaan yhdessä informaatiotutkimuksen kanssa osana samaa opetusohjelmaa.²²⁵ Tämän nopean kehityksen vuoksi on mahdollista, että aiemmin museoiden ja arkistojen suhtautumisessa asiakirjoihin on ollut vähemmän eroa kuin nykyään. Se selittäisi osaltaan myös arkistoaineistojen päätymistä museoarkistoihin. Marianne Koski pohti asiakirjojen säilyttämistä museoissa näin:

*...ehkä nyt niinku kakstuhattaseittemäntoista helppo niinku arvostella, mut sillon seitkytluvullahan se tilanne on ollu ihan erilainen. Niinku, toimijat on ollu erilaisia ja arki on ollu ihan erilaista ja sillon, se on ehkä nähty just ihan parhaana paikkana pitää ne aineistot sekä niinku asiakkaitten että et museon näkökulmasta. Et sitten aika ja arvostukset ja käytännöt muuttuu.*²²⁶

²²³ Henrik Swanljungin haastattelu 27.10.2015.

²²⁴ 1. Kokoelmapoisto on hyvin laaja alue. 2. Poistotoimenpide varaa ja kuluttaa resursseja ennen hyötyä. 3. Poisto ei ole saanut ammattikunnan yleistä hyväksyntää. 4. Vasta tehokkaat sähköiset kokoelmanhallintajärjestelmät mahdollistavat kokonaiskuvan muodostamisen. 5. Pelko tunnustaa virheen läsnäolo. 6. Kokoelmanhallinnan tarvitsema aika on haaste. 7. Linkki teorian ja käytännön välillä on konkreettinen ja vaikea. 8. Hajautetun vastuun kulttuuri. Robbins 2016, 181–186.

²²⁵ Lybeck 2006, 10. Muitakin käytäntöjä on, Turun yliopiston ja Åbo Akademin yhteiset Arkistoalan ja asiakirjahallinnan maisteriopinnot (joita edelsi Suomen historian Arkistolinja) voi suorittaa kuuteen pääaineeseen: Kansatiede, folkloristiikka ja Suomen historia Turun yliopistossa, sekä nordisk folkloristik, nordisk etnologi ja nordisk historia Åbo Akademiassa. Turun yliopiston Internet-sivut, *Arkistoalan ja asiakirjahallinnan maisteriopinnot*: www.utu.fi/fi/yksikot/arkistoala-ja-asiakirjahallinta/Sivut/home.aspx (haettu 15.5.2017).

²²⁶ Marianne Kosken haastattelu 21.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/3.

Arkistotyön muutoksista ja niiden kokemisesta on tehty myös väitöskirja Tampereen yliopistossa.²²⁷

Aineiston luovuttaja voi tarjota hallussaan olevia asiakirjoja mille taholle tahansa, ellei kyseessä ole sellainen julkinen toimija, jonka arkistoaineiston säilyttämisestä on määrätty lailla. Vanhoja suvun kirjeitä ja päiväkirjoja tai muuta vastaavaa yksityisarkistomateriaalia voi tuntua luontevimmalta tarjota paikkakunnan museoon. Museon ammatitaitoa on ohjata luovuttaja muiden tahojen puoleen, jos aineisto sopisi selkeästi paremmin johonkin toiseen museoon tai vaikkapa Elinkeinoelämän keskusarkistoon.

Aineellisen kulttuurin tutkimuksessa puhutaan esineen toimijuudesta ja vaikuttavuudesta. Aineellisen kulttuurin tutkimuksen tärkeimpiä opinkappaleita on, että esineet ovat itsenäisiä ja aktiivisia menneisyyden toimijoita, eivätkä pelkästään heijasta sitä.²²⁸ Vaikka museoon talletettuja esineitä, asiakirjoja ja muita aineistoja kutsutaankin museoobjekteiksi, kohteiksi, ne eivät ole vain objekteja – tehtyjä, käytettyjä – vaan myös subjekteja, jotka muokkaavat niihin kosketuksissa olevien ihmisten maailmaa joskus tiedostamattomallakin tavalla.²²⁹ Museoissa tämä ajatus objektien toimijuudesta on kenties vahvemmin läsnä kuin arkistoissa.

3.2. Museoiden ja arkistojen työnjako nyt ja tulevaisuudessa

Gerard P. Collis listaa artikkelissaan *Permitted Use and Users: The Fallout Shelter's Sealed Environment and Digital Archives* museoiden ja arkistojen toimintakulttuurien eroja. Hän kuvaa arkistoja yksityisiksi, rajatuiksi ja tekstipainotteisiksi. Arkistoja käyttävät usein tutkijat ja sukututkijat. Arkistossa vieraileva tilaa nähtävillään haluamansa aineiston, johon voi tutkijatilassa tutustua rauhassa, omassa tahdissaan. Aineistoihin pääsy on rajattua, mutta Internet on helpottanut niiden käyttöä ja tiedon etsintää. Museoita ja niiden näyttelyitä Collis luonnehtii yleisiksi, kansallisiksi, moniaistisiksi, avoimiksi massamedioiksi. Museossa vierailija kulkee läpi tietyn teeman mukaan järjestetyn näyttelykokonaisuuden, joka koostuu objekteista ja näyttelyteksteistä. Vierailija voi käydä läpi koko näyttelyn myös lukematta lainkaan tekstejä.²³⁰ Myös Heinosen ja Lahden mukaan museo

²²⁷ Peltola 2015.

²²⁸ Harvey 2009, 2–5.

²²⁹ Harvey 2009, 3; ”Materiaalinen ympäristö on jotakin, joka toimii ja vaikuttaa meihin ja me puolestamme toimimme sen kanssa myös (tietoisen) kielen ulkopuolella.” Mäkilalli 2010, 21–22.

²³⁰ Collis 2016, 176–177.

on nähtävä ”mediana, välineenä ja voimavarana, joka osallistuu ajan sosiaaliseen keskusteluun.”²³¹ Onko erilaisten muistiorganisaatioiden yhteistoiminta mahdollista?

Kotiseutuarkistoista kirjoittaessaan Samuli Onnela toteaa, että muistiorganisaatioilla on ollut hyvin tarkat reviiirinsä, joiden ylittäminen voi aiheuttaa kitkaa. Kotiseutuarkistojen roolia hän perustelee sillä, että niitä kiinnostaa nimenomaan muistiorganisaatioiden tehtäväkenttien välimaastoon jäävä ”ryöstöviljelylle altis yksityisluontoinen asiakirja-aines”, eikä sen tallettaminen ole kenenkään varpaille astumista.²³² Myös Heinonen ja Lahti näkivät yksityisarkistot ja myös painomenetelmillä tehdyt taideteokset, valokuvat ja esinekokoelmiin kiinteästi liittyvät asiakirjat muistiorganisaatioiden yhteisenä pelikenttänä.²³³ Kun kotiseutuarkistojen roolia pitää näin perustella, museoiden kokoelmiin päätyneet asiakirjat lienevät vielä kuumempi peruna.

Furu-Kallion kokemus on, ettei arkistoissa ehditä kadehtia museoarkistoihin päätyneitä asiakirja-aineistoja tai päinvastoin, koska materiaalitulva on muutenkin niin valtava.²³⁴ Muistiorganisaatiot itse ovat kuitenkin tahtoneet pitää kiinni perinteisistä vastuualueista. Esimerkiksi kotiseutuarkistoissa on sekalaisempaa aineistoa kuin virka-arkistoja säilyttävissä organisaatioissa, mutta myös siellä ollaan tarkkoja rajanvedosta esineiden ja asiakirjojen välillä:

*Esineellinen jäämistö ja perinneaines puolestaan kuuluvat museoihin. Joskus voi olla vaikeaa määritellä, mihin ryhmään käsillä oleva aineisto kuuluu. Tällöin on syytä neuvotella lähimmän museon ja maakunta-arkiston kanssa. Pääsääntö kuitenkin on, etteivät minkäänlaiset esineet tuoleista kelloihin, sängyistä rukiinlapoihin tai käsineistä pyssyihin kuulu kotiseutuarkistoon.*²³⁵

²³¹ Heinonen & Lahti 2007, 14.

²³² ”Kotiseutuarkistoilla ei missään tapauksessa haluttu luoda kilpailutilannetta ja kiistoja muiden toiminnassa olevien arkistojen välillä. Kuten arkistopäivillä 1978 tuli jo ilmi, museoiden ja kirjastojen sekä toisaalta kotiseutuarkistojen välille saattaa syntyä hankaustilanteita. Kotiseutuarkistot lähtevät suosituksen pohjalta siitä, että kirjastoilla ja museoilla on oma tehtäväkenttensä, julkisella arkistolaitoksella samoin. Kun näiden tehtäväkenttien väliin on kuitenkin jäänyt ryöstöviljelylle altis yksityisluontoinen asiakirja-aines, siihen kohdistuva kotiseutuarkistojen mielenkiinto ei näin ole valmiiden reviiirien rikkomista.” Onnela & Joki 2007, 20–21.

²³³ Heinonen & Lahti 2007, 13; Prescott 2016, 32. Ks. myös Kostet 2007, 136.

²³⁴ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2; Arkistojen lisääntyneestä työmäärästä kts. myös Prescott 2016, 32.

²³⁵ Onnela & Joki 2007, 31.

Toisaalta Heinonen ja Lahti ovat sitä mieltä, että Suomessa eri muistiorganisaatiot vartioivat omia kokoelmiaan, eivätkä mielellään luovu kerran vastaanotetusta aineistosta. Heidän mukaansa muualla maailmassa muistiorganisaatiot pyrkivät ohjaamaan aineistot oikealle tallettajalleen ja vaihtavat myös vanhoja aineistojaan. Erityisesti museolaitoksen, joilla on rajalliset resurssit, tulisi heidän mielestään ohjata ”kaikki arkistoille ja kirjastoille sopiva materiaali niiden säilytettäväksi.”²³⁶ Haastattelujeni mukaan tällaista aineistojen siirtoa tapahtuu myös Suomessa. Turun museokeskuksesta on siirretty aineistoja arkistoihin, samoin Lahden kaupunginmuseosta, jossa Marianne Koski on aiemmin työskennellyt.

Tämän hetkinen suunta Suomessa on kohti laajempaa yhteistyötä eri muistiorganisaatioiden välillä. Kansallisilla hankkeilla pyritään tehostamaan toimintaa ja yhtenäistämään toimintatapoja maanlaajuisiksi. Itse asiassa Suomi on ainoa maa, jossa tällaiseen yhtenäistämiseen pyritään valtakunnallisella tasolla.²³⁷ Tärkein meneillään oleva hanke tällä saralla lienee Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2008 käynnistämä Kansallinen digitaalinen kirjasto -hanke (KDK), jonka tarkoitus on tukea kirjasto-, arkisto- ja museosektoreiden yhteistyötä. Tarkoitus on myös lisätä kirjastojen, arkistojen ja museoiden digitaalisten aineistojen ja kulttuuriperinnön merkitystä yhteiskunnassa.

*Hankkeessa kehitetään palveluita ja toimintamalleja, joiden avulla voidaan luoda, hallita, säilyttää ja hyödyntää kulttuuriperintöä. Lisäksi vahvistetaan sitä, että erilaiset kulttuuriperintöä säilyttävät järjestelmät ja niiden sisältämät tiedot ovat yhteensopivia.*²³⁸

Haastatteleman Leena Furu-Kallio kuuluu KDK:n tietoarkkitehtuurityöryhmään, jonka alla toimii Kirjastot, arkistot ja museot -pienryhmä eli KAM -pienryhmä. Myös siellä on havahduttu siihen, että kaikilla muistiorganisaatioilla on perinteisesti toinen toistensa tonteille kuuluvaksi katsottua aineistoa. On keskusteltu, voisivatko muistiorganisaatiot tukeutua nykyistä enemmän toistensa asiantuntemukseen. Esimerkiksi kirjastoissa esineet-

²³⁶ Heinonen & Lahti, 2007, 13.

²³⁷ Museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO:n syyseminaarissa 2016 käytiin keskustelua eri muistiorganisaatioiden työnjaosta ja niiden välisen yhteistyön kehittymisestä. Ks. esim. Asko Mäkelän avauspuheenvuoro. TAKO-syyseminaari 2016 <https://www.youtube.com/watch?v=hmjGOD-WPjd0&feature=youtu.be> (haettu 7.3.2017).

²³⁸ KDK:n Internet-sivut: Etusivu / Tietoa hankkeesta: *Tietoa KDK-hankkeesta*. <http://www.kdk.fi/fi/tietoa-hankkeesta> (haettu 20.2.2017).

kin luetteloidaan muun kirjastoaineiston tapaan, jolloin museoiden näkökulmasta oleelliset objektin kontekstitiedot jäävät melko vähäisiksi.²³⁹ Museot taas voisivat pohtia, olisiko arkistojen luettelointimallien käytöstä hyötyä myös museoarkistojen sisältöjen hallinnassa.

...ehkä tässä on nyt ylipäänsä KDK:n myötä niinkun avautumassa tai avautunutkin jo, jo niinku parempi keskusteluyhteys ja sellanen ymmärrys niinkun meidän kolmen sektorin eri aineistoista ja et me voitais ehkä hyötyä enemmän toisistamme ja tehdä niinku enemmän yhdenmukaisesti asioita.²⁴⁰

Tärkeä osa KDK:n toimintaa on asiakasliittymä Finna, jonka kautta lukuisien kirjastojen, arkistojen ja museoiden palveluihin ja digitaalisiin aineistoihin pääsee käsiksi yhdeltä verkkosivustolta. Finnaa laajennetaan ja päivitetään jatkuvasti, mm. Turun yliopiston kirjaston entinen Volter-tietokanta päivitettiin Finnaan keväällä 2017. Jos museoarkistojen aineistojen luettelointitiedot löytyvät Finnasta, myös saavutettavuuden esteet vähenevät. Toisaalta Finnan toimivaa käyttöä helpottaisi, jos muistiorganisaatiot puhuisivat nykyistä enemmän samaa kieltä, eikä asiakirjoja etsivä törmäisi paperinukkeihin.

Myös *What are Archives?* -teoksen toimittanut Louisa Craven puhuu museo- ja arkistoalojen yhteistyön tarpeesta. Hänen mukaansa arkistojen olisi hyödyllistä pohtia, kuinka päästä tiiviimpään yhteistyöhön muiden kulttuuriperinnön kanssa työskentelevien tahojen kanssa. Museoilta voitaisiin oppia esimerkiksi erilaisten yhteisöjen ja käyttäjien tarpeiden tiedostamista. Arkistoalalla halutaan vastata arkistoja käyttävien ihmisten muuttuviin tarpeisiin, mutta museoissa on oltu kiinnostuneempia museovieraista kuin arkistoissa arkistojen käyttäjistä.²⁴¹

²³⁹ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2.

²⁴⁰ Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017, Hikuta-arkisto SUHI/A/17/2.

²⁴¹ Craven 2016, 8–11, 24.

4. ASIAKIRJAT MUSEOIDEN KOKOELMISSA

Museoarkisto on materiaalin mukaan järjestetty museokokoelmatyyppi. Se eroaa tavallisista arkistoista siinä mielessä, ettei museoarkistoissa olla kiinnostuttu nimenomaan asiakirjallisen tiedon säilyttämisestä tai arkistokokonaisuuksien provenienssista. Asiakirjan aihe ja teema ovat tärkeämpiä. Asiakirjoihin suhtaudutaan pikemminkin kuin mihin tahansa paperisiin objekteihin, joita voidaan kerätä ja tallettaa silloin, kun ne kertovat museon toimialasta ja sopivat sen kokoelmapolitiikkaan.

Tätä tutkimusta tehdessä on selvinnyt, ettei museoarkistojen muodostumiselle ole vain yhtä selkeää selitystä. Kaikissa Suomen museoissa ei edes ole erillistä museoarkisto-kokoelmaa. Museomme ovat syntyneet omista lähtökohdistaan ilman ulkopuolista ohjausta, niillä on edelleen hyvin itsenäinen rooli ja keskenään erilaisia toimintatapoja. Asiakirjoja karttuu museoiden kokoelmiin jatkuvasti lahjoituksina ja museon oman tallennustoiminnan kautta, kuten muitakin objekteja. Osittain museoarkistot jatkavat varsinainen arkistojen ulkopuolelle jäävän, paikallisesti kiinnostavan asiakirja-aineiston keräämistä jo 1900-luvun alusta saakka vaikuttaneen kotiseutuaatteen hengessä. Asiakirja-aineistojen säilyttäminen ei ole museoiden varsinainen päätehtävä, mutta museot ja arkistot jakavat säilytysvastuun pienpainatteiden, yksityisarkistojen, painomenetelmillä tehtyjen taideteosten, valokuvien ja esinekokoelmiin kiinteästi liittyvien asiakirjojen osalta. Museoarkistoilla on siis oma paikkansa myös asiakirjallisen kulttuuriperinnön säilyttämisessä.

Arkiston ja asiakirjan käsitteiden vivahde-erot ja jopa eri merkitykset sekä muistiorganisaatioiden että yksittäisten museoiden välillä tekivät asian käsittelystä haastavaa. Erilaiset käsitteet heijastelevat museoiden erilaisia käytäntöjä käsitellä asiakirjoja museoobjekteina ja kokoelmiensa osana. Turun museokeskuksen museoarkiston esimerkki osoittaa, että toisaalta asiakirjan käsite voi museossa olla arkistoja laajempi, sillä mikä tahansa museoarkistoon sisältyvä objekti karkkilaatikkoja myöten on Finnaan luetteloidessa nimetty asiakirja-aineistoksi. Toisaalta asiakirjan käsite on arkistoja suppeampi, sillä esimerkiksi valokuvia ei sisällytetä museoarkistoon, vaan ne muodostavat usein oman erillisen kokoelmansa. Myös *Opas paikallismuseon hoitoon* -teoksessa asiakirja-aineistoista erillisinä museoarkiston osina luetellaan muun muassa piirustukset, kartat ja kirjeenvaihto, joita arkistomaailmassa pidetään asiakirjoina.

Museon katse asiakirjaan voi olla laajempi kuin arkistoissa. Arkistossa paperisiakaan asiakirjoja ei nähdä ensisijaisesti fyysisinä esineinä, vaan todistuskappaleina arkistonmuodostajan toiminnasta. Museoissa katsotaan, että asiakirja voi arkistonmuodostajan toiminnan lisäksi kertoa syntyajastaan paljon laajemminkin. Asiakirjalla nähdään myös esineellinen itseisarvo.

Suomen ammatillisesti hoidettujen museoiden suhde kokoelmissaan oleviin asiakirjoihin on yhtä kirjava ja monitahoinen kuin Suomen museokenttä itse. Museoarkistolle ei löytynyt yhtä yleispätevä mallia. Joissain museoissa museoarkistot ovat selkeästi asiakirjakokoelma, joka voi olla hyvin arkistomaisesti järjestetty. Joihinkin museoarkistoihin voi asiakirja-objektien lisäksi kuulua myös paljon muuta paperista aineistoa, kuten Turun museokeskuksen esimerkki osoittaa.

Museokenttää edustavat haastateltavat kuvasivat museoarkistojen sisältöjä paperisilpuksi ja lippulappusiksi, mikä mielestäni kertoo paitsi museoarkistojen sekalaisesta sisällöstä, myös niiden vieraudesta. Esimerkiksi arkeologinen kokoelma voisi minulle maallikkona näyttäytyä kasana pikkukiviä ja ruukunsirpaleita, mutta arkeologin näkökulmasta kyseessä on arvokas jäännös menneisyydestä, josta voi lukea paljon. Samoin museoarkistojen pienetkin osaset, aina esineiden mukana tulleista muistilapuista kokonaisuun yksityisarkistoihin, puhuvat omaa kieltään. Lähteet kertovat, jos niille osataan esittää oikeita kysymyksiä.

Järjestettyinä ja luetteloituina museoiden kokoelmien asiakirja-aineistot ovat erittäin arvokasta ja käyttökelpoista tutkimusaineistoa. Kansallisarkistolla on omat intressinsä ohjata maamme arkistotoimijoita ja huolehtia laissa nimetyn aineiston pysyvistä säilyttämisestä. Yksityiset keskusarkistot sekä erilaiset perinne- ja kotiseutuarkistot ottavat vastaan arkistoaineistoja kukin oman toiminta-ajatuksensa mukaisesti. Museoarkistoille jää kuitenkin oma iso tonttinsa. Ennen kaikkea museoarkistojen asiakirja-aineistot tuovat merkittävää lisätietoa museon muista kokoelmista. Museoarkistot koetaan jopa eräänlaiseksi esinekokoelmien jatkeeksi, koska niihin karttuu arkistomateriaalia usein muiden lahjoitusten mukana. Museoilla on kuitenkin oma näkökulmansa myös itsenäisesti museoon saapuviin asiakirja-aineistoihin.

Lähteenä käyttäminen edellytys olisi, että museoarkistojen aineistot olisivat sekä museon oman henkilökunnan että ulkopuolisten tutkijoiden saavutettavissa. Kaikkien museoalalla työskentelevien haastatteluista saattoi kuitenkin ymmärtää, että oma henki-

lökuntakaan ei välttämättä ole tietoinen museoarkistojen koko sisällöstä. Sekä niiden järjestämisessä että luetteloinnissa on puutteita. Luettelointi on museoiden perustyötä, jolle ei aina muun työn ohella liikene riittävästi aikaa, eivätkä asiakirja-objektit todennäköisesti ole ensimmäisenä jonossa sopivan luettelointitauon koittaessa. Museoiden henkilökunnan vahvin asiantuntemus ja sen kautta myös mielenkiinto on esineissä. Arkistoalaa ja asiakirjojen maailmaa tuntevaa henkilökuntaa on museoissa vähän.

Museoarkistojen tai minkä tahansa kokoelmien huolellinen järjestäminen vaatisi museoilta paljon resursseja. Henrik Swanljungin mukaan Turun museokeskuksen museoarkistoa on aiemmin järjestetty projektitöinä, mutta on todennäköistä, etteivät museoarkistot nykyisessä kireässä taloustilanteessa ole museoiden ensimmäinen rahoituskohde. Käytännön esteet voivat hidastaa museoarkistojen käytettävyyden parantamista, mutta niiden olemassaolon ja merkityksen tiedostaminen on kuitenkin ensimmäinen ja välttämätön askel sitä kohti. Museoilta suunnatut oppaat ja ohjeet tekevät tässä oman osansa. Hyvä tapa edistää museokokoelmien asiakirja-aineistojen tunnettavuutta olisi myös sisällyttää selkeästi eri objektityyppeihin ja niiden erityispiirteisiin tutustuttavia opintoja museologian koulutukseen yliopistoissa.

Museoarkistojen tallennustoimintaa eivät ohjaa sen paremmin laki kuin arkistomaailman tottumuksetkaan, eikä museoissa lähtökohtaisesti pyritä arkistokokonaisuuksien säilyttämiseen, vaikka niitäkin voi kokoelmista löytyä. Kokonaisia arkistojakin voi päätyä museoarkistoihin, jos ne sopivat museon kokoelmapolitiikkaan ja niille ei ole löytynyt sopivaa paikkaa mistään arkistosta. Lahjoittajat voivat jopa erityisesti toivoa arkiston sijoittamista tiettyyn tuttuun museoon. Vaikka museoiden kokoelmien karttuminen on ollut vähemmän säädeltyä kuin arkisto-organisaatioissa, nekään eivät nykyisin tallenna mitä tahansa tarjottua, vaan pyrkivät keskinäiseen työnjakoon.

Jokaisen asiakirjan kokoelmaan ottaminen on tapauskohtainen päätös, ei ennalta säänneltyä. Museoiden kokoelmiin kerätyt objektit voidaan nähdä erityisen merkityksillä latautuneiksi toimijoiksi, sillä ne on ominaisuuksiensa vuoksi nähty keruuaikanaan muita objekteja erityisempinä, valittu ja erotettu alkuperäisestä kontekstistaan osaksi kokoelmaa. Jo valinta objektin säästämiseksi aiemman käyttökontekstinsa dokumenttina ja muistomerkinä kertoo sen vaikuttavuudesta ja vahvistaa sitä. Tämän valinnan myötä objektit siirtyvät pois alkuperäisestä käyttökontekstistaan ja saavat uuden luonteen ja merkityksen.

Sekä museoiden että arkistojen kokoelmanmuodostuksessa on kyse arvoalinoista. Mikä aineisto on riittävän tärkeää pysyvästi säilytettäväksi? Arkistot julkisina organisaatioina eivät ole aina onnistuneet tallettamaan yhteiskunnan koko kuvaa, kuten Morran ja Schagerlin toimittamassa teoksessa naisista Kanadan arkistoissa käy ilmi. Kokonaisia ihmisryhmiä voi jäädä arkistojen katvealueille. Museoarkistojen ansiosta tutkijoilla on tulevaisuudessa käytettävissään laajempi asiakirjallinen lähdeaineisto kuin se, jota arkistoissa säilytetään. Erilaisten aineistojen tallentuminen muodostaa menneisyydestä tarkemman ja värikkäämmän kuvan. Museoilla on myös vahva perinne objektien huolellisesta kuvailusta, kuten *Museoiden luettelointiohjeiden* yksityiskohtaiset neuvot osoittavat. Museoarkistojen objektien luettelointitietojen kautta voi olla helpompaa etsiä aineistoa esimerkiksi käytetyn kuva-aiheen mukaan kuin arkistoissa, joissa ei ole ollut tapana kuvata asiakirjojen ulkonäköä.

Museoalalla työskentelevät haastateltavat kuvasivat museoarkistoja paitsi esinekokoelmien jatkeeksi, myös ”itsestään” ja jopa ”vahingossa” syntyneiksi. Myös Museoviraston oppaista välittyi paikka paikoin, ettei museoarkistoja aina pidetä muiden kokoelmien veroisina. Tämä voi johtua arkistokoulutuksen vähyydestä ja ennen kaikkea siitä, että nimenomaan esineet ovat koko museolaitoksen perustus.

Kuvat kunniaan -teoksessa, joka on julkaistu vuonna 1978, kerrotaan, että teoksen kirjoittamisaikana valokuvien hoito- ja säilytyskysymykset tulivat ajankohtaisiksi, koska valokuvista oli tullut esineiden ja taideteosten tasolle nostettavia keräilykohteita.²⁴² Valokuvat ansaitsivat paikkansa itsenäisinä museokokoelmina tuohon aikaan, museot alkoivat kartuttaa omia kuvakokoelmiaan. Nykyisin kuva-aineistot ovat suosittuja ja paljon käytettyjä museokokoelmia. Suhtautuminen eri objektityyppeihin voi siis vaihdella aikojen saatossa. On täysin mahdollista, että asiakirja-objektien ja museoarkistojen olemassaoloon ja merkitykseen havahdutaan uudella tavalla *Museoiden luettelointiohje arkistoaineistolle* -teoksen myötä ja ne kokevat vielä samanlaisen arvonnousun kuin valokuvat 1970-luvulla. Museoarkistojen tiedostaminen ja nimeäminen omiksi kokoelmikseen voi nostaa niiden painoarvoa tulevaisuudessa. Samalla voidaan herätä harkitsemaan aineistojen parasta sijaintipaikkaa museossa ja koko muistiorganisaatioiden kentällä. Kuuluvatko karkkilaatikat museoarkistoon vai esinekokoelmiin? Entä olisiko joitain kokonaisia yksityisarkistoja niiden säilyvyyden kannalta parempi tarjota jonkin arkistotoimijan säilytettäväksi?

²⁴² Dölle & Ehrström & Fagerström & Syrjänen 1978, 43.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että museoiden käytännön työskentelytavat voivat erota paljonkin museoille suunnattujen ohjeiden ideaalista. Asiakirja-aineistoa kertyy kokoelmiin, vaikka lähtökohtaisesti se neuvotaan ohjaamaan arkistotoimijoiden haltuun. Luetelointitason lisäksi myös aineiston säilytysolosuhteet poikkeavat usein ihanteista. On selvää, että myös arkistomaailmassa ohjeet ja ihanteet ovat eri asia kuin todellisuus. Suomesta löytyy varmasti lukemattomia arkistoja, jotka muistuttavat enemmän museoarkistoja kuin vaikkapa liitteen 2. kuvissa näkyviä Kansallisarkisto Turun järjestettyjä kokonaisuuksia.

Sekä museot että arkistot jakavat muistiorganisaatioina yhteisen kulttuuriperinnön säilyttämisen tehtävän. Molemmilla on oma selkeä tonttinsa, vaikka risteyskohtia ja jaettuja näkemyksiäkin löytyy. Suomessa pyritään tavoitteellisesti siihen, että muistiorganisaatioilla olisi yhdenmukaisempia käytäntöjä ja ne keskustelisivat keskinäisestä työnjostaan. Käytännössä tätä toteutetaan Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen kautta. Konkreettisesti KDK:n työ näyttäytyy museotyöntekijöille ja aineistoa etsivälle tutkijalle museoiden, arkistojen ja kirjastojen yhteisessä asiakasliittymässä Finnassa, jonka kautta voi yhdellä haulla etsiä kaikkien muistiorganisaatioiden aineistoja. KDK ja myös museoiden välinen kokoelmayhteistyö, esimerkiksi TAKO-verkoston kautta, tekee museoiden kokoelmiin liittyvistä käytännöistä, prosesseista ja terminologiasta entistä yhtenäisempiä ja saavutettavampia. Tämä voi lisätä tietoisuutta myös museoarkistojen sisällöistä tulevaisuudessa, kun museot saavat syötettyä kokoelmatietojaan Finnaan.

Tutkimusta tehdessä on käynyt ilmi, että arkistoilla ja museoilla on asiakirja-aineiston säilyttämisen osalta enemmän yhteistä kuin molemmissa muistiorganisaatioissa on totuttu ajattelemaan. Museotyöntekijät näkevät arkistot usein jäykkinä, kaavamaisina ja organisoituina, vaikka todellisuus on paljon kirjavampi. Arkistoissa taas voidaan unohtaa, että myös museoilla on laajoja asiakirja-aineistoja talletettavanaan. Lisääntynyt vuoropuhelu muistiorganisaatioiden välillä tulee mahdollisesti lisäämään yhteisiä toimintatapoja ja molemminpuolista konsultointia tulevaisuudessa. Yksi Kansallisarkiston tehtävistä on osallistua yksityisen arkistotoiminnan kehittämiseen yhteistyössä yksityisen arkistotoiminnan harjoittajien kanssa. Myös museotyöntekijät voisivat pyytää ja saada arkistotoimijoilta tukea asiakirja-aineistojensa käsittelyyn ja säilyttämiseen. Museot voisivat käyttää apunaan myös arkistojen opaskirjallisuutta, esimerkiksi yhdistysten arkistojen järjestämisen opaskirjaa *Arkistot kuntoon. Yhdistyksen arkistokäsikirja*.

Museokokoelmiin kuuluvia asiakirjoja olisi mielenkiintoista tarkastella myös laajemmassa koko suomalaisen museokentän mittakaavassa. Silloin olisi mahdollista tutkia konkreettisemmalla tasolla, millaisia museoarkistojen sisältöjä Suomen museoiden kokoelmissa on, kuinka niistä on tullut osa kokoelmia ja kuinka niitä käytetään museoiden toiminnassa esimerkiksi näyttelyrakennuksen osana. Myöskään museoiden tapa luetteloida kokoelmiensa arkistoja ja yksittäisiä asiakirjoja ei vielä tässä tutkimuksessa selvinnyt. Laajemman tutkimuksen voisi toteuttaa kyselytutkimuksena esimerkiksi Suomen ammatillisesti hoidettujen museoiden museoposti-sähköpostilistan kautta. Toivon, että tämä tutkimus voisi olla jonkinlainen keskustelunavaus.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Kirjalliset alkuperäislähteet:

Dölle, Sirkku & Keski-Korhonen, Ritva & Montell, Taimi & Savolainen, Irma & Tamminen, Marketta: *Valokuvien hoito ja säilytys*. Museovirasto, Helsinki 1976.

Dölle, Sirkku & Ehrström, Thomas & Fagerström, Raimo & Syrjänen, Timo: *Kuvat kunniaan*. Museovirasto, Helsinki 1978.

Dölle, Sirkku & Fagerström, Raimo (toim.): *Kuva kokoelmia ja arkistoja*. Museovirasto, Helsinki 1986.

Ekosaari, Maija & Juntunen, Sari & Paaskoski, Leena: *Kokoelmapolitiikan muistilista museoille*. Museoviraston ohjeita ja oppaita 3, Museo 2015 ja Museovirasto, Helsinki 2013. Julkaistu Museoviraston Internet-sivuilla <http://www.nba.fi/fi/File/2095/kokoelmapolitiikan-muistilista-museoille.pdf> (haettu 13.1.2016).

Furu, Leena (toim.): *Luettelointiohjeita museoiden digitointiprojekteille 1.0*. Museoviraston oppaita ja ohjeita 1. Museo 2015 ja Museovirasto, Helsinki 2012. Julkaistu Museoviraston Internet-sivuilla <http://www.nba.fi/fi/File/1650/luettelointiohjeita-digitointiprojekteille.pdf> (haettu 13.1.2016).

Furu, Leena (toim.): *Museoiden luettelointiohje – Esine*. Museoviraston oppaita ja ohjeita 4. Museo 2015 ja Museovirasto, Helsinki 2014, a. Julkaistu Museoviraston Internet-sivuilla <http://www.nba.fi/fi/File/2800/luettelointiohje-esine.pdf> (haettu 13.1.2016).

Furu, Leena (toim.): *Museoiden luettelointiohje – Valokuva*. Museoviraston oppaita ja ohjeita 5. Museo 2015 ja Museovirasto, Helsinki 2014, b. Julkaistu Museoviraston Internet-sivuilla <http://www.nba.fi/fi/File/2802/luettelointiohje-valokuva.pdf> (haettu 13.1.2016).

Furu, Leena (toim.): *Museoiden luettelointiohje – Taideteos*. Museoviraston oppaita ja ohjeita 6. Museo 2015 ja Museovirasto, Museoviraston, Helsinki 2014, c. Julkaistu Museoviraston Internet-sivuilla <http://www.nba.fi/fi/File/2801/luettelointiohje-taideteos.pdf> (haettu 13.1.2016).

Furu, Leena (toim.): *Museoiden luettelointiohje – Audiovisuaalinen aineisto*. Museoviraston oppaita ja ohjeita 7. Museo 2015 ja Museovirasto, Helsinki 2014, d. Julkaistu Museoviraston Internet-sivuilla <http://www.nba.fi/fi/File/2799/museoiden-luettelointiohje-audiovisual20151221.pdf> (haettu 13.1.2016).

Furu, Leena (toim.): *Museoiden luettelointiohje – Arkistoaineisto*. Museoviraston oppaita ja ohjeita 8. Museo 2015 ja Museovirasto, Helsinki 2014, e. Julkaistu museoviraston Internet-sivuilla <http://www.nba.fi/fi/File/2610/museoiden-luettelointiohje-arkistoaineisto.pdf> (haettu 25.11.2015).

Kivilaakso, Aura & Laakkonen, Annimari, & Liukkonen, Eija & Sainio, Tapani: *Museotilasto 2014*. Museovirasto, Helsinki 2015. Internet-sivut www.museotilasto.fi (haettu 10.2.2016).

Koski, Heikki & Lähdesmäki, Ulla & Svinhufvud, Leena (toim.): *Museo 2000 - museopoliittinen ohjelma*. Museo 2000 -toimikunta, Opetusministeriö, Helsinki 1999.

Liukkonen, Eija & Niemelä, Anu & Sainio, Tapani (toim.): *Museotilasto 2015*. Museovirasto, Helsinki 2016. Internet-sivut www.museotilasto.fi (haettu 3.3.2016).

Mattila, Mirva & Kaukonen, Marianna & Salmela, Ulla: *Opas paikallismuseon hoitoon*. Museovirasto, Helsinki 2006.

(Opetus- ja kulttuuriministeriö: Ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 9/2017, Helsinki 2017.)

Savia, Satu (toim.): *Museoiden kokoelmanhallinnan kokonaisarkkitehtuuri 1.0*. Museoviraston ohjeita ja oppaita 2. Museo 2015 ja Museovirasto, Helsinki 2013. Julkaistu Museoviraston Internet-sivuilla <http://www.nba.fi/fi/File/1806/kokonaisarkkitehtuuri.pdf> (haettu 13.1.2016).

Lait:

Arkistolaki 23.9.1994/831.

Henkilötietolaki 22.4.1999/523.

Laki Kansallisarkistosta 1145/2016.

Laki Museovirastosta 282/2004.

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Museolaki 3.8.1992/729.

Museoasetus 2005/1192.

Kuvat:

Vuorela, Eleonoora: Kuvia Turun museokeskuksen museoarkistosta. Kuvattu 27.10.2015 haastatteluvierailun yhteydessä.

Kansallinen digitaalinen kirjasto: Hakupalvelu Finna, www.finna.fi. Kuvia Turun museokeskuksen kokoelmien asiakirja-aineistosta.

Haastattelut:

Turun museokeskuksen museoarkistosta ja käsikirjastosta vastaava työntekijä Henrik Swanljung, 27.10.2015 Turun museokeskuksessa. Haastattelijat: Anna Sassali ja Eleonoora Vuorela. Haastattelun käyttösopimus ja litterointi Anna Sassali-Tanilan kotiarkistossa.

Ylitarkastaja Anna-Maija Kolehmainen-Niskakoski, 29.10.2015 Turun maakunta-arkistossa. Haastattelijat: Anna Sassali ja Eleonoora Vuorela. Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkiston (Hikuta-arkisto) Suomen historian kokoelma: SUHI/A/17/1.

Museoviraston ja Suomen museoliiton yhteisen Museo 2015 -hankkeen luettelointikoordinaattori Leena Furu-Kallio, 9.3.2017 Helsingissä Suomen Museoliiton tiloissa Annankatu 16:ssa. Haastattelijat: Anna Sassali-Tanila. Turun yliopiston Hikuta-arkiston Suomen historian kokoelma: SUHI/A/17/2.

Museoviraston Museoalan kehittäminen -yksikön erikoisasiantuntija Marianne Koski, 21.3.2017 haastateltavan työpaikalla Helsingissä, Kansallismuseon vaunuvaja-rakennuksessa. Haastattelijat: Anna Sassali-Tanila. Turun yliopiston Hikuta-arkiston Suomen historian kokoelma: SUHI/A/17/3.

Videotallenteet:

Museoviraston hallinnoima ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO: *TAKO-syysseminaari 2016*. Tommi Kivimäki Liven 13.10.2016 seminaarista tekemä Livestreem -tallenne YouTube -palvelussa,

<https://www.youtube.com/watch?v=hmjGODWPjd0&feature=youtu.be> (haettu 7.3.2017).

Muut:

Anna Sassali-Tanilan vierailu Turun museokeskuksen museoarkistoon (TMM) 15.5.2017, muistiinpanot.

Turun maakunta-arkiston aineistohallinnasta vastaavan ylitarkastaja Päivi Niemelän kommentit Kolehmainen-Niskakosken haastattelun litteraatioon. Sähköpostitse 25.1.2016. Kirjoittajan hallussa.

JULKAISTU TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahokas, Liisa: *Evakkomatalla. Karjalaisten kokemuksia ensimmäiseltä evakkomatkalta*, Turun yliopisto, Turku 2009.

Ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO: TAKO:n Internet-sivut. tako.nba.fi (haettu 6.3.2017).

Apo, Satu & Kinnunen, Eeva-Liisa (toim.): *Perinteentutkimuksen terminologia*. Folkloristiikan toimitteita 2. Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos, Folkloristiikka, Helsinki 1998. Päivitetty 3. korjattu painos myös Helsingin yliopiston folkloristiikan opiaineen Internet-sivuilla <http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm> (haettu 17.12.2015).

Arkistolaitos: *Perinteisen järjestelykaavan käyttö*. Arkistolaitoksen Internet-sivut, Arkistowiki

wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Perinteisen_jarjestelykaavan_kaytto (haettu 28.7.2017).

Arkistolaitos: *Säilyttämiseen liittyvät palvelut. Paperimuotoisten asiakirjojen säilyttäminen*. Arkistolaitoksen Internet-sivut <http://www.arkisto.fi/fi/palvelut/saeilyttaaminen> (haettu 30.11.2015).

Arkistolaitos: *Valtakunnallinen yksityisarkistorekisteri*. Arkistolaitoksen Internet-sivut <http://www.arkisto.fi/se/aineistot/valtakunnallinen-yksityisarkistorekisteri/> (haettu 14.12.2015).

Boles, Frank: *Selecting & Appraising Archives & Manuscripts*. Archival Fundamental Series II. Society of American Archivists, Chicago 2005.

Collis, Gerard P.: Permitted Use and Users: The Fallout Shelter's Sealed Environment. Teoksesta Craven, Louise (toim.): *What are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives: A Reader*. Routledge, Abingdon-on-Thames 2016.

Craven, Louise: From the Archivist's Cardigan to the Very Dead Sheep: What are Archives? What are Archivists? What do They Do? Teoksesta Craven, Louise (toim.): *What are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives: A Reader*. Routledge, Abingdon-on-Thames 2016.

Devereux, Cecily: Finding Indian Maidens on eBay: Tales of the Alternative Archive (and More Tales of White Commodity Culture). Teoksesta Morra, Linda M. & Schagerl, Jessica (toim.): *Basements and Attics, Closets and Cyberspace. Explorations in Canadian Women's Archives*. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 2012.

Drake, Knut: *Menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus. Turun kaupungin historiallinen museo – Turun maakuntamuseo 1881–1981*. Turun maakuntamuseo, Turku 1995.

Douglas, Mary: *How Institutions Think?* Routledge, London 1987.

Eriksen, Thomas Hylland: *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Suomen antropologin seura, Gaudeamus, Helsinki 2004.

Esinetutkimusverkosto Artefakta: *Etusivu*. Esinetutkimusverkosto Artefaktan Internet-sivujen etusivu www.artefakta.fi (haettu 12.1.2016).

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksesta Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Harvey, Karen (toim.): *History and material culture. A student's guide to approaching alternative sources*. Routledge, New York 2009.

Heinonen, Jouko: Kotiseutumuseoiden ja muiden paikallismuseoiden synty. Teoksesta Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna (toim.): *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1265, Helsinki 2010.

Heinonen, Jouko & Lahti, Markku: *Museologian perusteet*. Suomen museoliiton julkaisuja 49. Suomen museoliitto, Helsinki 2007 (2. painos 3. uudistetusta laitoksesta).

Henttonen, Pekka: *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Avain 2015, BTJ Finland Oy, Helsinki 2015.

Härö, Mikko: Maan museotoimen kivijalka eli Museoviraston ja Suomen kansallismuseon historiaa. Teoksesta Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna (toim.): *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1265, Helsinki 2010.

ICOM Suomen komitea ry: Internet-sivut <http://finland.icom.museum/index.html> (haettu 10.2.2017).

Ilmakunnas, Johanna: Ompelupöytä – naisen arkinen ylellisyysesine 1700- ja 1800-luvun Euroopassa. Teoksesta Lahtinen, Anu (toim.): *Historiallinen aikakauskirja 2/2016*. Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto, Helsinki 2016.

Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Kalela, Jorma: Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksesta Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*. Tietolipas 214, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Kansallisarkisto: Internet-sivut, www.arkisto.fi.

Kansallinen digitaalinen kirjasto: Internet-sivut www.kdk.fi.

Kecskeméti, István: *Papyruksesta megabitteihin. Arkisto- ja valokuvakokoelmien konservoinnin prosessin hallinta*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, Museologia, Jyväskylä 2008.

Kinanen, Pauliina (toim.): *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki 2009 a.

Kinanen, Pauliina: Museologiset objektit. Teoksesta Kinanen, Pauliina (toim.): *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki 2009 b.

Kinanen, Pauliina: Suomen museoliitto museokentän rakentajana. Teoksesta Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna (toim.): *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1265, Helsinki 2010.

Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna: Matkalla Suomen museohistoriaan. Teoksesta Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna (toim.): *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1265, Helsinki 2010 a.

Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna (toim.): *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1265, Helsinki 2010, b.

Koivunen, Leila & Syrjämaa, Taina: Teemajohdanto: Esineet ja materiaalisuus historiassa. Teoksesta Lahtinen, Anu (toim.): *Historiallinen aikakauskirja 2/2016*. Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto, Helsinki 2016.

Koski & Lähdesmäki & Svinhufvud 1999: *Museo 2000 – museopoliittinen ohjelma*. Opetusministeriön Internet-sivut, Julkaisut, Julkaisu-haku: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/1999/liitteet/opm_444_museo2000.pdf?lang=fi (haettu 28.2.2017).

Koskimies, Silja: *Hyvin pakattu – puoleksi myyty. Pakkaussuunnittelu suklaatehdas Hel-laksen ja sen edeltäjien markkinoinnissa 1920-luvulta 1950-luvulle*. Kulttuuriperinnön tutkimuksen pro gradu, Turun yliopisto, Turku 2014.

Kostet, Juhani: Kokoelmien muodostuminen. Teoksesta Kinanen, Pauliina (toim.): *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki 2007.

Kostet, Juhani: Suomalaisten museoiden kokoelmat 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Teoksesta Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna (toim.): *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1265, Helsinki 2010.

Kuula, Arja: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino, Tampere 2006.

Laaksonen, Pekka & Saarinen, Jukka (toim.): *Arkiston avain. Kansanrunousarkiston kortistot, hakemistot, luettelot, lyhenteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1003, Helsinki 2004.

Laine-Zamojska, Magdalena: *The Role of Small, Local History Museums in Creating Digital Heritage: The Finnish Case*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, Museologia, Jyväskylä 2017.

Laitolahti-Jalava, Inna: *Polveileva polku Ykköseksi. Turkulaiset sosialidemokraattiset metallityöläiset ja ammattiosastotoiminta – tausta, kokemus ja käytäntö vuosina 1949–1975*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku 2012.

Lybeck, Jari (toim.): *Arkistot, yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja*. Arkistolaitoksen toimituksia 2, Helsinki 2006. Julkaistu arkistolaitoksen Internet-sivuilla http://www.arkisto.fi/uploads/Palvelut/Julkaisut/asiakirjahallinnon_oppikirja.pdf (haettu 22.10.2015).

Makkonen, Elina: Instituution suullinen historia. Teoksesta Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Marlatt, Daphne: Of Mini-Ships and Archives. Teoksesta Morra, Linda M. & Schagerl, Jessica (toim.): *Basements and Attics, Closets and Cyberspace. Explorations in Canadian Women's Archives*. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 2012.

Mattila, Mirva & Kaukonen, Marianna & Salmela, Ulla: *Opas paikallismuseon hoitoon*. Museovirasto, Helsinki 2006.

Morra, Linda M. & Schagerl, Jessica (toim.): *Basements and Attics, Closets and Cyberspace. Explorations in Canadian Women's Archives*. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo 2012.

Museovirasto: *Museotilasto*. Museoviraston ylläpitämä Internet-sivu, jonne on koottu museotilastot vuodesta 2007 lähtien. www.museotilasto.fi (haettu 7.1.2016).

Mäkikalli, Maija: Johdanto. Teoksesta Mäkikalli, Maija & Laitinen, Riitta (toim.): *Esine ja aika*. Historiallinen arkisto 130, Helsinki 2010.

Onnela, Samuli & Joki, Vuokko: *Kotiseutuarkisto-opas*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1127, Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:16, Tampere 2007.

Pearce, Susan M.: *Museums, objects and collections. a cultural study*. Leicester University Press, Leicester ja Lontoo 1992.

Peltola, Tiina: *Arkistotyön muutos ja muutoksen kokeminen 1970-luvulta 2000-luvun alkuun. Tapaustutkimus arkistomassoista, teknistymisestä ja asiantuntijuudesta*. Väitöskirja, Tampereen yliopiston informaatiotieteiden yksikkö, Tampere 2015.

Pohjola, Marja & Hakala, Petra & Harvilahti, Lauri: *Arkistot kuntoon. Yhdistyksen arkistokäsikirja*. Tieteellisten seurain valtuuskunta, Helsinki 2010.

Portelli, Alessandro: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksesta Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Prescott, Andrew: The Textuality of the Archive. Teoksesta Craven, Louise (toim.): *What are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives: A Reader*. Routledge, Abingdon-Thames 2016.

Robbins, Nina: *Poisto museokokoelmasta. Museologinen arvokeskustelu kokoelmanhallinnan määrittäjänä*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, Museologia, Jyväskylä 2016.

Ruusuvuori, Johanna & Tittula, Liisa (toim.): *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere 2005.

Rönkkö, Marja-Liisa: Museorakennukset ja näyttämisen taide. Teoksesta *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1265, Tieto. Helsinki 2010.

Siltala, Sakari: *Puu-Valion nousu ja uho. Murtuva yhteistyökaptialismi ja osuusaate 1982–2004*. Historiallisia toimituksia Helsingin yliopistosta XXXI, Väitöskirja, Helsingin yliopisto, Helsinki 2013.

Suomen museoliitto: Suomen museoliiton Internet-sivut www.museoliitto.fi (haettu 2.1.2017).

Sulkunen, Pekka: *Johdatus sosiologiaan. Käsitteitä ja näkökulmia*. Sanoma Pro, 1999.

Teräs, Kari: Muistelmateokset, omaelämäkerrat ja suullinen historia. Teoksesta Kettunen, Pauli & Kultanen, Auli & Soikkanen, Timo: *JÄLJILLÄ. Kirjoituksia historian ongelmista. Osa 2*. Turun yliopisto, Kirja-Aurora, Turku 2000.

Thomson, Garry: *The Museum Environment*. Butterwoth & Co, Cornwall 1986.

Turun yliopisto: Turun yliopiston Internet-sivut www.utu.fi.

Van Mensch, Peter: Methodological museology. Teoksesta Pearce, Susan (toim.): *Objects of Knowledge*. Athlone, London 1990.

Vilkuna, Janne: Maailman tihein museoverkko, *Helsingin Sanomat* 28.12.1996.

Vilkuna, Janne: Yhteinen kulttuuriperintömme. Teoksesta Kinanen, Pauliina; *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57, Helsinki 2007.

Vilkuna, Janne: Suomen museoalan organisoituminen 1945–2009. Teoksesta Kinanen, Pauliina & Pettersson, Susanna (toim.): *Suomen museohistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1265, Tieto. Helsinki 2010.

Williams, Caroline: Personal Papers: Perceptions and Practises. Teoksesta Craven, Louise (toim.): *What are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives: A Reader*. Routledge, Abingdon-on-Thames 2016.

JULKAISEMATON TUTKIMUSKIRJALLISUUS:

Sassali, Anna & Vuorela, Eleonoora: *Asiakirjat museoiden kokoelmissa ja arkistoissa. Havaintoja Turun Museokeskuksesta ja Turun Maakunta-arkistosta*. Turun yliopiston kansatieteen työseminaarin harjoitustyö, 2015.

LIITTEET

LIITE 1. Haastattelupohja Leena Furu-Kallion haastattelua varten. Lähetetty hieman muokattuna (mm. kysymykset Suomen museoliitosta poistettu) myös Marianne Koskelle.

Anna Sassali-Tanila

Leena Furu-Kallion haastattelu 9.3.2017 Suomen museoliiton tiloissa, Annankatu 16

ALUSTAVA ASIARUNKO

Museoille suunnattu ohjeistus

- Mitkä tahot ohjaavat museoiden toimintaa?
- Onko ohjeistus sitovaa?
- Keitä annettu ohjeistus koskee?
- Onko arkistoaineistoa huomioitu ohjeistuksessa?
- Museoiden itsenäisyys, käytäntöjen kirjavuus
- Kuinka museoiden ohjaus on muuttunut ja muuttumassa?
- Onko museokenttä murroksessa?

Museovirastosta

- Mikä on museoviraston rooli?
- Millaista ohjeistusta MV museoille antaa?
- Ovatko MV:n ohjeet sitovia?
- Laki museovirastosta: ”Kulttuuriperinnön suojelua ja maan yleistä museotoimintaa varten on opetusministeriön alainen Museovirasto.” Mitä tässä tarkoitetaan yleisellä museotoimella?

Suomen museoliitosta

- Mikä on museoliiton rooli?
- Onko SML:n ohjeistus sitovaa?

Museoiden kokoelmissa olevista asiakirjoista

- Ovatko museoarkistot yleisiä? (Turun museokeskuksessa asiakirja-aineisto ja muu niiden yhteyteen sijoitettu muodostavat oman kokoelmansa, museoarkiston.)
- Millainen on mielikuvasi museoarkistoista?
- Mitä museoarkistot sisältävät?
- Mitä museoarkistoon kuuluu / Millaista aineistoa niissä voi olla?
- Asiakirjojen rooli ja käyttö museotyössä: lähteenä, näyttelyesineenä?
- Tutkimustietoa aiheesta?

Museoiden luettelointiohje arkistoaineistolle

- Millaiselle aineistolle ohje on tarkoitettu?
- Onko arkistoaineistoa aiemmin huomioitu ohjeistuksessa?
- Johdannossa määritellään termit *arkisto*, *arkistonmuodostaja* ja *asiakirjakoelma*. Onko näissä ollut epäselvyyttä aiemmin?
- Millaista luettelointi on aiemmin ollut?
- Mitkä sähköinen luettelointi tulee muuttamaan?

Muistiorganisaatioiden työnjako

- Toteutuuko työnjako?
- Käyvätkö muistiorganisaatiot vuoropuhelua?
- Miksi asiakirjoja päätyy museoarkistoihin, vaikka pääasiallinen säilytysvastuu on arkistoilla?
- Voiko kokoelmiin päätyneiden asiakirjojen siirto arkistoon olla mahdollinen?
- Muuttaako Finnan toteutuminen muistiorganisaatioiden rajapintoja?

LIITE 2. Haastattelujen yhteydessä otettuja valokuvia Turun museokeskuksen museoarkistosta (TMM) ja Turun maakunta-arkistolta (TMA) (nyk. Kansallisarkisto Turku).

Kuva 5. Turun museokeskuksen Kajastajankadun toimipiste, jossa museoarkisto sijaitsee. TMM 27.10.2015 (Eleonoora Vuorela).

Kuva 6. Museoarkiston ahtaat tallennustilat. Huomaa tilaa halkovat putket. TMM 27.10.2015 (Eleonoora Vuorela).

Kuva 7. Laatikoihin pakattua aineistoa. Huomaa putki. TMM 27.10.2015 (Eleonoora Vuorela).

Kuva 8. Talletustapojen kirjoja ja julisteaineistoa. TMM 27.10.2015 (Eleonoora Vuorela).

Kuva 9. Turun maakunta-arkiston julkisivu. TMA 29.10.2015 (Eleonoora Vuorela).

Kuva 10. Maakunta-arkiston säilytystilat, joissa tilan käyttö on maksimoitu. TMA 29.10.2015 (Eleonoora Vuorela).

Kuva 11. Maakunta-arkisto säilyttää myös vanhoista asiakirjoista koottuja sidoksia. TMA 29.10.2015 (Eleonoora Vuorela).

Kuva 12. Konservattorin työpiste. TMA 29.10.2015 (Eleonoora Vuorela).